

מלכיום, יונה, אסתר, רוח ותהלים

נקרא ונפעל

בינה גלר־טליתמן, חנה שליטא

**ייעוץ מדעי:
פרופ' יאיר הופמן**

בגרת בית הוצאה לאור

כתיבה ועריכה:	בינה גלר-טליתמן, חנה שליטא
ייעוץ מדעי:	פרופסור יאיר הופמן
ייעוץ אמנותי:	דפנה להב
ייעוץ לפיתוח חשיבה:	ד"ר אמנון גלסנר
עריכה מגדרית:	ד"ר צפרירה שחם
עריכת לשון:	יהודית נווה
איורים:	ניר עדי
מפות:	ארנה צפרי-ראובן
עיצוב וגרפיקה:	לילי פרזי
הפקה:	תמי פרמונט

מפות: אורנה צפרי-ראובן

איורים: **ניר עדי**, עודד פופר (עמ' 75), איילת שליטין-אופירם (עמ' 86), זאב הרצוג, בריג'מן ארט, מוזיאון ישראל, רשות העתיקות, זאב רדובן, Bible Places

תודה:

חנה גלאון (עמ' 79)

ניצן יואל אבידור, פסל יונה והדג מוצב בפארק העירוני בכפר סבא, 2007-2008 (עמ' 89)

מר יהודה אסיה, על ציורו של אבל פן, רות המואבייה (עמ' 130), רות ונעמי (עמוד 134)

עדי נס ולמוזיאון תל אביב לאמנות על תצלום המלקטות (עמ' 138)

לאיתי יארוס, יעל פישור, מאירה קין וגלרית המלכים על ציורו של מאיר גור אריה, אליהו בכרכרה (עמ' 68)

תודה לאוסף גבי ועמי בראון ולמשכן לאמנות בעין חרוד על עבודות פליז מבצלאל (עמ' 154)

הספר והמדריך למורה אושרו כספר לימוד ע"י הממונה על אישור ספרי לימוד במשרד החינוך.

לספר נלווה מדריך למורה. אישור מס' 2457 מיום 9 נובמבר 2011.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

© כל הזכויות שמורות

להוצאת כנרת

נדפס בישראל, 2012

תלמידים יקרים,

בספר שלפניכם תמצאו משימות מגוונות שהכנו בעבורכם. מקצתן מתאימות לשיחה בכיתה, מקצתן מתאימות לכתובה בכיתה ומקצתן – לעבודת בית.

קריאה בתנ"ך מלווה לעתים קרובות בקריאת פירושים שונים. לכן מדי פעם בפעם, תפגשו בספר הלימוד שלפניכם, את הסבריהם של פרשנים שונים, ביניהם ר' שלמה יצחקי (רש"י) ור' דוד קמחי (רד"ק).

תפגשו תצלומים ואיורים של ממצאים שהתגלו בחפירות ארכיאולוגיות ובעזרתם תבינו איך חיו, באילו כלים השתמשו וכיצד נלחמו בימים קדומים.

תמצאו גם יצירות של פסלים וציירים שונים שציירו את סיפורי המקרא לפי דמיונם והבנתם.

בעזרת איוריו היפים של ניר עדי המלווים את הספר תגלו איך הוא מדמיון או מסביר את הכתוב.

שימו לב וקראו הסברים הכתובים במסגרות הירוקות. העיון בהם יעזור לכם להבין.

מצאנו לנכון להוסיף תכנים של פרקים שאינם בתכנית הלימודים, כדי ליצור רצף בין האירועים המסופרים.

כל אלה יעזרו לכם להבין את הנלמד.

אנחנו מקוות שתגלו עניין ותיהנו בספרי מלכים, יונה, אסתר, רות ותהילים.

בהצלחה!

בינה וחנה

נְפִיּוֹתַי

זקנתו ומחלתו של דוד

פסוקים 1-10

- 1 בא בימים - זקן מאוד.
- 2 ספנת - מטפלת ועוזרת.
- 4 לא ידעה - לא קיים איתה יחסי מין.
- 5 מתנהג - מתגאה, מתנהג ביהירות.
רכב ופרשים - מרכבה רתומה לסוסים.
- 6 זלף זקנה - לא נזף בו ולא העניש אותו כדי להנכו.
זיב תאר - יפה תואר.
ואתו ילדה אחרי אבשלום - לכן היה האח המבוגר אחרי מות אבשלום.
- 7 וישפיו אחרי אקניה - תמכו בהמלכתו.
- 9 וישבא - ערך סעודה לכבוד המלכתו.
אמיה - בהמה שמנה ומפוטמת.
אכן השאלת - מקור השם אינו ברור.
כנראה שהכוונה לאבן שהיתה מקודשת.
אצל איון רש - בסמוך למעיין הנמצא ליד ירושלים.

1. א. בפסוקים 1-4 מציין המספר פרטים אישיים על זקנתו של דוד.

מה ניתן להבין על הנעשה בממלכת דוד בעקבות חולשתו הרבה?

ב. כיצד טיפלו בדוד עבדיו?

2. עיינו בפסוקים 5-6:

א. כיצד ניצל אדוניה את חולשתו של דוד?

ב. מדוע חשב אדוניה שהוא ראוי לרשת את כיסא דוד?

3. בפסוקים 7-8 מסופר שמצבו של המלך החולה גרם לחילוקי דעות בין מקורביו בשאלה מי יירש את כיסא דוד לאחר מותו. מי מנאמניו של דוד תמך באדוניה? מי היו מתנגדיו? כתבו בשני טורים.

מתנגדי אדוניה

נאמני אדוניה

4. קראו את פסוקים 9-10:

א. את מי לא הזמין אדוניה לזבח?

ב. הסבירו, מדוע לא הזמינם?

5. א. קראו בשמואל ב פרק יד, פסוק 2; ובפרק טו פסוקים 6-1;
פסוק 10. כמן כן קראו בפרקנו פסוקים 6-5.

ב. השלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה: למצוא את הדמיון והשוני בין אדוניה לבין אבשלום.		
התבחינים	מעשי אבשלום	מעשי אדוניה
	פרק טו פסוקים 1-6; פסוק 10. (שמואל ב פרק יד, פסוק 2; פרק טו פסוקים 1-6; פסוק 10).	(פסוקים 5-7; פסוקים 24-26)
תיאור מראה חיצוני		
פעולה לשם התבלטות ועשיית רושם כירש עצר		
פעולות להמרדת העם		
היחס לדוד		
ארגון תומכים הכרזה על עצמו כמלך.		

ג. במה מזכיר אדוניה את אבשלום ובמה הוא שונה ממנו?

6. הַמְסַפֵּר אינו מביע בדרך כלל את דעתו בגלוי על מעשי
הדמויות והתנהגותן. איך אפשר בכל זאת להסיק ממנו את
דעתו על התנהגות אדוניה?

7. הַמְסַפֵּר תולה את התנהגותו של אדוניה בכך ש"זִלְזַלְתָּ אֶת-אֲבִי
מִיָּמִינוֹ לְאַחַר מִדְּוָע כִּכְהַ עֲשִׂיתָ" - האם יש לדוד חלק נוסף בכך
שאדוניה המליך את עצמו? הסבירו.

דוד המלך בזקנתו / צייר לא ידוע, המאה ה-17

מאבק בין תומכי אדוניה לתומכי שלמה

פסוקים 11 – 31

1. חשבו וענו כיצד יכול דוד למנוע מאבק בין תומכי אדוניה לתומכי שלמה?

2. א. ממה חשש נתן כאשר פנה לבת שבע? נסו להעלות השערות שונות הן בנוגע להנהגת העם לאחר מות דוד והן בנוגע למעמדו בחצר המלך.

ב. קראו את פסוקים 11-15:

כיצד עזר נתן לבת שבע להמליך את בנה?

ניר דמיין ואייר את השיחה בין נתן ובת שבע:

11 הֲלוֹא שָׁמַעְתָּ – בוודאי שמעת.

12 מִלִּטֵּי נֶפֶשׁךָ – הצילי את חייך.

14 וּמִלִּאֲתֵי אֶת־דָּבָרֶיךָ – אחזק ואשלים את דבריך.

16 וַתִּקַּדְ – השתחוותה.

20 עֲזִי כֹל־יִשְׂרָאֵל עֲלֶיךָ – כל העם מחכים להחלטתך.

אִי יוֹשֵׁב עַל־סֵפֶא אֲדֹנָי – מי ימלוך אחריך.

21 כִּשְׂפָא אֲדֹנָי־הַמֶּלֶךְ עַם־אֲבֹתָיו – כאשר יגיע זמנך למות.

וְקִיּוּתִי אֲנִי וְגַם אֶבְרָאִים – חוטאים בעיני אדוניה.

29 שָׂדֵה אֶת־נַפְשִׁי – הציל את חיי.

3. השוו בין הדברים שיעץ נתן לבת שבע להגיד לדוד (פסוקים 11-13), לבין הנימוקים שמעלה בת שבע בפני דוד (פסוקים 15-21).
א. השלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה: לבדוק את הדמיון ואת השוני בין הנימוקים.	
הדברים שאמרה בת שבע לדוד לאחר שיחתה עם נתן (פסוקים 15-21)	הדברים שיעץ נתן לבת שבע (פסוקים 11-13)

- ב. בת שבע מקבלת את הצעת נתן לדבר עם המלך, אך אינה חוזרת במדויק על דברי נתן.
מה הדמיון ומה השוני בין דברי נתן לבת שבע לבין דברי בת שבע לדוד?

4. קראו את פסוקים 22-27:

- א. כיצד שתפו בת שבע ונתן פעולה ביניהם אצל המלך?
ב. שערו, מה מדברי בת שבע שכנע ביותר את דוד לפעול להמלכת שלמה? הסבירו וצטטו.

5. מה אפשר ללמוד על בת שבע מדבריה ומהתנהגותה אל המלך?

6. א. איזו שאלה שאל נתן את דוד? צטטו.
ב. האם לדעתכם חיכה לתשובה? הסבירו.
ג. כיצד קוראים לסוג כזה של שאלה?

7. קראו את פסוקים 32-37:
כיצד השפיע ביקורו של נתן על דוד?

8. במה שונה המלכתו של שלמה מהמלכתם של דוד ושאול?

שלמה המלך / פטר פול רובנס, המאה ה-17, פרט מתוך תמונה

דוד הכריז על המלכת שלמה

פסוקים 32-53

- 33 **עָרַף אֶת-נִפְסֹם** - חיילי משמר המלך של דוד.
- 35 **וְעָלִיתָ אֶת-רִיב** - לאחר משיחת שלמה למלך, תעלו בתהלוכה מהמעיין עד הארמון.
- וְיִשָּׁא אֶת-פִּי** - ימלך בעודי בחיים.
- וְאֵתוּ בְּיָמָיו** - מינתי.
- וְיָדָה** - מלך.
- 38 **הַפְּרִיטִי וְהַפְּלִיטִי** - גודד חיילים זרים שומרי ראשו של דוד.
- 39 **מִן-הַאֲנָשִׁים** - שהקים דוד לשכן את ארון הברית.
- 40 **וְתַבְקַע הָאֶרֶץ בְּקוֹלִי** - לשון הגזמה לתיאור קולות השמחה, שהיו רמים עד שנדמה היה שהארץ נבקעה כמו ברעידת אדמה.
- 41 **הַנֶּחֱמָה** - רועשת.
- 48 **וְעָנִי רֵאִיתִי** - זכיתי לראות בעודי בחיים.
- 50 **וְיָקָם וְיִלְכֵךְ וְיִמְצָק בְּקַרְנוֹת הַמַּצָּבָה** - שלושת הפעלים הרצופים מלמדים שאדוניהו מיהר להגיע למזבח מחשש ששלמה יצווה להמיתו.
- 51 **אֵת-עֲדָדָה** - אדוניה מכה את עצמו עבד לשלמה.
- 52 **בֶּן-אֵילָן** - כאן הכוונה לאדם ישר ונאמן.
- לֹא-יִשָּׁא אֶת-פִּי** - לא יומת.

1. א. קראו את פסוקים 32-36: אילו מבין הפעולות שנערכו בטקס המלכת שלמה מסמלות את המלכתו? כתבו בסעיפים.

ב. עיינו בשמואל א פרק כד, פסוקים 4-6, ובפרק כו, פסוקים 8-16 וענו: מדוע היה חשוב למשוח את שלמה בשמן הקודש?

2. מי מנאמני דוד השתתף בטקס?

3. א. כיצד נודע דבר המלכת שלמה לעם?

ב. קראו את פסוק 45: לפי מה אפשר ללמוד שהעם היה מרוצה מהמלכת שלמה?

בטקס הצהרת האמונים של נשיא המדינה בכנסת, נקבעו מנהגים ומסורות שהיו נהוגים בזמן הכתרת מלכים בימים קדומים בעם ישראל. לדוגמה, משמיעים תרועת שופרות כשם שנהגו בהמלכת שלמה: **"וַיִּתְקְעוּ בַּזֹּפֵר"** (פסוק 39). בסיום הטקס, מכריז יושב ראש הכנסת: **"יחי נשיא מדינת ישראל!"** וחברי הכנסת מריעים: **"יחי, יחי, יחי!"** בדומה לנוכחים בטקס הכתרת שלמה שהריעו: **"יחי המלך שלמה!"** בדרך זו של חידוש מנהגים, מסורות וסמלים מימים קדומים, מתחברת מדינת ישראל בימינו למלכות ישראל העתיקה.

4. קראו את פסוקים 42-48:

כיצד נודע במחנה אדוניה על המלכת שלמה?

5. א. במצב שנוצר, האם היה צריך שלמה להמית את אדוניה? הביאו נימוקים לביסוס דעתכם.

ב. שערו, מדוע לא המית שלמה את אדוניה?

6. גם בפסוק 52 בפרקנו וגם בשמואל ב פרק יד, פסוק 11 כתוב:
"לֹא-יִשַׁל מִשְׁעָרָיו אֲרֻזָּה", כלומר הוא לא יינזק ולא ייפגע.

א. מי הבטיח זאת בכל אחד מהמקרים?

ב. למי ניתנה ההבטחה בכל אחד מהמקרים?

בפסוק 51 מסופר על אדוניה: "וְהִנֵּה אֵלֶיךָ קָרִיאת הַמָּסָח". בימינו משתמשים בביטוי זה בצורה מושאלת כאשר רוצים לתאר אדם הנאחז בתפקיד שכבר אינו מסוגל למלא אותו. אפשר לומר לדוגמה: ראש העיר, שהתבקש לפרוש מתפקידו עקב תפקודו הגרוע, נאחז בכל כוחותיו בקרנות המזבח.

אדוניה נאחז בקרנות המזבח / קליב אפטון, המאה ה-20

צוואת דוד לשלמה בנו

פסוקים 1-10

- 1 וַיֹּצֵא - מִשְׁרַשׁ צו"ה נִגְזְרָה גַם הַמִּילָה
צוואה: הוראות שמוסר אדם לקרוביו
כיצד לנהוג לאחר מותו.
- 2 הֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ פֶּלֶאֱלֵי - קָרֹב לָמוֹת.
וַיְהִי לְאִישׁ - הַתְּנַהֵג כְּאָדָם בּוֹגֵר וּבֹעֵל
אחריות.
- 3 מִשְׁמֹרֶת יְהוָה - תִּשְׁמֹר לְקִיּוּם אֶת חֻקֵי ה'.
וְעֲדִיטָיו - מֵה שֶׁכְּתוּב בְּלוּחֹת הַבְּרִית
הַנִּקְרָאִים גַּם "לוּחֹת הַעֲדוּת".
לְמַעַן תִּשְׁפִּיל - כְּדֵי שֶׁתִּפְעַל בְּשֶׁכֶל
וּבְחֹכְמָה וּתְצַלִּיחַ.
- 4 דְּבָרָיו - הַבִּטְחָתוֹ.
לֹא יִפְתָּ - לֹא יוֹמַת.

1. לפני מותו פנה דוד לשלמה וציווה עליו כיצד עליו לנהוג כמלך.

א. עיינו בפסוקים 1-4:

מהו הציווי הראשון שציווה דוד על שלמה?

ב. מדוע חשוב הציווי הראשון?

2. א. עיינו בפסוקים 5-6: מהו הסעיף השני בצוואת דוד?

ב. אלו שאלות מתעוררות אצלכם כשאתם קוראים סעיף זה בצוואה?

3. א. עיינו במקורות הבאים המספרים על הקשר בין דוד לבין

יואב שר צבאו:

בדברי הימים א פרק יא, פסוק 6 מסופר שיואב הצליח לכבוש את ירושלים.

"וַיֹּאמֶר דָּוִד פֶּלֶאֱלֵי יְבוּסֵי בְּרֵאשֻׁנָּה וַיְהִי לְרֵאשׁ וְלִשָּׂר יֵעָל
בְּרֵאשֻׁנָּה יוֹאָב בֶּן-צְרוּיָה וַיְהִי לְרֵאשׁ."

בשמואל ב פרק יא פסוקים 14-17 מסופר שיואב שיתף פעולה עם דרישת דוד ודאג שאוריה ימות בקרב:

וַיְהִי בַּבֶּקֶר וַיִּכְתֹּב דָּוִד סֵפֶר אֶל-יוֹאָב וַיִּשְׁלַח בְּיַד אֹרִיָּה: טו וַיִּכְתֹּב
בְּסֵפֶר לְאֹמֶר הִבֹּז אֶת-אֹרִיָּה אֶל-חַיֵּי הַמַּלְאָכָה הַחֲזָקָה וְשִׁבְתֶּם
מֵאַחֲרָיו וְנָפְהוּ וְנָתַתִּי וַיְהִי בְּשֹׁמֵר יוֹאָב אֶל-הָעִיר וַיִּתֵּן אֶת-אֹרִיָּה
אֶל-הַמַּקִּים אֲשֶׁר יָדַע פִּי אֲנִישֵׁי-חַיֵּי שָׁם: יז וַיִּצְאוּ אֲנִישֵׁי הָעִיר וַיִּלְחֲמוּ
אֶת-יוֹאָב וַיִּשָּׁל מִן-הָעָם מַעֲבָדָיו דָּוִד וַיִּמָּתוּ עִם אֹרִיָּה הַחַיִּי:

בשמואל ב יד, פסוקים 1-3 מסופר שיואב מוצא דרך לפייס בין אבשלום לדוד, הוא שולח אישה חכמה כדי לשכנע את דוד להחזיר את אבשלום לירושלים.

וידע יואב בן-נר כי-לב המלך על-אבשלום: וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה ובאת אל-המלך ודברת אליו כדבר הצה וישם יואב את-הדברים בפיה.

בשמואל ב פרק יח, פסוק 14 מסופר שיואב המית את אבשלום בניגוד לפקודת דוד:

ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עוזניו אי בלב האלה.

בשמואל ב, פרק יט, פסוקים 8-6 מסופר שיואב נוזף בדוד, שעליו למלא את תפקידו כמלך ולא להסתגר באבלו על אבשלום:

ויבא יואב אל-המלך הבית ויאמר הבשת היום את-פני כל-עבדיך הממלטים את-נפשך - - - כי ידעתי היום כי לא (לוא) אבשלום אי וכלנו היום מתים, כי-אז ישר בעיניך. ועתה קום צא ודבר על-לב עבדיך כי ביהמה נשבעתי כי אינך יוצא אם ילחין איש אתך הליטה ורעה לך זאת מפל-הרעה אשר באה עליך מנעריך עד עתה.

במלכים א פרק א, פסוק 7 מסופר שיואב תומך באדוניה:

וַיְהִי־זֶה דְבַר־יְיָ אֶל יוֹאָב בֶּן-זְרוּחַ וְעַם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן; וַיַּעֲזִיבוּ אֹהֲרֵי אֲדֹנָיָה.

- ב. מה אפשר ללמוד על היחסים בין יואב לדוד מפסוקים אלה?
- ג. דמיינו וכתבו שיחה בין שרי הממלכה כאשר נודע להם שדוד ציווה על שלמה להמית את יואב (כתבו דעות ותגובות שונות).
4. שערו ממה חשש דוד כשהחליט לצוות להמית את יואב?
5. כתבו שני נימוקים מרכזיים המסבירים את החלטתו של דוד ושני נימוקים המתנגדים להחלטתו.
6. א. עיינו בפסוק 7: מהו הסעיף השלישי בצוואת דוד?
ב. מה תוכלו ללמוד מהסעיף הזה?
7. עיינו בפסוקים 8-9: מדוע ציווה דוד להמית את שמעי בן גרא, הרי הוא נשבע בפניו שלא ימית אותו?
8. א. במה שונה הסעיף הראשון בצוואה משאר סעיפי הצוואה?
ב. שערו, מה הדאיג את דוד לפי צוואתו לשלמה?

אדוניה נפגש עם בת שבע

פסוקים 13 – 25

1. כתבו תוכן קצר של הקטע.
2. א. קראו את פסוקים 13–18:
כיצד ניסה אדוניה להפיל את שלמה בפח בעזרת בת שבע?
ב. שערו, מדוע רצה אדוניה את אבישג לאישה?
3. האם הבינה בת שבע את כוונתו הנסתרת של אדוניה?
שערו ונמקו.
4. קראו את פסוק 19: לפי מה מהמסופר אפשר להבין שלאם המלך היה מעמד מיוחד בממלכה?
5. לאיזו מסקנה לגבי אדוניה הגיע שלמה?
6. בפסוקים 16, 17, 20: הביטוי "אֵל תָּשִׁיב אֶת פְּנֵי", חוזר בקטע בשינויים קלים שלוש פעמים.
א. למי נאמר כך בכל פעם?
ב. מה פירוש הביטוי?
ג. כתבו משפט והשתמשו בביטוי.

16 **שְׁלֵמָה** - משאלה, בקשה.

23 **כִּי יִשָּׁע לִי אֱלֹהִים וְכִי יוֹסִיף -**

אני נשבע שאלוהים יגרום לי לצרות ואסונות וגם יוסיף עליהם אם לא אקיים את שבועתי.

24 **תְּפִינִי** - כונן אותי, ביסס את מלכותי.

פסוקים 26-46

- 26 עֲנִיתִי - עיר הולדתו של אביתר.
לֹךְ לְבֵיתְךָ וּלְנַחֲלֶתְךָ.
כַּנְשֵׂאת אֶת-אִיּוֹן אֶדְוֶי - היית בין נושאי
הארון, כשאבי העלה אותו לירושלים.
וְכִי הִתְעַלְּוֹת בְּפֶלֶא אֱלֹהֵי-הַתְּעֹנָה אָבִי -
סבלת איתו כי היית מנאמניו של אבי
דוד.
32 וְהֵשִׁיב וְהָיָה אֶת-יְמֵי הַלְלָה-רַקִּי -
ה' ישיב לו כגמולו, כי הוא אשם במותו
בגלל מעשיו.
45 וְכֹסֶף קָדִיז וְהָיָה נֶסֶן - שושלת מלכי דוד
תהיה יציבה ומבוססת.

1. קראו את פסוקים 26-27:
אביתר היה מתומכי אדוניה - מדוע לא הרג אותו שלמה?

2. קראו את פסוקים 28-32:
א. כיצד מצדיק שלמה את הפקודה להמית את יואב?
ב. על איזה חוק מחוקי התורה התבסס שלמה כשציווה להרוג
את יואב האוחז בקרנות המזבח? (ראו שמות פרק כא,
פסוק 14)

3. קראו את פסוקים 36-46:
מה היתה הסיבה הרשמית להמתת שמעי, ומה היתה הסיבה
הנסתרת? כתבו בשני טורים.

הסיבה הנסתרת

הסיבה האמיתית

4. א. איך אפשר להסביר את המתת אדוניה בפקודת שלמה?
ב. האם יכול היה שלמה לנהוג אחרת?

5. יש אומרים שפרקים א ו־ב בספר מלכים א הם גם סוף וגם
התחלה. למה הכוונה?

6. לפניכם משפטים בעברית של ימינו, כתבו אותם בעברית
מקראית:

א. בקרוב אמות (פסוק 2)

ב. הוא לא יסרב לך (פסוק 17)

ג. יש לי בקשה בעלת ערך קטן (פסוק 20)

ד. שושלת דוד תתקיים לעד (פסוק 45)

7. הציעו וכתבו במחברת כותרת לפסוקים 26-46.

מלכות
שכלמה

שלמה שולט בחוכמה, ומחזק את ממלכתו

פסוקים 1-15

1. קשרי נישואין בין צאצאי מלכים מארצות שונות היו נהוגים ונחשבו לדבר מקובל בימים קדומים. שערך, מה הרוויח שלמה מכך שלקח את בת פרעה לאישה?

לפניכם אחד מהמכתבים שנתגלו בחפירות ארכיאולוגיות באתר באַל-עַמְרֵנָה שבמצרים. זמנם הוא המאה החמש-עשרה לפני הספירה, כלומר כ-500 שנים לפני זמנו של שלמה. את המכתב כתב מלך בבל והוא מיועד לפרעה. המכתב קרוי בכתב יתדות על לוח חומר:

2. מה אפשר ללמוד על מעמדו של שלמה בקרב העמים מכך שלמצרים היה עניין לקרות ברית עם שלמה?

3. קראו את פסוק 1: באילו מפעלי בנייה עסק שלמה במהלך שנות מלכותו?

4. א. שלמה הלך לזבוח בגבעון – מדוע מעורר מעשה זה תמיהה? (ראו שמואל ב פרק ו, פסוקים 12, 14).

1 וימתן שלמה את פרעה - התחתן עם בתו.

2 אד פלתי - עד שסיים לבנות את ביתו, את בית ה' ואת חומת ירושלים, ורק אחר כך בנה לה את ביתה. חק - אבל.

העם נאסאם בגנות - עבדו לה' בכמות שהוקמו ביישובים שונים ולא רק בירושלים, שהיא המקום הנבחר על ידי ה'.

5 אע - בקש משאלה.

6 אקד אדיל - בכך שהמלכת אותו והבטחת שגם בנו ישב על כס המלוכה. קאלי - מפני ש...

וער קסן - חסר ניסיון.

סאת וקא - להנהיג את העם.

9 אב אע - לב מבין.

קי מי ויפל - בלי עזרת ה'.

אמף הפבד - עמך הרב.

11 יען אער - בגלל ש...

ב. עיינו בשמואל א פרק א, פסוק 3, פרק ז, פסוק 17 ופרק יג, פסוק 1: לפני הקמת בית המקדש בירושלים, זבחו בבמות במקומות שונים ולא רק במקום המשכן – אוהל מועד. היכן כבר למדנו על כך בספר שמואל?

5. א. מה היו תפקידי המלך בימים קדומים? כתבו בנקודות.

ב. קראו את פסוקים 3–10: איזה תפקיד מתפקידי המלך נחשב בעיני שלמה לחשוב ביותר? כתבו את נימוקיו.

ג. איזה תפקיד מתפקידי המלך נראה לכם כחשוב ביותר? נמקו תשובתכם.

ד. קראו את פסוקים 7 ו-9: מצאו והעתיקו שני ביטויים מהכתוב שפירושים "עם גדול".

ה. שלמה בחר "חִכְמָה לַעֲשׂוֹת מְשֻׁפָּט". אילו טיעונים, נוסף על הטיעונים שאמר בחלום, יכולים להסביר את בקשתו? (היעזרו בשמואל ב פרק טו, פסוקים 2–6).

6. קראו את פסוקים 9–12: בימינו מסמל הלב את מקום הרגש.

מה סימל הלב בימים קדומים? הסבירו והעתיקו מהכתוב את הביטויים המתאימים.

7. שערו, מדוע טורח המספר

לציין את התנאי שמתנה

אלוהים לקיום הבטחתו,

כי שלמה יאריך ימים?

פסל קדום של מלכה מצרית

משפט שלמה

פסוקים 16-28

- 16 **שָׁלַם** - זמן מסוים לאחר ששב מגבעון
וַתֵּלֶךְ - עמדו בפני שלמה למשפט
- 17 **הַאִשָּׁה הַשְּׁנִייה** - התובעת את הילד מן
האישה השנייה
כִּי אָמְרָה - בבקשה תקשיב לי
- 18 **זֹלָתִי** - חוץ מ...
22 **הַאִשָּׁה הַשְּׁנִייה** - הנתבעת שהחזיקה
את הילד

1. שערו, מה הסיבה שהסיפור על שתי הנשים שבאו להישפט אצל שלמה, מסופר בהמשך ישיר לחלום שלמה? נמקו תשובתכם.

2. א. מדוע היה מסובך לגלות מי היא האם האמיתית במקרה זה? הסבירו וצטטו.

ב. נסו לסיים את השיחה שבאיור לפי דמיונכם, או המשיכו לאייר המשך משלכם לשיחה שבאיור.

3. כיצד תיכנן שלמה לגלות מי היא אם התינוק?

4. בפסוק 23 מסופר ששלמה חזר על דברי הנשים:

"וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאִשְׁתּוֹ אֲמַרְתְּ זֶה-בְּנִי הֵוא וְבֶןךָ הֵמֶה וְאִשְׁתּוֹ אֲמַרְתְּ לֹא פִי
בֶּןךָ הֵמֶה וְבְנִי הֵוא".

מדוע עשה כן?

היעזרו בהסברו של הפרשן ר' דוד קמחי (רד"ק)*:

מִכָּאן שְׂצָרִיךְ הַשּׁוֹפֵט לְחַזֵּר (בְּקוֹל רֶם) עַל טְעָנוֹת בְּעֲלֵי הַדִּין, כְּדִי
שִׁישְׁמְעוּ בְּעֲלֵי הָרִיב שֶׁהֵבִין טְעָנוֹתֵיהֶם וְעֲלִיהֶן יִשְׁפָּטוּ.

חוקרי המקרא סבורים שכאשר מילה בולטת בכך שהיא חוזרת פעמים אחדות בפרק או חוזרת בפסוק, יש לכך משמעות. המילה רומזת לקוראים ומנחה, מובילה אותם, להבין רעיון חשוב בפרק. לכן קוראים לה "מילה מנחה". תופעת המילה המנחה קיימת במקומות רבים במקרא וכדאי שנשים לב אליה.

5 א. קראו בפסוק 28: בקשר למי משתמש המספר שלוש פעמים בשורש שפ"ט כשורש מנחה ויוצר ממנו שלוש מילים.

ב. מה רוצה המספר להדגיש בכך?

6. בעברית של ימינו משמשים הביטויים "לבו נכמר" או "רחמיו נכמרו", כדי לומר שהלב התחמם ונמלא רחמים. מצאו בפרק את מקור הביטוי וכתבו באיזה הקשר הוא מופיע בפרקנו.

* ר' דוד קמחי (רד"ק) – (1160–1235) נולד למשפחה שמוצאה מספרד. חי בדרום צרפת, היה פרשן ובלשן. חיבר ספרי דקדוק.

7. א. מה פירוש המילה "ויראו" בפסוק 28: "וַיִּשְׁמְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שִׁפֵּט הַמֶּלֶךְ, וַיֵּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ" (היעזרו במילון).
 רד"ק (ר' דוד קמחי) מסביר:

לְפִיכֶן יֵרְאוּ מִפְּנֵי לַעֲשׂוֹת דְּבַר רַע, וְאִפְּלוּ בַּסֵּתֶר כִּי רָאוּ בְּרַב חֲכָמָתוֹ יוֹצֵיא מִשְׁפָּט לְאוֹר.

המלבי"ם מסביר:

שָׁמְעוּ אֵיכוֹת הַמִּשְׁפָּט וּבְאִיזָה אִפֵּן הִבִּין מִתְחַלָּה עִם מִי הַצֹּדֵק וַיֵּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ – יֵרְאֵת הָרוֹמְמוֹת, יֵרְאֵת הַכְּבוֹד.

ב. מי מהפרשנים מסביר שמשפט הנשים עורר בקרב העם פחד מהול ביראת כבוד מפני שלמה?

ג. מי מהפרשנים מסביר שהמשפט עורר בקרב העם פחד לבצע פשע?

8. השוו בין תגובת העם להמלכת שלמה לתגובתם על המלכת דוד.
 א. השלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה: למצוא את הדומה ואת השונה לקבלת שלמה כמלך מקבלתם של שאול ושל דוד, על ידי העם.		
דוד (שמואל פרק יח, פסוקים 6-9)	שאול שמואל פרק יא, פסוקים 11-15)	שלמה (פרק ג', פסוק 25)

ב. במה שונה הסיבה לקבלת שלמה למלך על ידי העם,
מהסיבה לקבלתם של שאול ושל דוד?

משפט שלמה / אנדריאה מנטניה, המאה ה-15

בפרקים ד-ט מסופר:

פרק ד-ה פסוקים 1-14

שלמה מינה שרים מקרב תומכיו. הוא קבע לכל שר תחום פעולה. לדוגמה: בניהו בן יהוידע התמנה לתפקיד ראש הצבא, יהושפט בן אחילוד שימש מזכיר, אדונירם התמנה לאחראי לגביית המסים. שלמה גם חילק את הממלכה לשתיים-עשרה נציבויות. כל נציבות התחייבה לפרנס את צורכי המלך חודש אחד בשנה. ימי מלכות שלמה היו ימי שקט ושלווה: "וַיְהִי שָׁלוֹם וְיָשָׁר לְיִשְׂרָאֵל לְבָטָח" (פרק ה, פסוק 5). שלמה התפרסם כמלך החכם ביותר מכל מלכי הארצות שבשכנותו. הוא חיבר שירים ומשלים לרוב.

פרק ה פסוקים 15-32, ופרקים ו-ח

חירם מלך צור (ממלכה ששכנה מצפון לממלכת שלמה) שלח שליחים לשלמה לברכו לרגל עלייתו לכס המלוכה. כאשר השיב שלמה לדברי ברכתו, הוא ביקש את עזרתו של חירם **בהקמת המקדש בירושלים**. חירם ושלמה הסכימו ביניהם שחירם ישלח עצי ארזים וברושים מהרי הלבנון ויעביר אותם דרך הים לממלכת שלמה. בתמורה לכך יספק שלמה לממלכת צור חיטה ושמן מדי שנה בשנה.

לצורך בניית המקדש הוטל על העם מס עובד: האנשים נדרשו להתגייס לעבודת כריתת העצים בלבנון. הם עבדו לסירוגין: חודש בלבנון וחודשיים בביתם. בנוסף לכך, גייס שלמה סבלים וחוצבי אבנים. הוא מינה ניצבים ורוֹדִים שתפקידם היה לפקח על העבודה ולדַרְבֵּן את הפועלים לעבוד בקצב הנדרש. כל העבודות בוצעו בשיתוף פעולה עם חירם והמומחים לבנייה ששלח לירושלים. בניית בית המקדש החלה 480 שנה אחרי יציאת מצרים, בשנה הרביעית למלוכת שלמה.

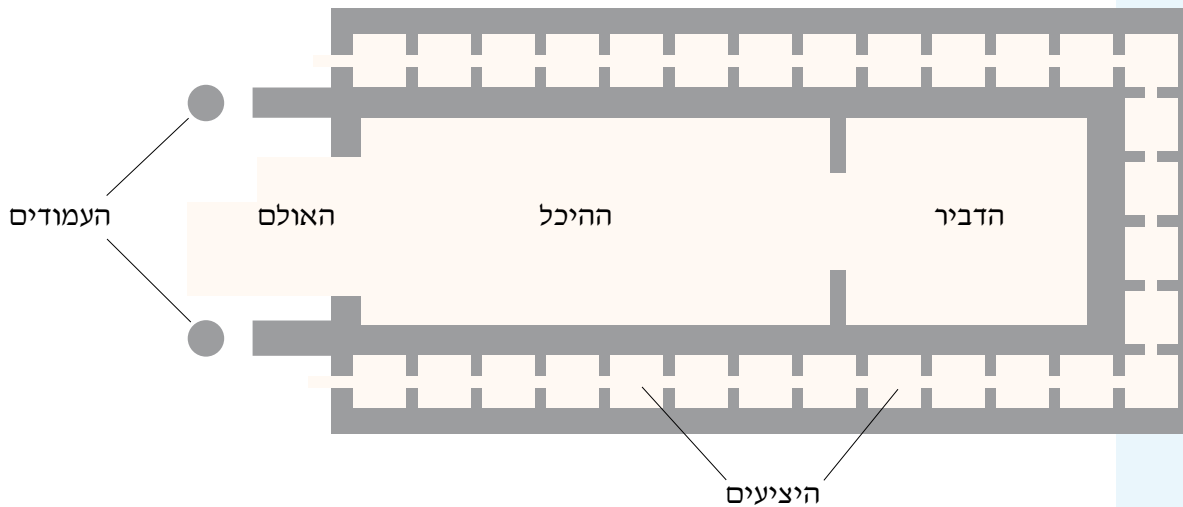

עץ ארז

חרשי עץ / ציור קיר ממצרים העתיקה

למקדש היו שלושה חלקים:
האולם - כניסה שהפרידה בין הקודש לבין החול.
היכל (הקודש) - שם ערכו הכוהנים טקסים ותפילות.
הדביר (קודש הקודשים) - שבו שכן ארון ה' המסמל את הברית
 בין ה' לעם.

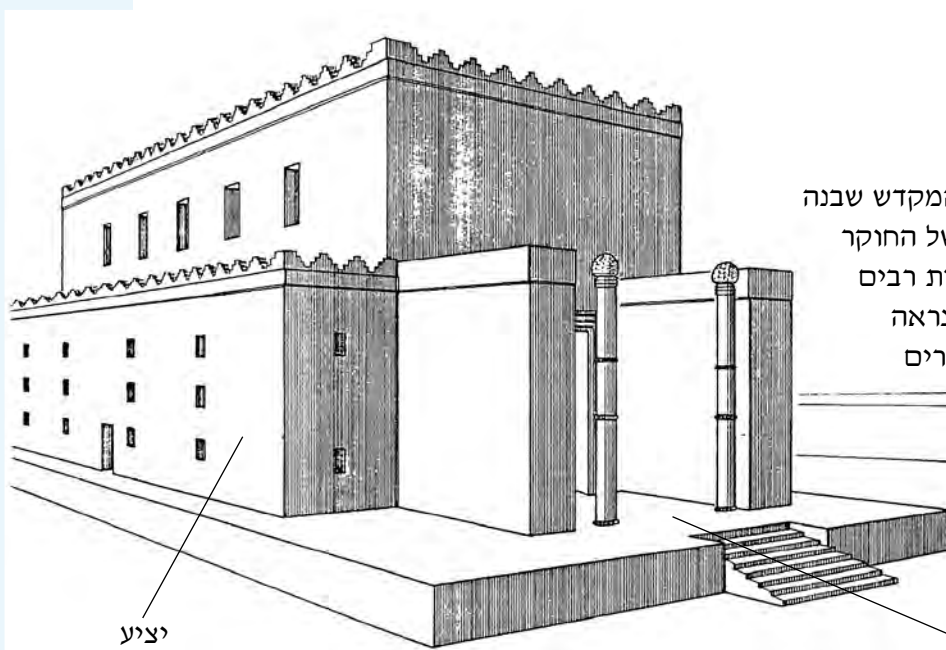
תוכנית מבנה המקדש וחלקיו לפי הצעת החוקר ש' יבין.

לפי הכתוב, המקדש היה מפואר ומהודר עד מאוד. יסודות המקדש נבנו מאבנים מסותתות, הקירות הפנימיים צופו בלוחות ארזים, ועוטרו בפרחים מגולפים בעץ. התקרה והרצפה צופו כולם בזהב.

קטע של לוח עץ צבוע בדוגמה של פרחים וביניהם ניצני פרחים, שהתגלו בקבר מצרי. יש להניח שהקירות הפנימיים של המקדש עוטרו באופן דומה.

המקדש הוקף משלושת עבריו ביציע – בניין צדדי של שלוש קומות שהקיף את בית המקדש שבו אחסנו את אוצרות המקדש. חצר המקדש היתה מוקפת חומה ואת הקורבנות הקריבו בחצר. בניית המקדש ארכה שבע שנים והסתיימה בשנה האחת-עשרה למלכות שלמה.

דגם משוער של בית המקדש שבנה שלמה, לפי השערתו של החוקר זאב הרצוג. יש ניסיונות רבים ושונים לשרטט כיצד נראה מקדש שלמה. יש חוקרים הטוענים שהמקדש לא היה מפואר כפי שהמספר מתאר בספר מלכים.

ציור של כלי המקדש מתוך
ספר תנ"ך שנכתב בעיירה
הצרפתית פרפיניאן לפני
כ־700 שנה.

ביום חנוכת המקדש העלו הכוהנים את ארון הקודש מעיר
דוד לקודש הקודשים שבמקדש החדש. הענן המסמל את
כבוד ה' מילא את הבית. שלמה פָּרַשׁ את כפיו לשמים,
התפלל לה' והודה לו על שבחר בו לבנות את המקדש.
הוא הדגיש בתפילתו שהמקדש אינו מקום מגוריו
של ה', כי האל ממלא את היקום כולו, מלוא
כל הארץ כבודו. בית המקדש,
לפי תפילת שלמה, הוא מקום
תפילה גם לעם ישראל וגם
לנוכרים שיפנו אליו.

פסל מצרי המתאר אדם מתפלל
וכפיו פרושות לשמים.

פרק ט

כאשר סיים שלמה את בניית "בית המלך", ואת יתר הבניינים מסביבו, התגלה אליו ה' פעם נוספת כפי שהתגלה אליו בגבעון ואמר לו שרק אם יקיים את מצוות התורה, ימשיכו צאצאיו למלוך אחריו. אבל אם המלך והעם לא ישמרו את מצוות האל ויעבדו אלים אחרים, העם ילך לגלות והמקדש יִחרב. המספר מוסיף פרט נוסף לפיו שלמה נתן לחירם עשרים ערים בגליל ומאה ועשרים כיכרות זהב כתמורה לעזרתו בבניית המקדש ובית המלך.

בפרק נאמר גם שפרעה יצא למלחמה וכבש את העיר הכנענית "גִזְר". הוא נתן אותה מתנה לשלמה לרְגֵל נישואיו עם בת פרעה. שלמה המשיך לקבל מסים מכל תושבי ממלכתו. הוא הרחיב את שטחה של עיר דוד לכיוון צפון. הוא מלא בעפר את השטח הנמוך שבין עיר דוד ובין הר הבית והגביהו וכך אפשר גישה ישירה בין עיר דוד להר המוריה. החלק שמילאו בעפר נקרא מִילוּא. שלמה בנה את חומת ירושלים שהקיפה את העיר על כל חלקיה.

בימי שלמה נבנו ערים נוספות ביניהן ערי רכב ופרשים. תושבי הממלכה נדרשו לעבוד במפעלי הבנייה של שלמה. שלמה גם בנה צי אוניות סוחר בים סוף בשיתוף עם חירם מלך צור.

ספינה פיניקית

חלק
מירושלים
המודרנית

העיר העתיקה

הר הזיתים

עיר דָּוִד הקדומה

המילוא

שטח נמוך בין עיר דוד להר
הבית. בימי שלמה מלאו אותו
בעפר ויישרו אותו ומכאן שמו

הר הבית.
באזור זה היה כנראה
מקדש שלמה.

ביקור מלכותי בממלכת שלמה

- 1 **קבא** - ממלכה קדומה בדרום חצי האי ערב (כנראה תימן של ימינו)
שנא שנא - פרסומו
לשא יתה - חוכמתו של שלמה היא מה'
לנפתו - להעמידו במבחן
 - 2 **איל פבד** - קבוצה גדולה של מלווים
תיה אס-לכבה - רצתה
 - 5 **ואנאד נשרתו** - האופן המאורגן שבו הגישו המשרתים את המזון
ואלתו - הדרך העולה מבית המלך לבית המקדש
ואל-תיה בה עויד רוא - היתה המומה, נשמתה נעצרה מרוב התפעלות
 - 8 **אלחי** - מאושרים
 - 11 **אני איס** - צי האוניות של חירם
אסא אסא - שם של עץ יקר ערך
 - 12 **אסא** - מעקה
 - 13 **אסא** - רצונה
- לכד מאנשי התריס** - חוץ מאנשי התריס. נראה ש"אנשי התריס" הוא כינוי לסוחרים מסוג מסוים, אולי כאלה שעוברים בשווקים ומוכרים את סחורתם

1. קראו את פרק י.

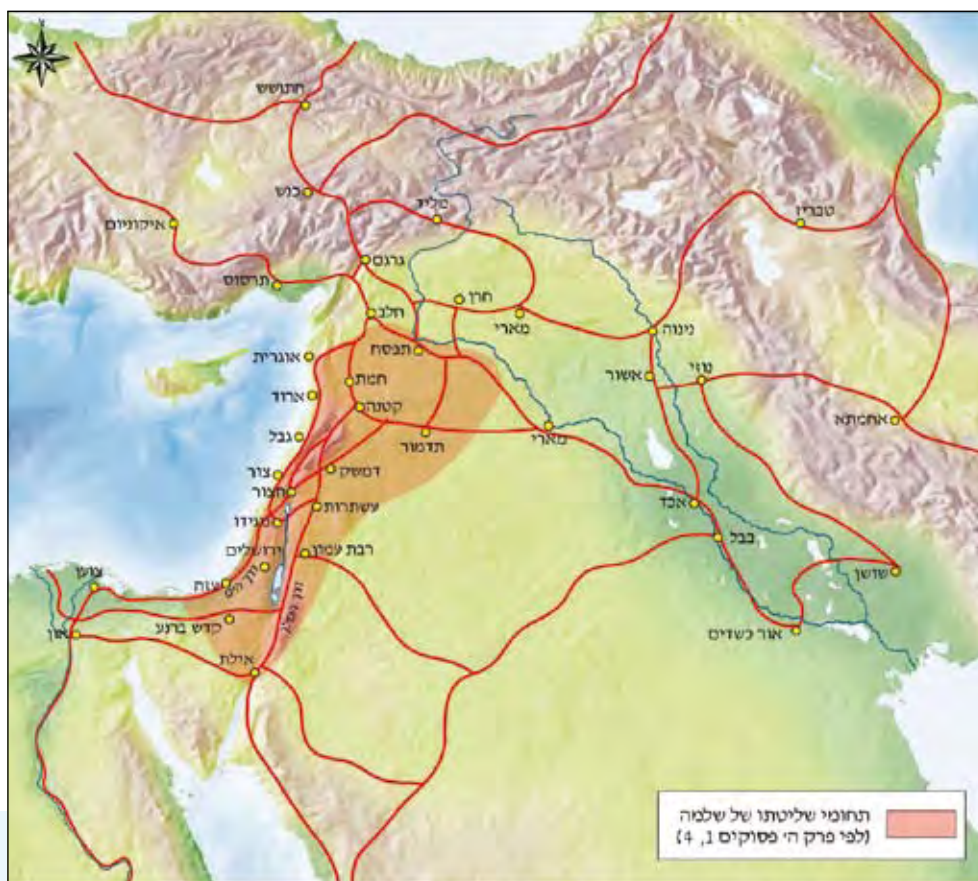
ממה התרשמתם במיוחד כשקראתם את הפרק?

2. קראו את פסוקים 1-2: לפי המספר המקראי, לשם מה הטריחה את עצמה מלכת שבא לבוא לירושלים?

3. קראו את פסוקים 6-9: מיינו את דברי ההתפעלות של מלכת שבא לשתי קבוצות. תנו כותרת לכל קבוצה.

4. א. שערו, מדוע הרבתה מלכת שבא לפאר את שלמה ואת ממלכתו? מה קיוותה להשיג בכך? רמז תמצאו בפסוקים 11-12. היעזרו גם במפה שלפניכם:

מפת דרכי המסחר וגבולות ממלכת שלמה

שתי הדרכים החשובות ביותר בין מצרים לבין הממלכות שבאזור הפרת והחידקל, "דרך הים" ו"דרך המלך", עברו בתחומי ממלכת שלמה.

ממלכת שְׁבַא שכנה כנראה בדרום חצי האי עֶרֶב, בתימן של ימינו. אחד מענפי הפרנסה בשבא היה גידול עצי לְבוֹנָה ששימשו לייצור בשמים. סוחרי שבא הובילו ביבשה שיירות גמלים נושאי לבונה, בשמים וזהב מחצי האי ערב שבדרום, צפונה אל ארצות הַפְּרָת והַחִידְקָל. שלמה הפעיל בשיתוף עם חירם קו אוניות סוחר מעֶצְיוֹן גָּבֵר (אילת של ימינו) לאֹפִיר. קו זה עלול היה לפגוע בַּרְוּחִים הכספיים של השיירות היבשתיות שהפעילו סוחרי שבא.

ב. עיינו בפסוק 5. בימינו אומרים: היא התפעלה עד מאוד.
איך אפשר לומר זאת בלשון המקרא?

בין המתנות שהביאה מלכת שבא לשלמה היה בושם מיוחד. המספר מהלל את הבושם כך: "כִּי בָא כְּעֵץ הַחַיִּים", והכוונה כְּפִשְׁטוֹ, הבושם היה משובח. בימינו משתמשים בביטוי זה בהשאלה כאשר רוצים לתאר דבר משובח ונדיר.

ג. שלמה העניק למלכת שבא מתנות "פִּיזָה הַמֵּלֶךְ", כלומר בנדיבות, בשפע רב. גם בימינו משתמשים בביטוי זה. לדוגמה: במסיבה הוגשו משקאות ומאכלים כיד המלך. חברו גם אתם משפט והשתמשו בו בביטוי זה.

5. קראו את פסוקים 14–17; ואת פסוקים 24–25: אלו מקורות הכנסה לאוצר שלמה מפורטים בפרקנו?

6. א. יש אומרים שהמסִפֵּר הגזים בתיאוריו את עושרה של ממלכת שלמה. העתיקו משפטים מהכתוב הנראים לכם כביטויי הגזמה.

ב. שערו מה רצה המספר להשיג בהגזמה זו?

7. דמיינו וכתבו את דברי הסיכום של מלכת שבא בפני שְׂרֵי ממלכת שבא על רשמיה ומסקנותיה ממסעה לממלכת שלמה.

הגורמים להתפוררות הממלכה בסוף ימי שלמה

פסוקים 1-13

- 1 וְאֵת־בַּת־פְּרָעָה - נוסף על בת פרעה
- 2 לֹא־תִבְאֹוּ בְהֵם - לא תתחתנו איתם
- 3 וַיֵּשׁוּ אֶת־לִבָּוּ - נשותיו השפיעו עליו לעבוד אלוהים אחרים
- 5 עֲשִׂיתִי - אלת הפריזון הכנענית
מִלִּפְסָ - אל עמוני
- 8 וְלֹא־מִלֵּא אֲמִרִי וְהָיָה - לא קיים את מצוות ה' כנדרש
- 9 וַיִּתְאַוּ - כעס ורצה להעניש
- 13 שָׁבַט אֲחֵד אֲמֹן לִבְנֵי - בנך ימלוך על שבט אחד, אם כי בפועל הצטרפו ליהודה גם קבוצות מבנימין

1. א. בפרק ג, פסוק 3, מסופר: "וַיִּאָּהֵב שְׁלֹמֹה אֶת־יְהוָה", ואילו בפרקנו, פסוק 4, מסופר על שלמה: "וְלֹא־הָיָה לִבָּוּ שְׁלֹם אֶם־יְהוָה" - כיצד מנמק המספר את סיבת השינוי באמונתו של שלמה?

2. קראו את הכתוב בשמות לד, פסוקים 11-16. על אילו מחוקי התורה עבר שלמה?

3. האם ייתכן ששלמה החכם מכל אדם לא הבין מה יהיו תוצאות מעשיו? שערו, מדוע בכל זאת נהג כך?

4. א. קראו את פסוקים 11-13: מהו עונשו של שלמה?
ב. בזכות מה יידחה עונשו של שלמה?

5. א. קראו בספר שמואל א את פרק טו, פסוק 28 וערכו השוואה בין עונשו של שאול לבין עונשו של שלמה. השלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה: מציאת הדומה והשונה.	
עונשו של שאול (שמואל א פרק טו, פסוק 27-28)	עונשו של שלמה (פסוקים 11-13)

ב. במה מזכיר עונשו של שלמה את עונשו של שאול ובמה הוא שונה?

פסוקים 14 – 25

1. א. עיינו בפסוקים 14 ו-24: מי היו העמים שמרדו בשלמה?
ב. קראו את פסוקים 17–21: איזה חלק עקיף היה למצרים במרד של הַדָּד האדומי?
ג. כיצד מסביר המספר את העובדה שהמרידות התחוללו דווקא בתקופה זו בחיי שלמה?
 2. אילו אירועים מימי דוד מזכיר המספר?
 3. קראו את פסוק 26: בפרק מסופר על מרד נוסף בשלמה. מיהו המורד?
 4. א. מהי אי־ההתאמה בין המסופר בפרק ה פסוק 4, לבין המסופר בפרקנו בפסוקים 14, ו-23–25?
קראו את פירוש "מצודת דוד"* לפרק יא פסוק 25:
- "כל ימי שלמה – מעת שֶׁסָּרַח (חָטָא) עַד יוֹם מוֹתוֹ."
- ב. כיצד מסביר פירוש "מצודת דוד" את אי־ההתאמה?
 5. במה שונה דמותו של שלמה בפרק זה מדמותו בפרקים הקודמים שלמדתם?
 6. הציעו משפט מהכתוב היכול לשמש ככותרת לפסוקים 14–25.

* "מצודת דוד" – פירוש לנביאים ולכתובים. חובר בסוף המאה ה-17 על ידי ר' דוד אלטשולר ובנו יחיאל שחיו בפראג ובגליציה.

- 14 **טו** – אויב, מכשול
מַפְרָע הַמֶּלֶךְ – מצאצאי המלך
- 15 **גְּהִיזוֹת דָּוִד אֶת־אֲיֹסִים** – לאחר שדוד כבש את אדום **בְּעֵלוֹת יוֹאָב**... – יואב הרג את הזכרים באדום על שום שכנראה מרדו בדוד
- 17 **מֵעַבְדֵי אֲבִיו** – שרי אביו
- 18 **וְאִתָּם אֲמַר לוֹ** – ציווה לספק לו מזון בקביעות
וְאֶרֶץ עֲמֹן לוֹ – נתן אזור במצרים לגור שם
וַיִּקַּשׁ – ויצק, האותיות ק' וצ' התחלפו. הציק לישראל

מפת הממלכת שהוריש חוד לשלמה

ירבעם בן נבט מרד בשלמה

פסוקים 26–43

1. קראו את פסוקים 1–3: המספר מציג בפנינו דמות חדשה. אילו פרטים נמסרים עליה?
2. א. במה שונה ירבעם בן נבט מהאנשים שמרדו בשלמה עד כה?
ב. איזו ממלכה עזרה לירבעם? במה התבטאה עזרתה?
3. א. כיצד אפשר להסביר שדווקא משבט אפרים קם לשלמה מורד?
ב. האם תוכלו למצוא קשר בין תפקידו של ירבעם בן נבט לבין החלטתו לעורר מרד בשלמה?
ג. מה משמעות הביטוי "הרים יד" כפשוטו? ומה משמעות הביטוי: "הִרְיִם יָד" לפי פסוקים 26–27?
4. א. היזכרו במה שלמדתם על מפעלי הבנייה של שלמה. כיצד הם קשורים למסופר בפסוק 27?
ר' בחיי* הסביר:

שלמה שהיה גדול העולם נכשל בשלֵטָה אלו:
הֲרֵבָה סוֹסִים שְׁנָאֵמֵר:
"זִיהִי לְשֵׁלְמֹה אֲרָבָעִים אֲלֶסְ אֲוִירוֹת סוֹסִים",
הֲרֵבָה נָשִׁים שְׁנָאֵמֵר:
"זִיהִי-לֹו נָשִׁים שָׂרוֹת שָׁבַע מֵאוֹת וּפְלִגְשִׁים שָׁלֹשׁ מֵאוֹת",
הֲרֵבָה כֶּסֶף שְׁנָאֵמֵר:
"אִין כֶּסֶף לֹא נִמְשַׁב בְּיַמֵּי שְׁלֹמֹה לְמֵאוֹתָה".
אמר בכולן: "אני ארבה", במקום לומר: "אסור".

ב. לפי הסברו של ר' בחיי, במה חטא שלמה?

* בחיי בן־אשר אבן־חלואה (1255–1340) – פרשן יהודי שחי בספרד.

- 26 אֲפָרְתִי - משבט אפרים
זָרְדָה - יישוב בהר אפרים ליד בית אל
עָבַד לְשֵׁלְמֹה - שלמה נתן לו משרה אצלו
וְהָרָם יָד בְּמִלְכָּךְ - מרד בשלמה
- 27 וְזָה הַדָּבָר - וכך קרה שפרץ המרד הַמְלֹאכָה - כינוי לשטח שבין המקדש לארמון שלמה, שהיו ממלאים עפר כדי להרחיב את העיר. והשלימו את החומה כך שתקיף גם את העיר החדשה (ראו עמוד 27).
סָגַר אֶת-סֶלֶף עֵיר דָּדָךְ - סגר את הפתח הפרצה שפתח בחומה, כדי שהעיר תחיל גם את הבנייה החדשה שמחוץ לעיר דוד
- 28 גִּבּוֹר גִּיּוֹל - ממשפחה עשירה ומכובדת
סָבַל - עבודת כפייה בענפי הבנייה השונים
וַיִּקְרָא אוֹתוֹ לְכֹל-סָבַל בֵּית יוֹסֵף - מינה אותו לאחראי לעבודת הכפייה שביצעו שבטי אפרים ומנשה עבור ממלכת שלמה
- 29 אֲמִיתֵי הַשֵּׁלֶטִי - נביא מהעיר שילה
- 34 נִשְׂאָה אֶתֶנּוּ - אמנה אותו למלך
- 36 וַיִּירֶ אֶלְדָּוִיד - כדי שיהיה זיכרון לדוד
- 38 בֵּית-נְאֻמָּן - בהשאלה: שושלת מלכות יציבה

5. קראו את פסוקים 29–33:

א. כיצד תמך אחיה, הנביא משילה, במרד?

ב. מה היתה דעתו של אחיה השילוני על שלמה?

6. א. לפי נבואת אחיה: מה יהיה עונשו של בית דוד?

ב. עיינו בפסוקים 37–38: מהו התנאי שעל ירבעם בן נבט

למלא כדי להבטיח את קיום שושלתו לתמיד?

7. קראו בשמואל א פרק טו, פסוקים 26–29 על הפגישה בין

שמואל לשאול לאחר מלחמת עמלק.

א. השלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה: למצוא את הדמיון והשוני בין שתי הפגישות		
התבחינים	שמואל (שמואל א פרק טו פסוקים 26–29)	אחיה השילוני (פסוקים 37–39)
למי פונה הנביא?		
מה תוכן נבואתו?		
מה מספר הקרעים בבגד?		
מה מטרת קריעת הבגד?		

ב. במה דומה סיפור הפגישה של אחיה השילוני וירבעם בן נבט, לסיפור הפגישה בין שמואל ושאול בפרקנו ובמה הוא שונה?

8. ירבעם אמנם ארגן את המרד, אך אחיה השילוני תמך בדבר. שערו, מדוע ניסה שלמה להמית את ירבעם אבל נמנע מלהמית את אחיה?

סיכום ממלכת שלמה

בזמנים קדומים נכתבו הספרים על חרסים, על קלף (עור בהמה מעובד) או על פפירוסים. העוסקים במלאכת הכתיבה נקראו "סופרים". בדרך כלל, כתבו הסופרים את הספרים בחֶרֶט. מספר העותקים של כל ספר היה מצומצם. הספרים נשמרו בבית המקדש או בארמון המלך, אך מלחמות ושרפות גרמו לא אחת לאובדן הספרים. כך כנראה אבד "ספר הישר" הנזכר ביהושע ובשמואל ב וכך אבד גם ספר "דברי שלמה" הנזכר בפסוק 41 בפרקנו: "וַיֵּתֶר דָּבָרֵי שְׁלֹמֹה וְכֹל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְאִכְתָּרוֹ הִלּוּא-הֵם כִּתְבִים אֶל-סֵפֶר דָּבָרֵי שְׁלֹמֹה".

ניר דמיין ואייר את המספר התנכ"י כותב את ספר מלכים. התבוננו באיור.

1. במה שונה תקופת מלכות שלמה מתקופת המלכות של דוד אביו? במה היא דומה?

2. כתבו עיתון של שני עמודים שנושא: "פְּרִידָה משלמה המלך". תוכלו לעבוד בקבוצות. נושאים שכדאי לתת עליהם את הדעת: "דבר המערכת", נושאי הפְּתָבוֹת, ריאיון עם אחד משרי שלמה, ריאיון עם תושבי ממלכתו. שבצו תמונות או איורים ועוד.

3. א. הציעו כותרת למפה.

ב. אתרו את צרידה ואת שילה במפה. בנחלת איזה שבט נמצאים הישובים הללו?

פיוס המתאכזה

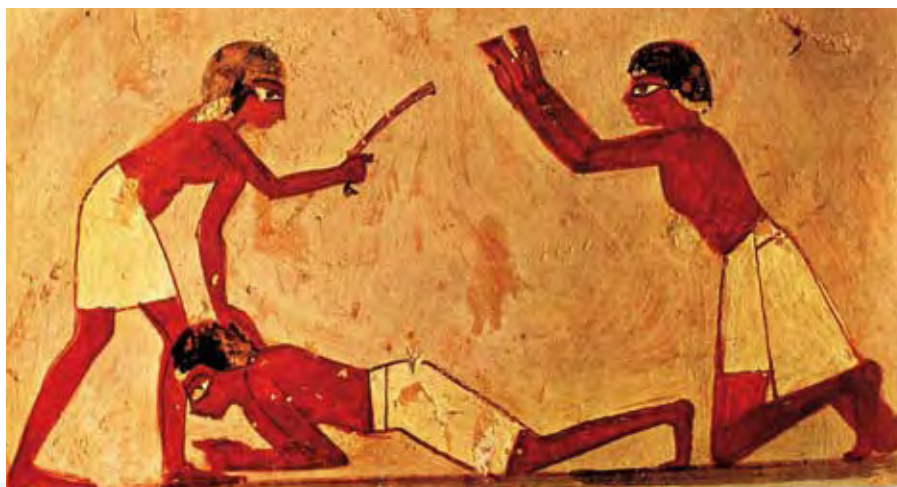

שבטי ישראל מבקשים מרחבעם הקלה בעול המס

פסוקים 1-19

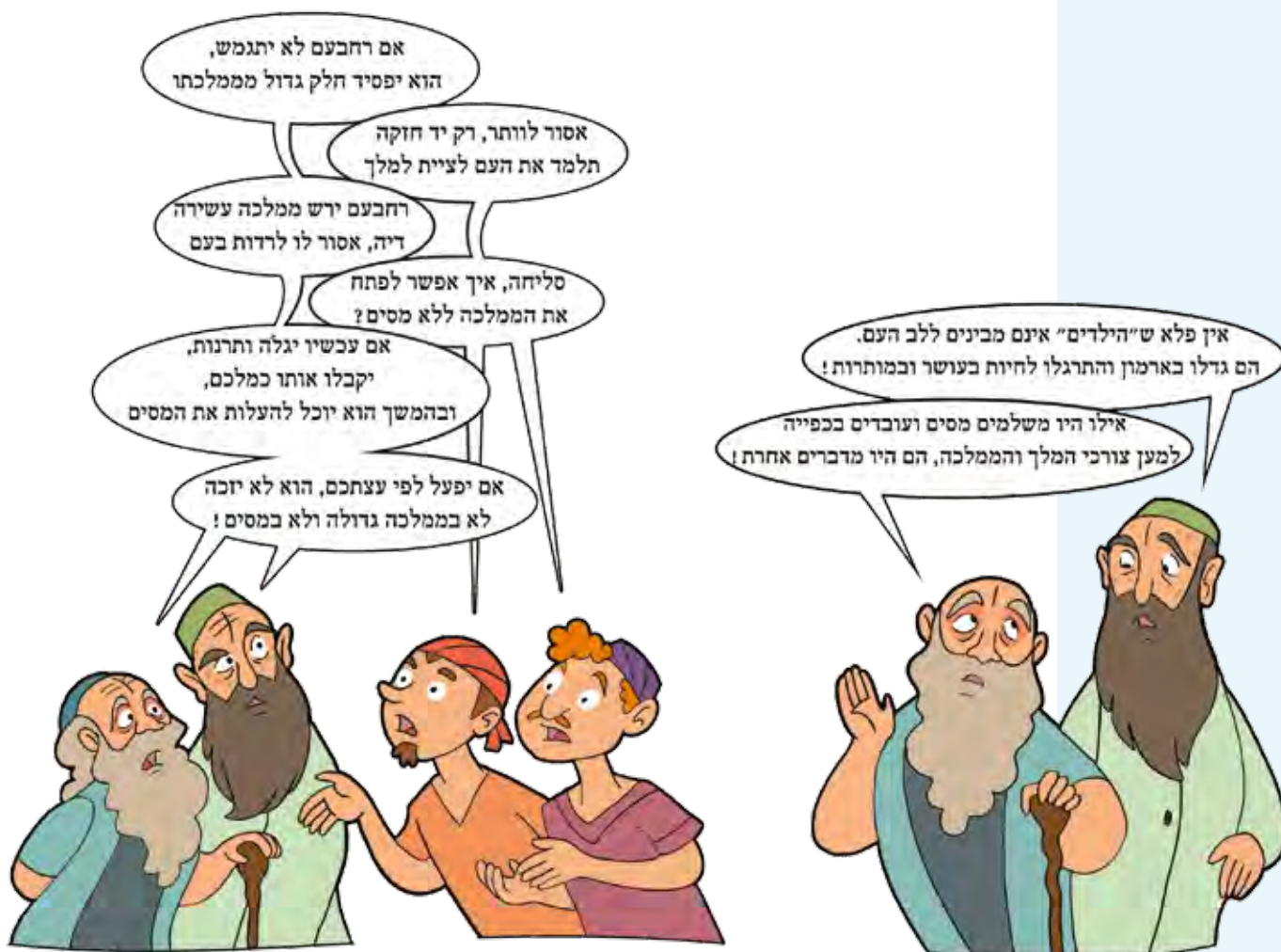
- 1 כַּל-יִשְׂרָאֵל - הזקנים ונציגי השבטים
- 2 אֶלֶר בְּיָח - כשנכשל המרד שאירגן נגד שלמה
- 4 הַקָּלָה אֶת-עֹמֵר - עבודת "מס העובד", שאנחנו מחויבים לו וְעֹבְדֶיךָ - ונקבל אותך למלכנו
- 6 הִיוּ עֹמְדִים אֶת-פְּנֵי שְׁלֹמֹה - שירתו כיועצים אצל שלמה וְעֹצִים - מייעצים
- 7 וְעֹנִיתָם - תיענה לבקשתם
- 8 הִלְזִדִּים - הצעירים בני גילו שהיו יועציו וְיִצְצָג - לא קיבל
- 10 קִטְוִי - הזרת, אצבעי הקטנה מִקְלוֹת - מקלות עֲקָרִימִים - קוצים הדוקרים כעקיצת עקרב
- 15 כִּי-הִיְתָה סִבָּה מְאֹד יָמָה - אלוהים רצה לסוכב את הדברים, כך שירבעם יסרב לבקשתו וְלִמְעַן הַקִּיּוֹם - כדי לקיים
- 16 מָה - אין
- 17 וְיִרְאֵנוּ - זרקו אבנים עליו, סקלו אותו.
- 19 וְיִקְלְעוּ - מרדו

1. א. מצד אחד, ירש רחבעם מאביו ממלכה גדולה ועשירה, אך מצד שני, ירש בעיה חברתית קשה. מה היתה הבעיה?
ב. האם הבין רחבעם את עומק הבעיה? נמקו לפי מה קבעתם.
2. א. קראו את פסוק 9: מדוע הגיע רחבעם לשכם?
ב. קראו את פסוקים 3-4: איזו דרישה העמידו נציגי שבטי הצפון ועבר הירדן המזרחי לרחבעם כתנאי להמלכתו עליהם?
3. קראו את פסוקים 6-11: שלמה לא עשה כעצת אביו דוד אחרי שהתייעץ אתו כיצד לטפל באנשים שאיימו על יציבות שלטונו. בניגוד לו, רחבעם מבקש לדעת כיצד לענות לזקני ישראל והוא פונה ליועציו.
א. מי היו קבוצות היועצים?
ב. אילו פתרונות הציעו לירבעם: א. "הזקנים" ב. "הצעירים"?
ג. במה שונה הפתרון שהציעו ה"זקנים" מהפתרון שהציעו ה"ילדים"?

מכים איש כעונש על שלא שילם מסים. ציור קיר מצרי

4. א. שערו, מדוע קיבל רחבעם את עצת "הילדים"?
- ב. כיצד מסביר המספר את שיתוף הפעולה בין רחבעם ל"ילדים"?
5. רחבעם השיב למשלחת שבטי ישראל במשפט ציורי. מצאו אותו והסבירו את כוונת דבריו.
6. קראו את פסוקים 13-15: כיצד מסביר המספר את הסיבות שהביאו לפילוג הממלכה? כתבו בשני סעיפים.
7. קראו את פסוקים 16-19: איך הגיב העם בשכם כשנוכח לדעת שרחבעם אינו מוכן להיענות לבקשתם? כתבו בסעיפים.

8. א. קראו את פסוקים 13-20: לפי מה אפשר לדעת שרחבעם לא הבין עד כמה המרד רציני?

ב. מה עזר לרחבעם להבין שמדובר בפילוג?

ג. מדוע נמצא ירבעם בן נבט מתאים למלוך בעיני שבטי הצפון ועבר הירדן המזרחי? (עיינו בפרק יא, פסוקים 26-31).

9. א. כיצד תכנן רחבעם לפעול כדי להחזיר אל מלכותו את השבטים המורדים?

ב. מדוע נסוג רחבעם מביצוע תוכניתו?

ג. מהי התרשמותכם מרחבעם?

10. השלימו את הטבלה:

בלשון ימינו	בלשון המקרא
אני עולה על אבי פי כמה בחשיבותי	(פסוק 10)
אני אעביד אתכם באכזריות יותר מאבי	(פסוק 14)
אין אנו רוצים להיות חלק מממלכת דוד	(פסוק 16)

ב. מה מסמלים השוטים והעקרבים בביטוי:
"אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים וְאֶנִּי אִיִּסֵּר אֶתְכֶם בְּעַקְרָבִים"?

ג. מה מסמלים הקוטן (הזרת) והמותן בביטוי:
"קִטְנִי עָבָה אִתִּי אָבִי"?

מפת ממלכת ישראל וממלכת יהודה לאחר הפילוג

ירבעם פעל לביסוס ממלכת ישראל החדשה

פסוקים 25–33

1. א. אילו שינויים ערך ירבעם בממלכת ישראל שזה עתה נוסדה? כתבו בסעיפים.

ב. אילו חששות גרמו לירבעם לערוך שינויים אלה?

2. מדוע בחר ירבעם בשכם שתשמש מקום מושב עבורו?

3. א. מדוע להשערתכם בחר ירבעם בשני עגלי זהב?

ב. מדוע קבע ירבעם דווקא את דן ואת בית אל כמרכזים דתיים? היעזרו במפה שבעמוד הקודם.

ג. מדוע מינה ירבעם כוהנים שלא משבט לוי?

פסל פר עשוי ברונזה מתקופת השופטים שהתגלה באזור שומרון.

25 **וַיִּבֶן יִרְבֵּעַם** - פנואל נמצאת בעבר הירדן המזרחי, ליד מעבר היבוק

27 **וַהֲרִגְנִי** - משום שמרדתי ברחבעם רב-לֶכֶם - מספיק

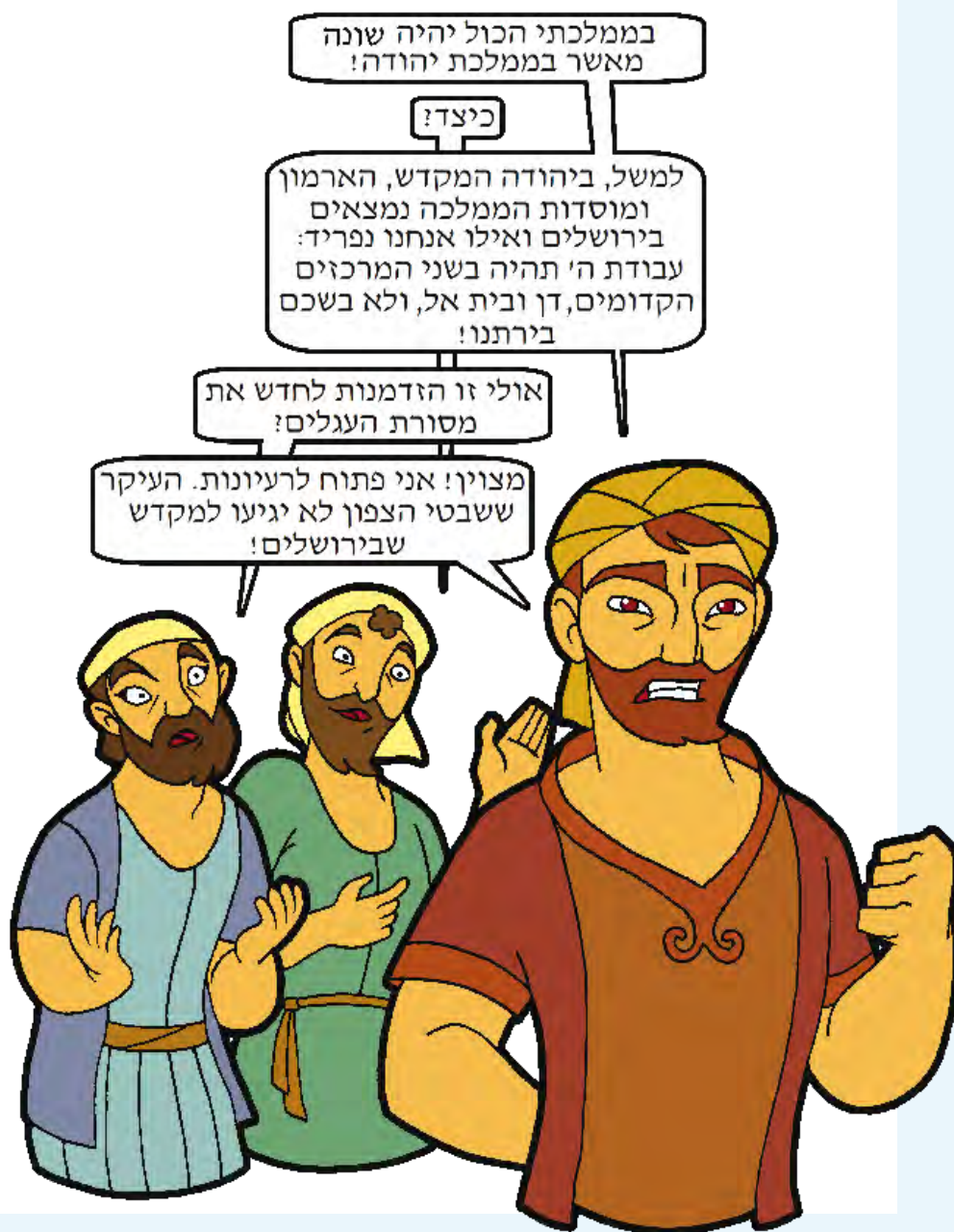
הִנֵּה אֲנִי מְשַׁלְּחִיךָ וְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלִיכָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם - העגלים מייצגים את ה'

31 **מִקְצֹת הָעָם** - מכל העם

4. שער, מה היו היתרונות והחסרונות של השינויים שעשה ירבעם? כתבו בשני טורים.

5. מה חושב המספר על מעשי ירבעם בן נבט? הסבירו וצטטו.

ניר דמיין ואייר שיחה בין ירבעם ויועציו:

פרקים יג-טו

פרקים יג-טו אינם כלולים בתוכנית הלימודים.

להלן תוכן הפרקים בקצרה:

ירבעם מלך עשרים ושתיים שנים על ממלכת ישראל. לאחר מותו הומלך נדב בנו. שנתיים אחרי כן, כאשר נדב נלחם בפלישתים, מרד בו בעשא בן-אחיה משבט יששכר, הרג אותו ומלך תְּחָתָיו במשך עשרים וארבע שנים. לאחר מותו של בעשא מלך בנו אלה במשך שנתיים. זְמָרִי, אחד משרי הצבא, מרד באלה והרגו. זמרי הספיק למלוך שבעה ימים בלבד.

לאחר מכן נלחמו על המלוכה שני שרי הצבא: עמרי ותבני בן גינת. **עמרי** ניצח ועלה למלוכה. עמרי מלך שתים-עשרה שנים. הוא יָסַד את העיר שומרון, שהיתה לבירת ממלכת ישראל. בשנים אלה התנהלו גם מלחמות בין יהודה וישראל על קביעת קו הגבול ביניהם. בנו של עמרי, **אחאב**, המשיך את שושלת עמרי.

ממלכת אחאב

פסוקים 29–34

1. א. כתבו בסעיפים את כל המידע על אחאב, שהמספר מוצא לנכון למסור לקוראים בפסוקים אלה.
 - ב. על איזה איסור מעשרת הדיברות עבר אחאב? (ראו שמות פרק כ).
2. א. מצאו את הפסוקים שבהם משווה המספר בין ירבעם בן נבט, המלך הראשון בישראל, לבין אחאב.
 - ב. מי מהם נחשב בעיניו כמי שחטא פחות? מדוע?
 - ג. כיצד מוכיח המספר שאחאב עשה הרע בעיני ה' יותר מכל המלכים שלפניו?
 - ד. במה תולה המספר את הסיבה לחטא אחאב?
3. א. ממקורות כתובים שמחוץ למקרא, כגון כתובות הזיכרון שהקימו מלכי האזור, אנו למדים על אחאב שהיה מלך גדול. הוא החזיק צבא חזק וגדול, הוא שפיתח את הממלכה ושלט על עמים שכבש.
 - שערו, מדוע נמנע המספר מלציין את הצלחותיו?
 - ב. במה מתמקד המספר כשהוא מתאר את מעשיו של אחאב?

פסל הבעל

- 31 וַיְהִי הַנֶּקֶט לְכַתּוּב בְּאַשְׁמֹת יִרְבְּעָם - לא רק שחטא בעבודת העגל כמו ירבעם, אלא שהוסיף על כך חטא של עבודת הבעל
 - מֶלֶךְ צִידוֹן - מלך ערי החוף הפיניקיות צור, צידון, גבל ועוד
 - הַבַּעַל - אל הגשם והסערה הכנעני. נחשב לאל הראשי, שעבדו לו גם בצידון
- 33 בַּיַּת הַבַּעַל - מקדש לכבוד האל בעל. נבנה בשומרון לכבוד הפיכת עבודת הבעל לפולחן הרשמי של ממלכת ישראל
- 34 הַקְּלֵפָה - אלה כנענית, נחשבה לאשתו של בעל
- 35 בַּיַּת הַקְּלֵפָה - מהעיר בית אל
 - בְּאֵימֹם בְּכִירוֹ יִסְדָּה - כאשר הניח את יסודות חומת יריחו, מת אבירם, בנו הבכור
 - וּבְשָׂאִיב (וּבְשָׂאִיב) צִיִּירוֹ הַצִּיִּיב דָּלְתוֹתָיִךְ - כאשר סיים את בניית החומה, מת שגוב, בן הזקונים
 - בַּיַּד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון - כפי שקילל יהושע בן נון את האיש שיבנה את יריחו (יהושע ו, 62)

אלוהי הנביא מבשר לאחאב על בצורת קשה

פסוקים 1-16

- 1 **תִּשָּׁבֵי** - מתושבי תשבה
אֲשֶׁר אֶמְדָּתִי לְפָנָיו - שאני משרת אותו
 אִי-יִהְיֶה... אִם-יִהְיֶה... - אני נשבע
 בשם ה' שלא יהיה גשם
 כִּי אִם-לֹא־יִהְיֶה... - עד אשר אצווה עם
 הפסקת הבצורת לפי הוראה מה'
 3 **לֹא־מִשָּׁה** - עזוב את שומרון
קִדְמָה - לכיוון מזרח
לְפָנֶיךָ - לספק לך אוכל
 6 **וְהִעֲרִיבִים מֵאֵימָם** - מעשה נסי, מכיוון
 שעורבים אינם נוהגים כן
 7 **וְהִי מִקֵּץ יָמָיו** - כבר עברה שנה
 9 **זָרְפָּתָה** - אל העיר צרפת אשר
 בצידון
 10 **מִקִּלְשֵׁת עֲצִים** - אוספת ענפים
 12 **מֵעֵץ** - פיתה, לחם שטוח עגול
אֶךְ עֲשִׂי-לִי - קודם כול תכיני עבורי
 14 **לֹא תִסָּפֵה** - לא ייגמר
 15 **וְכִי תֵפֵה** - ומשפחתה

1. א. אליהו התשבי הוא דמות חדשה המופיעה בפרק. לאיזו קבוצת אנשים שהכרתם הוא משתייך?
 ב. אילו דמויות מקבוצה זו הכרתם בספרי התנ"ך שלמדתם?
2. א. מדוע הודיע אליהו לאחאב על בצורת? נסו לקשר את תשובתכם לאירועים שעליהם למדתם בפרק הקודם.
 ב. מה באה הבצורת ללמד את אחאב ואת העם?
 ג. מדוע חייב אליהו להסתתר?
3. א. לאן ברח אליהו לאחר שיבשו המים בנחל כרית?
 ב. מדוע דווקא לשם?
4. א. האלמנה לא הסכימה לתת לאליהו לחם. מה היו נימוקיה?
 ב. האם אפשר להצדיק את סירובה? נמקו.
 ג. כיצד השתכנעה האלמנה?

5. במה שונה האופן שבו התפרנס אליהו בנחל כרית מהאופן שבו התפרנס בצידון, ובמה הוא דומה? הסבירו.
6. א. מצאו והעתיקו את הביטוי המתאר בפסוק 14 את הנס שחולל אליהו.
 ב. מהי המילה בביטוי שהמובן שלה קרוב למובן המילה "תַּחְסֹר"?

צפחת שהתגלתה בנחל גזר

כלי חרס עתיקים שהתגלו בחפירות בחצור

17 **בְּעֵלֶיךָ הַבַּיִת** - האלמנה

18 **מִה־לִּי זֶלְקָךְ** - איני רוצה קשר איתך
בְּאֵת אֵלֵי לֹהֲפִי אֶת־עֲוֹנִי - בגללך
 אלוהים זוכר את חטאי וממעניש אותי

18 **וַיִּקְרָאוּ מֵאִיקָה** - מבין זרועותיה

עֲלִיָּה - חדר על הגג

20 **הַטָּמֵא עַל־הַטְּאֵמָנָה... הַרְעוּתָהּ** - נוסף על

העונש הבצורת, אתה ממית את בן

האלמנה הנדיבה

21 **וַיִּתְמַטֵּהָ** - השתטח

המשך קורות אליהו בבית האלמנה

פסוקים 17-24

7. א. מהי הסיבה למשבר ביחסים בין האלמנה לאליהו?
 ב. מה היה הנס הראשון בבית האלמנה ומה היה הנס השני?
 השלימו בטבלה במילים שלכם וצטטו:

הנס הראשון (פסוקים 14-15)	הנס השני פסוקים (17-21)

ג. במה שונה הנס האחרון שעשה אליהו למען האישה, מהנס הראשון?

8. א. קראו את פסוק 20. מה אפשר ללמוד על אליהו מדבריו לאלוהים?

ב. מה למדה האלמנה ממעשה הנס?

9. שיערו מדוע מרבֵּה המספר בפרטים על הבצורת ועל קורות אליהו בבצורת, איזה לקח רצה ללמד את הקורא?

אליהו הולך לפגוש את אחאב במצוות אלוהי ישראל

פסוקים 1-19

- 1 **בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית** - מתחילת הבצורת
לֹךְ הָרֶאָה - לך ותפגוש
אֶשֶׁר עַל-הַר הַבָּיִת - שר בכיר האחראי
על רכוש המלך
- 4 **בַּמִּכְחִית** - כאשר השמידה
וְעַל נְפִיט - נציל מהשמדה
- 10 **אִם יֵשׁוּ וְיִמְלֹכָה** - אין עם או
ממלכה שלא חיפש אותך שם אחאב.
(לשון הגזמה)
- 12 **וַיֵּאמֶר יְהוָה | וְשָׂאךְ עַל אֶשֶׁר לֹא-אֵדָע** -
תיעלם
- 17 **הֲאֵתָה זֶה עֹפֵר יִשְׂרָאֵל?** - אתה הוא
שגרמת לאסון הבצורת
- 18 **לֹא עֲפָרְתִּי** - לא אני גרמתי לבצורת,
אתה גרמת לה בגלל שאתה עובד
גם את הבעל
- 19 **אֲכָלִי שֶׁמֶן אֵינְךָ** - אוכלים קבוע
בסעודות שהיא עורכת

1. קראו את פסוק 6: מדוע יוריד ה' גשמים רק לאחר שאליהו יודיע על כך לאחאב?

2. מדוע, לדעתכם, חיפש אחאב את אליהו?

3. א. קראו את פסוקים 4-10: עובדיה נשלח על ידי אחאב לחפש את אליהו. מדוע סיפר עובדיה לאליהו על יחסו לנביאי ה'?

ב. קראו את פסוק 11 ופסוק 14:

ממה חשש עובדיה? מדוע חשש?

ג. כיצד מרגיע אליהו את חששו של עובדיה?

4. א. בפסוק 1 מצווה ה' על אליהו להיפגש עם אחאב. כיצד מְעַכֵּב המספֵּר את הסיפור על הפגישה ביניהם?

ב. מה משיג המספֵּר בכך שלא סיפר כבר בהתחלת הפרק על הפגישה בין אחאב לאליהו?

5. גם אחאב וגם אליהו משתמשים בכינוי "עֹכֵר יִשְׂרָאֵל" זה כלפי זה. במה רצה כל אחד מהם להאשים את האחר?

יש הנוהגים בימינו להשתמש בביטוי "עֹכֵר יִשְׂרָאֵל" כלפי אדם מסוים, שלדעתם אינו מעוניין בטובת עם ישראל.

6. א. מה דרש אליהו מאחאב?

ב. מדוע נֶעְנָה אחאב לדרישת אליהו?

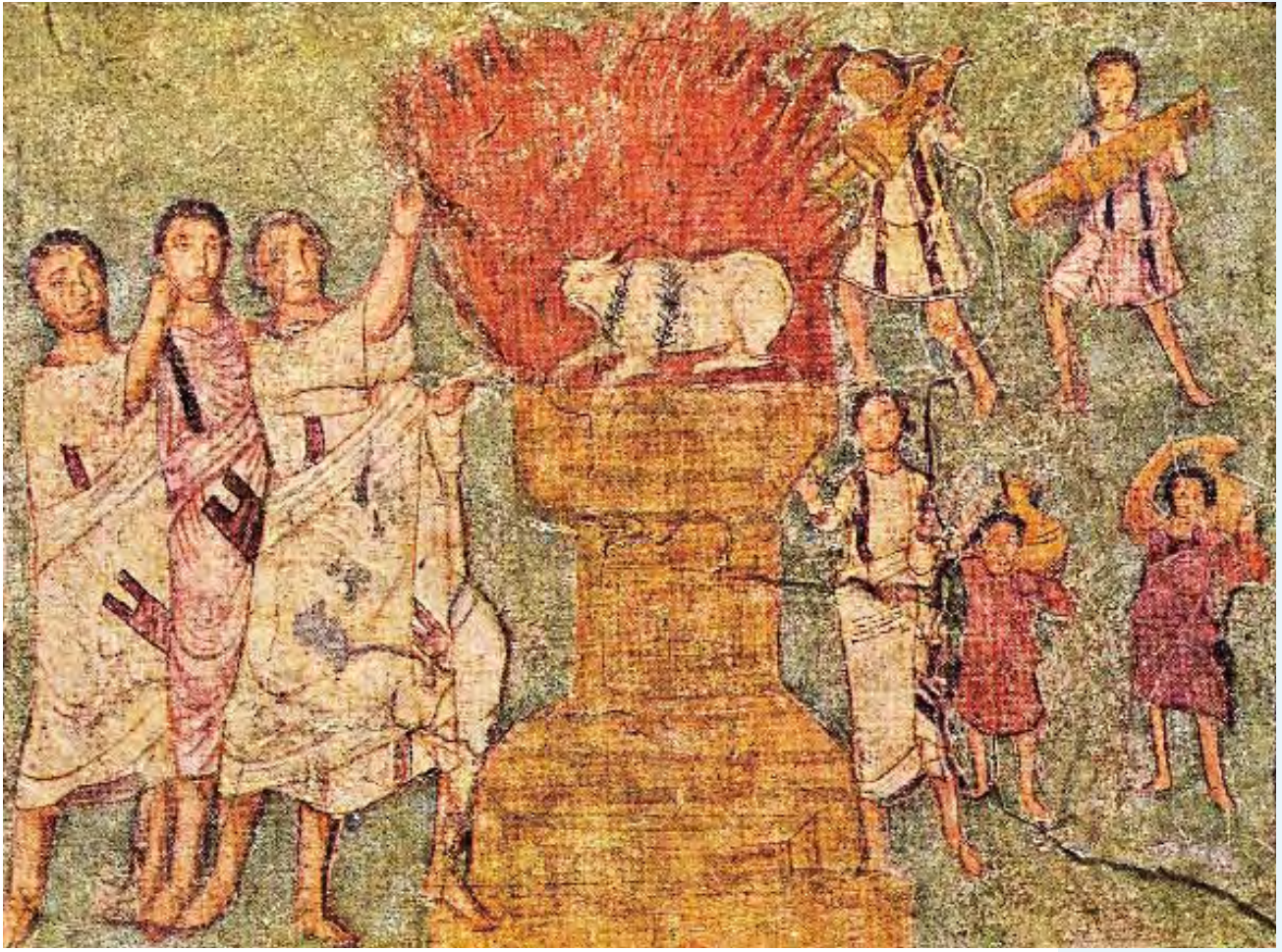
אליהו נלחם בעבודת הבעל בישראל

פסוקים 20-40

1. א. שערנו: מה היו יכולות להיות המטרות של אליהו, כאשר כינס על הכרמל את נביאי הבעל יחד עם נביאי ה'?
2. א. קראו את פסוקים 20-25: אליהו פונה אל העם בשאלה רטורית מהי השאלה? מצאו והעתיקו.
ב. מהי כוונת אליהו בפנייה זו אל העם?
ג. כבני אדם, קורה שאנחנו פוסחים על שתי סעיפים ואיננו יודעים מה להחליט, למשל כשיש לפנינו שתי הצעות או שתי דעות. ספרו על מקרה דומה שקרה לכם והשתמשו בניב: "פסחתי על שתי הסעיפים".
ד. ספרו על מקרים שבהם אתם או אחרים פוסחים על שני הסעיפים והשתמשו בביטוי.
3. א. איזה טקס ערך אליהו על הר הכרמל?
ב. איזה יתרון הציע אליהו לנביאי הבעל?
ג. שערנו: מה היתה כוונתו בהצעת היתרון הזה?
4. א. כיצד התייחס אליהו לעובדי הבעל בפסוק 26? נמקו, מדוע נהג כך?
ב. קראו בקול רם את דברי אליהו לעובדי הבעל בפסוק 27. קראו בדייקנות ובטון הדיבור המתאים.
5. א. בפסוק 26 כתוב: "ואין קול ואין עונה" - מי אומר זאת?
ב. בימינו נוהגים להשתמש בניב זה כשרוצים לומר שאין מענה לפניה. לדוגמה: הנכה כתב פעמים אחדות לעירייה וביקש להתקין כניסה מתאימה לעגלת הנכה לתיאטרון, אך אין קול ואין עונה. כתבו גם אתם משפט והשתמשו בביטוי זה.

- 21 עֲדָ-נְתִי אֶתְּכֶם פְּסָחִים עַל-שְׁמַי הַפְּסָחִים - המשמעות המקראית: והמשמעות בימינו: תפסיקו להתלבט. החליטו!
- 23 וַיִּנְתְּאוּ - יחתכו ויחלקו אותם לחלקים
- 24 הַאֱלֹהִים אֲשֶׁר-יִעֲנֶה בְּאֵל - האל שישב לקריאה אליו ויצית את האש הוא הַאֱלֹהִים - היחיד שקיים
- 26 וַיִּפְסְאוּ - קפצו ורקדו אֲשֶׁר עָשָׂה - אשר עשו
- 27 וַיִּהְיֶה בְּהֵמָּה... - ליגלג עליהם כִּי שָׂא אֱלֹהִים - אולי הוא עסוק בשיחה וְכִי-שָׂא אֱלֹהִים - אולי נסוג אחרו, אינו במקומו הרגיל ולכן אינו שומע אתכם וְכִי-דָרַךְ אֱלֹהִים - אולי הלך ולכן אינו שומע וַיִּקְרָא - יתעורר אם תצעקו חזק
- 28 וַיִּתְקַדְּדוּ - שרטו וחתכו בבשרם כמנהג עובדי הבעל
- 30 וַיִּרְפָּא - תיקן
- 32 פְּבַיִת פְּסָחִים צָרָע - כגודל שדה שניתן לזרוע בו שני סאים; סָאָה - מידת נפח, כנראה של שבעה ליטרים. וַיִּזְכֹּר - חזרו על אותה פעולה; שפכו פעם שנייה מים
- 37 וַאֲתָהּ הִסְבֵּית אֶת-לֶבָב אֲחֵרָיִת - בְּכַךְ שתוריד אש תגרום להם להאמין בכך. פירוש נוסף: בעבר אתה גרמת להם שיחטאו (ועכשיו תגרום להם לחזור בתשובה מחטאם)

6. א. קראו את פסוק 26 ופסוקים 28–29: כיצד מתנהגים נביאי הבעל ומה הם עושים?
 קראו את פסוקים 30–34: כיצד מתנהג אליהו ומה הוא עושה בניסיון על הכרמל. כתבו בשני טורים.
- ב. במה שונים התנהגותו של אליהו ומעשיו מהתנהגותם של נביאי הבעל וממעשיהם?
7. א. המתת נביאי הבעל היא מעשה אכזרי. מה הניע את אליהו לצוות על המתתם של נביאי הבעל? הסבירו תשובתכם.
 ב. האם היתה לאליהו אפשרות לנקוט פעולות אחרות כנגד עובדי הבעל? הציעו ונמקו את תשובתכם.
8. א. קראו את פסוקים 42–45: פעמיים הודיע אליהו לאחאב על סיום הבצורת. במה שונה הפעם הראשונה מהפעם השנייה?
 ב. שערך, מדוע לא דיבר אליהו אל אחאב בפעם השנייה?
9. מה למדתם מהפרק על תכונותיו של אליהו?
10. בפסוק 46 מסופר על אליהו: "וַיִּשְׁנֶה מִתְּנִיּוֹ וַיִּרְדֵּף לְפָנָיו אֱלֹהִים".
 לפי המילון "משנס מותניו" פירושו:
 מתאמץ,
 מזדרז,
 מתכוון במרץ רב ל...
 א. אילו מבין הפירושים מתאימים לפסוק?
 ב. חברו משפט והשתמשו בביטוי "משנס מותניו" או "מְשַׁנֵּס מְתַנֶּיָה".

הניסיון על הכרמל, ציור מבית הכנסת שבדורה אירופוס, כיום בסוריה

אליהו במדבר

פסוקים 1-18

1. קראו את פסוקים 1-4: מה אפשר ללמוד על מעמדה של איזבל:

א. מדברי אחאב לאיזבל?

ב. מדבריה לאליהו באמצעות השליח?

2. א. קראו את פסוקים 3-4: כיצד הגיב אליהו כששמע את

דברי השליח?

ניר דמיין ואייר שיחה בין עובדיה לשליח של איזבל:

2 מלאך - שליח

כעת נא - מחר בשעה הזאת

אשים את נפשך כנפש אהי

מקם - אמית אותך כשם שעשית

לנביאי הבעל

3 ויקם וילך אל נפשו - ברח כדי להציל

את חייו

אשר ליהודה - בתחום ממלכת יהודה

4 באדגר - מדרום לבאר שבע

דרכי יום - במשך יום

חמש - שיח מדברי

רב - מספיק, די

קח נפשי - המיתני

לא יבא אכזי מאכזי - נכשלתי

בתפקידי כמו הנביאים שקדמו לי

5 מלאך - מלאך ה'

מראשיתיו - ליד ראשו

עשת רצפים - פיתה אפויה על גחלים

שפלת - כלי מחרס לאחסון נוזלים

8 ארב - הר סיני

10 קנא קנאתי - במשך כל זמן

פעולתי כנביא פעלתי מתוך

נאמנות עזה לה' כאל יחיד

ומתוך זעם על בגידת העם בה'

מה-לך פה - מקומך לא פה

אלא עם העם

11 יעל - רעידת אדמה

12 קול דממה דקה - שמע את

קול ה' בדממה שהשתררה

13 חלש פניו - כיסה את פניו

3. א. מה מצב רוחו של אליהו?

ב. מה הסיבות למצב הרוח הזה (היעזרו גם בפסוק 10)?

קראו את הסברו של הפרשן מאיר לייבוש בן יחיאל (מלבי"ם)*:

אליהו היה מתבודד רוב ימיו... רק בעת הצורך היה נביא שלוח אל העם, ולאחר שראה שכל נפלאותיו שעשה לא פעלו, ראה כי לא יוכל להשלים (בין העם לבין אלהים) ולכן קם וילך אל נפשו.

קראו גם את הסברו של הפרשן אברבנאל:

והנה ראה אליהו ללכת אל הר האלהים ולהכניס במערה אשר ישב בה משה, איש האלהים, לא כדי להתחבא שם מפני איזבל כי אם למשך אליו שפע נבואה וה' יורהו את הדרך בה ילך.

4. א. לפי הסברו של מלבי"ם, מדוע התרחק אליהו והלך להתבודד?

ב. לפי הסברו של הפרשן אברבנאל, מדוע הלך אליהו לחורב?

ג. איזה הסבר מצא חן בעיניכם? הסבירו.

5. נסו להציע הסברים נוספים למצב רוחו של אליהו.

ראש אישה פיניקית
(מתושבי צור וצידון)

* מאיר לייבוש בן יחיאל (מלבי"ם) (1809-1878) - נולד בפולין, כיהן כרב במספר קהילות.

6. א. ה' פונה לאליהו בפסוק 9 ושואל בפעם הראשונה: "מה לך
פה אליהו?" שערך, מה רצה האל לומר לאליהו במשפט זה?
קראו את הסברו של המלבי"ם וענו:

מה לך פה אליהו? - הלא צריך הנביא שימצא בין העם להוכיח (לנזוף כדי
לחנך), לא שיתבודד במדבר בהרים.

ב. כיצד מסביר המלבי"ם את כוונת אלהים באמירה זו?

ג. מה ענה אליהו על שאלת האל? כתבו בנקודות.

7. בפסוק 13 פונה ה' לאליהו ושואל בפעם השנייה: "מה לך פה
אליהו?"

א. מה אירע בין שתי הפעמים האלו?

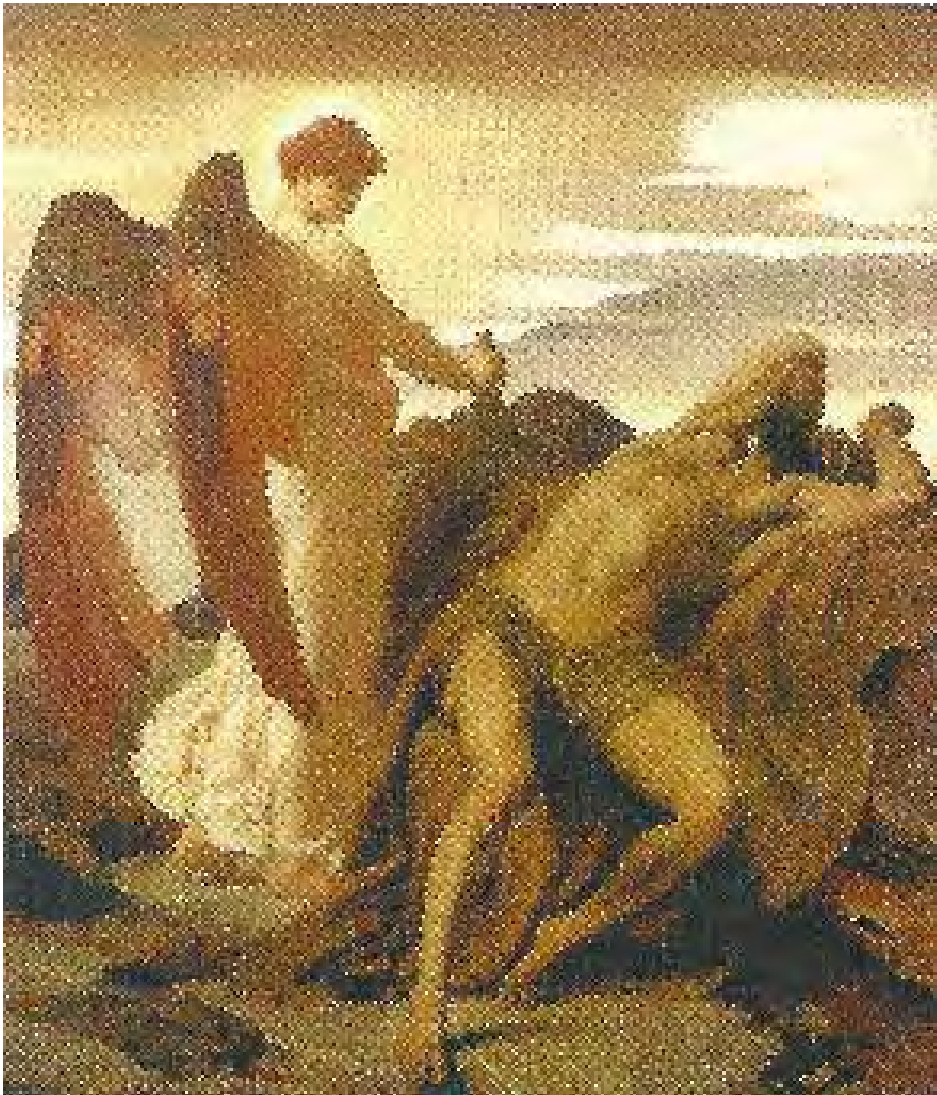
ב. שערך מדוע חוזר ופונה האל לאליהו באותן מילים גם
בפעם השנייה?

ג. מה אפשר ללמוד על אליהו מתשובתו השנייה לאל?

8. מדוע בחר המספר להדגיש שדווקא בהר חורב התגלה אלוהים
לאליהו?

הר האלהים - מיקומו המשוער של הר סיני בחצי האי סיני

אליהו במדבר / פרדריק לייטון

אליהו פוגש את אלישע בשדה

פסוקים 18 – 22

1. א. אלוהים מבין את ייאושו של אליהו ומטיל עליו שלושה תפקידים. מהם התפקידים?
ב. האם תפקידים אלה עשויים לנחם את אליהו בייאושו? נמקו.
2. אליהו נפגש עם אלישע. באיזה אופן הוא רומז לו כי הוא יהיה לנביא במקומו?
3. כיצד הדגיש אליהו בפני אלישע שתפקיד הנביא תובעני והעוסק בו צריך לוותר על חיים פרטיים?
4. א. אליהו דרש מאלישע להתנתק מחייו עד כה. למה דרש זאת ממנו? נמקו תשובתכם.
ב. האם אתם מכירים סיפורים של אנשים אחרים שעזבו את משפחתם בשליחות למען העם? כתבו בקצרה.

18 פסוקים - זוגות

והוא בשנים העשר - אלישע חרש,

צעד אחרי שנים-עשר זוגות השוורים

וישק אצרתו אליו - השליך עליו את

האדרת המסמלת את תפקידו כנביא

20 אשקה-נא לאבי ולאמי - אנשק אותם

ואפרד מעליהם

לך שוב - תחזור לעבודת החריש ואל

תבוא אלי

פי מה-עשיתי לך? - בלתי מובן. אולי:

איני מונע בערך ללכת ולשוב

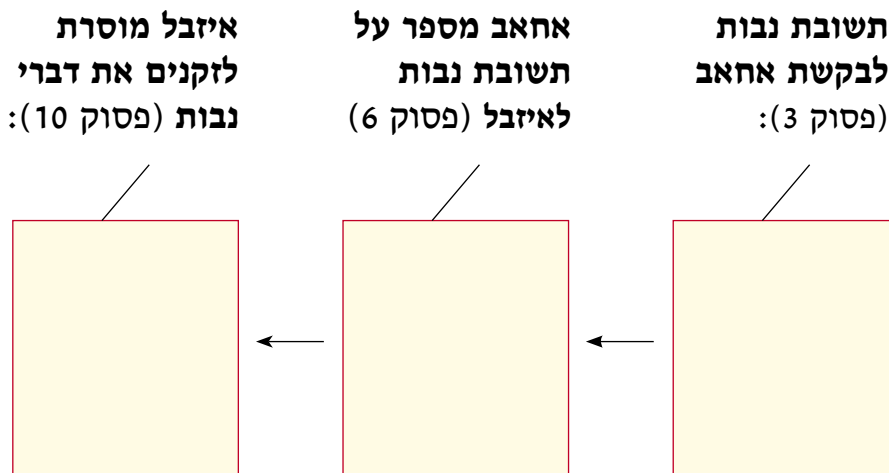
פרק כא

אחאב מבקש לקנות את כרם נבות

פסוקים 1-16

1. א. קראו את פרק לו, פסוק 7 בספר במדבר. מדוע היה ברור לאחאב שלא יוכל לקבל את הכרם בלי הסכמת נבות?
ב. הסבירו את המושג "נחלת אבות".

2. א. בסיפור מופיעות שלוש גירסאות לדברים שאמר נבות. העתיקו את התרשים, והוסיפו את הגירסה המתאימה בכל ריבוע:

- ב. במה שונה גרסתו של אחאב בדבריו לאיזבל מהנימוק שמסר לו נבות לסירובו למכור את כרמו?
ג. שערך, מדוע נמנע אחאב מלספר לאיזבל את הנימוק של נבות?
ד. מה השמיטה איזבל בגרסתה לזקנים, ומה סיפרה להם על דברי נבות?
ה. מדוע מסרה איזבל לזקנים גירסה שקרית על דברי אחאב?

3. כיצד הגיב אחאב על סירובו של נבות?

- 1 אָבִי - סמוך ל, ליד
פִּיטָא - ארמון, בית גדול
- 2 תָּנָה - תן לי (סחר חליפין: תמורת שדה אחר שאתן לך)
- 3 אֶלְעִזָּה לֵאמֹר... נָחַלְתָּ אֲבוֹתַי - אָחֻטָּא אָם אוותר על הכרם השייך למשפחה מדורי דורות.
- 4 סָר וְשָׁלַח - מצב רוחו ירוד, וכועס
וַיִּסַּב אֶת־פָּנָיו - הסתובב כשפניו אל הקיר
- 7 אֲתָה עָתָה תִּעָשֶׂה מְלוּכָה עַל־יִשְׂרָאֵל - שאלה רטורית המביעה לעג על התנהגותו של אחאב, שאינו מסוגל להשיג את מבוקשו
- 8 סְפָרִים - מכתבים
אָרִים - אורחי העיר שיש להם נחלות קראו־כֹּסֶם - היה נהוג בקרב העם לעשות צום בעת צרה. איזבל רצתה ליצור רושם שנבות ביצע פשע חמור וכל העיר תיתן את הדין על כך
- 10 בְּנֵי־בְאִיזָל - מושחתים
בִּיכָת אֱלֹהִים וְאֶלֶף - קללת את אלוהים ואת המלך
סָקַלְהוּ - השליכו עליו אבנים עד שימות

ניר דמיין ואייר את השיחה בין איזבל לנבות:

"משפט ראוה", הנקרא לעתים גם "משפט מבוים", הוא משפט פומבי הנערך ביוזמת השלטונות. זהו משפט שבו רוקמים נגד הנאשמים עלילת שוא, אשמה חסרת יסוד. עורכי המשפט וגם השופטים יודעים שהנאשם זכאי. פסק הדין מכרע וידוע מראש עוד לפני שמתנהל המשפט. מטרתו של "משפט הראוה" איננה לפסוק אם הנאשם זכאי או אשם, אלא לנמק את הסיבות השקריות לענישה ולתת למשפט פרסום רב. במשפטי ראוה מרשיעים חפים מפשע מבלי לתת לנאשמים אפשרות הוגנת להגן על עצמם. גם בימינו נערכים במדינות מסוימות משפטי ראוה.

3. א. קראו את פסוקים 8-10: כיצד ארגנה איזבל את המשפט נגד נבות?

ב. כיצד השתמשה איזבל בחוקי התורה כדי להאשים את נבות ולהרשיעו? היעזרו במקורות הבאים מהתורה:

• "אלהים לא תקלם ונשיא בעמך לא תאיר"

(שמות כב, פסוק 27).

• "איש פי-יקלם אלנהו ונשא הטאו... אות יומת רשום"

יהאנו-בו כל-העצה" (ויקרא כד, פסוקים 15-16).

• "על-פי | שנים עדים או שלושה עדים יומת האת"

(דברים יז, פסוק 6).

ג. קראו את פסוקים 11-15: האם ניתן לכנות את המשפט שערכה איזבל בכינוי משפט ראוה? הסבירו תשובתכם.

ד. מדוע נזקקה איזבל ל"משפט ראוה" כדי לקבל את הכרם?

העלו השערות שונות והוסיפו גם את השערתו של הפרשן רד"ק, הכתובה בעמוד הבא:

וְאֵלֹהֵי רִצְתָהּ אֵיזָבֵל לְהַרְגוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט, לֹא הָיָה כּוֹחַ בְּיָדָהּ,
כִּי אֵף לְגִזְלֵי אֶת הַכֶּרֶם לֹא הָיָה לָהּ כּוֹחַ.

--- כִּי אַחֲאָב וְאֵיזָבֵל שֶׁהָיוּ רָשָׁעִים, אָבֵל אִם הָיוּ הוֹרְגִים
(אֶת נְבוֹת) וְגוֹזְלִים שְׁלֹא בְּמִשְׁפָּט, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹרְדִים בָּהֶם.
כִּי לֹא הָיוּ מְנִיחִים מְלֶכֶךְ עֲלֵיהֶם אִם לֹא יַעֲמִיד אֶרֶץ בְּמִשְׁפָּט.

4. כיצד הגיב אחאב כאשר הודיעה לו איזבל שהכרם שייך לו?

5. סיפור "כרם נבות" הוא סיפור שקשה להיות אדישים לאירועים המסופרים בו. אילו מחשבות התעוררו אצלכם במהלך קריאתו?

6. א. גם בימינו לא תמיד מקפידים השליטים לחשוב ולפעול לטובת בני עמם. היזכרו במקרים של עוול שנעשה לחלשים בחברה וספרו עליהם.
ב. כיצד אפשר לתקן מעשי עוול ולעזור לחלשים להתקדם בחברה?

"הרצחת וגם ירשת!?"

פסוקים 17–29

1. א. "הֲרִצְתָּ וְגַם יִרְשָׁתָּ?" – הסבירו למה התכוון אליהו באמירה זו?
ב. איך קוראים לסוג כזה של שאלה?
ג. נסו לשער באיזה טון דיבור פנה אליהו לנבות. קראו בקול רם את פנייתו, ונסו לקרוא בטון הדיבור המתאים.

2. א. שיערו מדוע לא נמצא אפילו אדם אחד, חוץ מאליהו, שיעז לציאת נגד העוול שנעשה לנבות? נמקו השערותיכם.

”הַרְצַחְתָּ וְגַם יָרַשְׁתָּ?” הפך לניב שמשמשים בו בימינו כאשר יש פגיעה באזרח והשתלטות על רכושו בנימוק שקרי. כמו כן, משתמשים בניב כאשר רוצים להזהיר נגד מעשי עָוֹל חֲמוּרִים. לפי חוקי מדינת ישראל, אדם שהורשע על שגרם במתכוון למותו של מישהו, או שניסה לגרום למותו, לא יוכל לרשת את המת, גם אם הוא קרוב משפחתו.

ב. הכינו כרזה: ”הרצחת וגם ירשת”.

ג. אילו חי אליהו בימינו, יש להניח ש”התנועה לאיכות השלטון” היתה מעניקה לו ציון לשבח על האופן שבו הגיב על מעשי אחאב. הכינו תעודת ”ציון לשבח” לאליהו.

3. כיצד ייענשו: א. איזבל? ב. אחאב?

4. מה חלקו של אחאב ברצח נבות וירושת הכרם?

5. א. מה היתה תגובתו המיידית של אחאב כאשר שמע את דברי אליהו?

ב. כיצד הגיב בהמשך?

ג. מדוע נדחה עונשו של אחאב לדורות הבאים?

20 יֵאֵן הַתְּמַרְקָא לְשֵׁיטָה פִּרְעָה - בגלל עשיית הרע, שהפכה אצלך להרגל שאינך יכול להפסיקו

21 וְקִצְרֵי - אשמיד

מִשְׁמַיִן גְּבִיר - הגברים שבמשפחתך
גַּל - בחלק. האות ק כנראה נשמטה בטעות

25 הַסֵּמָה - הסיתה, פיתתה

6. ערכו השוואה בין השפעת הנשים הנוכריות על שלמה לבין השפעת איזבל על אחאב.

מטרת ההשוואה: לגלות אם ההשפעה דומה או שונה		
התבחינים:	איזבל	נשות שלמה
	פרק יח, פסוק 13 פרק יט, פסוק 1 פרק כא, פסוקים (7, 8, 15)	פרק יא, פסוקים 4 ו-7
השפעה דתית ותרבותית		
התערבות בענייני הממלכה		
מסקנתי מההשוואה: _____		

אליהו מטיף לאחאב / מארי ל' גו, סביבות 1870

נְפִיּוֹם א

אליהו עולה בסערה לשמים

1. מהם שני הנושאים בפסוקים אלה?

2. קראו את פסוקים 1-7:

א. שערו והסבירו מדוע מעוניין אליהו להיפרד מאלישע כבר בבית אל?

ב. שערו והסבירו מדוע נצמד אלישע לאליהו ומסרב להניח לו להמשיך לבדו?

3. בפסוק 6 כתוב: "וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם". שערו וכתבו, אילו מחשבות ואילו רגשות הציפו כל אחד מהם בעת שהלכו?

4. קראו את פסוקים 8-13:

א. מה הציע אליהו לאלישע לפני פרידתם?

ב. מה ביקש אלישע?

לכאורה, נראית בקשתו של אלישע: "וַיְהִי נָא פִי שְׁנַיִם בְּרוּחְךָ אֵלַי", תְּמוּהָה. נוצר הרושם שהוא מבקש להיות נביא גדול יותר מאליהו. מובן שאי אפשר לקבל אמירה שאלישע מבקש להיות חשוב מרבו. יש המסבירים ש"פי שניים" – פירושו שאלישע יקבל שני חלקים מרוח ה' השורה על אליהו, והחלק השלישי יינתן לבני הנביאים. כלומר אלישע מבקש להיות היורש של אליהו ומנהיגם של בני הנביאים.

ג. כיצד ידע אלישע שבקשתו נענתה?

5. כיצד הופך הסיפור על מעבר הירדן בעזרת נס, לסיפור המלמד שאליהו הוא נביא גדול כמשה וכיהושע?

6. א. קראו את פסוק 12: אלישע מכנה את אליהו בשני כינויים כשהוא מבכה אותו. מצאו וכתבו אותם.

ב. לאיזה מתפקידי הנביא מתייחס כל אחד מהכינויים?

2 אֵלֶיךָ נָא פֶה - הישאר כאן

אִי-יִחְזַק וְאִי-נִפְלֵךְ - לשון שבועה

3 גַּי-הַנְּבִיאִים - חבורת תלמידי

נבואה שחיו בקרבת הנביא

נֶאֱמַר הֲאֵלֶיךָ - ממך

הֵאָסֵף - שתקו

8 אֶדְרִיתוּ - מעילו

וַיִּטְּסוּ וַיִּפְּסוּ - קיפל והכה על מי הירדן

10 הַקְּשִׁית לְאֵלֶיךָ - ביקשת משהו

שאינו תלוי בי אלא בה'

14 אֵיךָ - היכן?

16 קָן - שמו

7. מה הקשר בין הסתלקותו של אליהו מן העולם לבין נוכחותם של תלמידי הנביא בסיפור?

8. מה מסמלת האדרת בסיפור?

אליהו בכרכרה, איור לספר אליהו / מאיר גור אריה

9. אילו אירועים

גרמו לבני

הנביאים

לראות באלישע

את ממשיכו

של אליהו?

לסיכום

1. תיאור הסתלקותו של אליהו מהעולם מלווה באש ובסערה.

האם אש וסערה מלווים גם את חייו? הסבירו תשובתכם.

2. להלן רשימת תכונות המתאימות לדמותו של אליהו.

כתבו ליד כל תכונה איזה סיפור קשור בה:

תקיף

קנאי לאלוהי ישראל

בלתי מתפשר

אינו חושש לומר אמת גם אם דבריו

מסכנים את חייו

סובל מרגעי ייאוש

קפדן

עוזר לאנשים במצוקה

3. מהם שני הסיפורים על אליהו שהרשימו

אתכם במיוחד? כתבו בקצרה ונמקו.

עליית אליהו לשמים / ציור מהאסכולה גרמנית, המאה ה-19

מקומו של אליהו במסורת הדורות

אליהו הנביא, מבשר הגאולה / בוריס שץ

* אפשר לבקש מהתלמידים לספר אגדות הקשורות באליהו הנביא. הסיפור על אליהו שלא נקבר, אלא עלה ברכב אש השמימה, יצר בעם ישראל את האמונה שאליהו עתיד לשוב לעולמנו ולבשר על הגאולה ועל בואו של משיח בן דוד. הנביא מְלַאכֵי (ספרו מצוי בקובץ נביאים אחרונים) מעיד על כך: **"הֲנֵה אֲנִי שֵׁלֵחַ לָפָס אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיאִ"** (פרק ג, 23).

* לפי המסורת אליהו משתתף בשלושה אירועים

משפחתיים כשהוא רואה ואינו נראה:

- בטקס ברית המילה, מוקצה לו כיסא מיוחד המכונה "כיסא אליהו" לברכה.
- במוצאי שבת "שותף" אליהו לטקס ההבדלה, שבו שרים: **"אֱלֹהֵי הַנְּבִיא, אֱלֹהֵי הַתְּשֻׁבִי, אֱלֹהֵי הַגְּלֻעָדִי בְּמַהְרָה יָבוֹא אֵלֵינוּ עִם מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד"**.
- בליל הסדר מבקר אליהו אצל כל משפחה ומשפחה ועל השולחן מציבים לכבודו כוס יין.

* באגדות רבות מופיע אליהו בעולמנו בדמות זקן פלאי, המושיט עזרה לעם ישראל וליהודים נרדפים או עניים, בעתות צרה.

כוסו של אליהו

בין חכמינו התעוררה מחלוקת: כיצד צריך לנהוג בליל הסדר? האם לברך על ארבע כוסות יין או האם לברך על חמש? בסופו של דבר הסכימו החכמים שמוזגים כוס חמישית, אך אין שותים אותה. משום כך זכתה הכוס החמישית לכינוי "כוסו של אליהו", כי לפי האמונה, כאשר בעתיד לבוא יגיע אליהו להודיע על ביאת המשיח, הוא יפתור את כל המחלוקות וביניהן שאלת הכוס החמישית.

תיקו

"תיקו" הוא מונח תלמודי שקשור לאליהו הנביא הבא לציין מצב, דיון או בעיה שנותרו ללא הכרעה. יש אומרים שהוא ראשי תיבות של "תשבי יתרץ קושיות ושאלות". לדוגמה, כאשר אי־אפשר להכריע מי ניצח בוויכוח אומרים: הוויכוח הסתיים בתיקו.

כיסא אליהו / זאב רבן

אלישע מרפא את מי מעיין יריחו

פסוקים 19 – 25

1. מה הייתם רוצים לשאול על הסיפור?
2. מדוע פנו אנשי יריחו לאלישע?
3. איך אפשר ללמוד מהסיפור, שכבוד הנביא חשוב בעיני המספר יותר מחיי הילדים?

מעין אלישע ביריחו

19 אנשי העיר - המנהיגים

מושב העיר טוב - מיקום העיר

טוב, אדמתה פורייה

המים רעילים - אבל המים רעילים

מושב המים - המעיין, שממנו

נובעים המים

והאיש השלם - אנשים מתים

ומשפחותיהם שכולות

23 מן העיר - יצאו מיריחו

וישקלו-בו - לעגו לו והעליבו אותו

24 וישן אריו - הסתובב לאחור

אלישע עוזר לאלמנה

פסוקים 1-7

- 1 איש - האיש שלי, בעלי
נשה - המלוה, שדורש את החוב
המגיע לו מהאלמנה ומילדיה
מה אשה - שאלה רטורית
שכונתה: איני יכול לעזור לך
- 2 אסוק - כלי חרס
אשוי - קחי בהשאלה
- 3 אל-תמאטי - קחי הרבה כלים
וספרת בצדק - מאחוריך
- 4 ומהלא תשיעי - כל כלי שיתמלא
בשמן תזווי הצידה
- 7 ושי (אשוק) - נושייך בעלי חובך

1. מה ידוע על האישה? ענו בעזרת הנקודות הבאות:
א. קרבתה לנביא ב. מצבה המשפחתית ג. מצבה הכלכלית
2. השלימו: א. מקבל ההלוואה הוא:
ב. האיש הדורש את החזרת ההלוואה שנתן מכונה:
ג. את ההלוואה צריכים להחזיר:

3. מדוע פנתה האישה לנביא?

4. ממה חששה האישה?

5. הציעו כותרת לסיפור.

בני ישראל, כמו העמים האחרים שמסביבם, ראו בעבדות תופעה קבועה ומקובלת. שבויי מלחמה או בעלי חוב, שלא הצליחו לשלם את חובם, נמכרו לעבדות. חקת התורה שיפרה את זכויותיו של העבד העברי והגבילה את זכויות אדונו עליו. התורה מבדילה בין עבד כנעני לבין עבד עברי. עבדותו של העברי מוגבלת לשש שנים ובשביעית יצא לחופשי (שמות כא, 2; דברים טו, 12-16). הגבלת שנות עבדותו של העבד העברי מלמדת שהעבדות נתפסת כהשתעבדות זמנית. בשכר עבודתו משלם העבד חובות שלא עלה בידו להחזיר.

6. א. מדוע לא דרש אלישע מהנושה שלא לקחת את שני ילדיה של האלמנה? היעזרו בכתוב בספר שמות כא, 2-11 ובספר ויקרא כה, 39-42.

ב. מה דעתכם על החוק הזה? הסבירו תשובתכם.

ג. מה הייתם משנים בחוק בו?

7. אילו הוראות קיבלה האלמנה מאלישע?

8. א. כיצד ניצלו בני האלמנה מעבדות?

ב. שערך, מדוע לא רצה הנביא שיִראו את הנס שחולל?

נס הולדת בן לאישה משונם

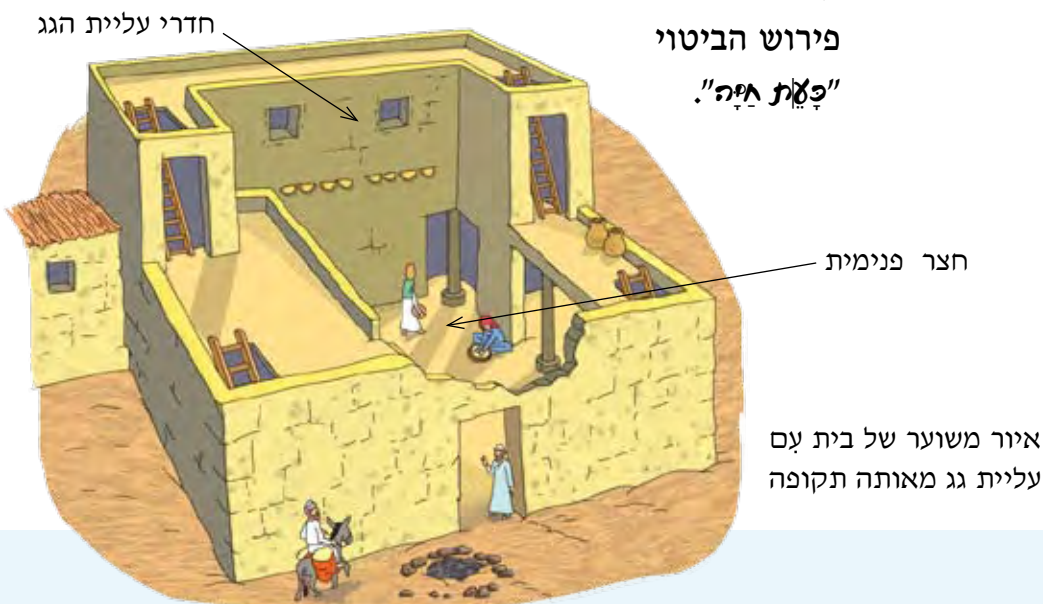
פסוקים 8-19

1. קראו את פסוקים 8-11: כיצד פועלת האישה כדי להבטיח שאלישע יתארח רק בביתה כשהוא נמצא בשונם?
2. שיערו מדוע האישה משונם מתנהגת בלבביות רבה אל אלישע?
3. קראו את פסוקים 12-13: לשם מה שלח אלישע את נערו גיחזי אל האישה?
4. אילו פרטים נודעו לנו על האישה משונם מדבריו של גיחזי אל אלישע?
5. קראו את פסוק 17: אף שהאישה מתייחסת בכבוד אל אלישע, כיצד הגיבה על בשורתו?
6. בבראשית פרק יח, פסוק 10 מסופר שמלאך אמר לאברהם: "שוב אשוב אליך כִּפְּעֹת אִיָּה וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אִשְׁתְּךָ".
א. מצאו דמיון בין נוסח הבשורה שקיבל אברהם לבין נוסח הבשורה שנאמרה לשונמית בפסוק 16 בפרקנו.

ב. עתה נסו להסביר את

פירוש הביטוי

"כִּפְּעֹת אִיָּה".

- 8 וַיֵּצֵא אֱלִישָׁע - בדרכו מהגלגל לכרמל
- שׁוֹנֵם - יישוב בעמק יזרעאל
- גְּדֹלָה - עשירה ומכובדת
- וַתֵּלֶק-בּוֹ - עיכבה אותו
- יִסֵּר שְׁמֶה - ייכנס לביתה
- 10 עֲלִיית-קִיר - חדר על הגג
- 13 אֶחָדָה | אֱלִישָׁע - דאגת למחסורנו
- מִה לְעֲשׂוֹת לָךְ - איך אפשר לגמול לך?
- בְּיָמֶיךָ אֲנִי אֲנִי וְיָבֵת - אני נמצאת בין בני משפחתי, אני מוגנת, אין לי צורך בשום דבר
- 16 לְמַדְדֵּךְ הִנֵּה כְּפֹת אִיָּה - בעוד שנה בדיוק
- אֶל-תִּכְסֵּב בְּשַׂמְתְּךָ - אל תשלה אותי

נס הצלת הילד

פסוקים 20–37

1. לאחר השמחה שְׂשׂוּרָתָהּ בבית השונמית התחולל מהפך בביתה – מהו?
2. קראו את פסוקים 25–26: כיצד חלק אלישע כבוד לשונמית עוד בטרם נפגשו?
3. קראו את פסוק 28: במה מאשימה השונמית את הנביא?
4. אלישע שלח את גיחזי להציל את הילד. מה אמרה על כך השונמית?
5. באיזה ביטוי השתמשה השונמית כאשר ביקשה להשביע את אלישע שיבוא עמה?

- 23 לא-אִדָּה וְלֵאָה שָׁבַת - מקובל היה ללכת אל הנביא בראש חודש ובשבת
- 25 מִנְגָד - ממול פִּלְס - ההיא
- 27 מִרְפָּה לֵאָה - עזוב אותה
- נִשְׁשָׁה מִרְפָּה - היא מיואשת
- 28 הֲשֵׁאלֹתִי - האם ביקשתי?!
- 29 מִשְׁעֹנֵי - מקל ההליכה שלי
- 31 וְאִין קוֹל וְאִין קֶשֶׁב - אין אות חיים
- 34 וְגִחְזִי - השתטח מעל הילד
- וְיָאֵס - התחמם
- 35 וְזִסְרִי - התעטש

אליהו מחיה את בן השונמית / פרדריק לייטון

6. א. כיצד ניסה גיחזי להציל את הילד?

ב. כיצד הביע את חוסר הצלחתו בפני הנביא?

7. א. עיינו במלכים א פרק יז, 17-24 והשלימו את הטבלה:

מטרת ההשוואה למצוא דמיון ושוני בין הסיפורים		
אלישע (פסוקים 19-37)	אליהו (מלכים א פרק יז, פסוקים 17-24)	התבחינים
		מצב הילד
		הקשר בין הנביא לאישה
		תלונת האישה
		הזמן שחלף בין התלונה להצלה
		מקום ההחייאה
		פניית הנביא לאל
		תגובת האישה להצלת הילד

ב. ענו בעזרת הטבלה, במה דומה סיפור אלישע על החייאת

הילד לסיפורו של אליהו ובמה הוא שונה?

ג. מסקנותי ההשוואה: _____

ד. יש הטוענים שסיפור זה מחזק את הדעה שאלישע היה

עושה ניסים גדול מאליהו. כיצד אפשר להוכיח זאת בעזרת

ההשוואה בסעיף א'?

נס השבחת הנזיד ונס שפע הלחם

פסוקים 38–43

1. אלישע חזר לגלגל ומצא ששורר שם רעב גדול. שערו, מה גרם לרעב בגלגל?
2. שערו ותארו כיצד קיבלו בני הנביאים את אלישע כשהגיעו?
3. א. כיצד ניסו בני הנביאים להכין לעצמם תבשיל?
ב. ממה הכינו את התבשיל?
4. כאשר התחילו לאכול, התברר להם שהתבשיל רעיל. מה גרם להרעלה?
5. איזה נס חולל אלישע לעיני תלמידיו?
6. א. כיצד אפשר לדעת מהמסופר שבואו של אלישע התפרסם בכל הסביבה?
ב. איזה נס נוסף חולל אלישע?

פקועות שדה

38 שֶׁפֶת - שים על האש

39 אֵרִית - צמח בר מתאים למאכל

אֶסְנֵן שֶׁדָּה - צמח בר רעיל

וַיִּשְׁלַח - חתך לפלחים

42 בַּעַל שֶׁשֶׁה - שם מקום

אֶחָם בְּכַוְרִים - לחם שאפו מיבול

התבואה הראשון

וַיִּכְרְמוּ - מאכל העשוי משיבולים

ירוקים

בְּצִקְתָּו - כנראה שיבולת.

פרק ה

מלך ארם שולח מכתב למלך ישראל

פסוקים 1-8

1. עיינו בפסוק 1. מה יודעים מהמסופר בפסוק זה על נעמן?
כתבו וצטטו.
2. מה אפשר ללמוד על היחסים בין ממלכת ישראל לממלכת ארם מפסוק 2?
3. קראו את פסוקים 6-7: במה חשד מלך ישראל כאשר הגיעה אליו בקשת מלך ארם?
4. א. כיצד הגיב אלישע כאשר שמע על התנהגותו של מלך ישראל?
ב. במה שונה תגובתו של אלישע מתגובתו של מלך ישראל?
ג. יש הטוענים שאלישע נפגע מתגובת מלך ישראל. נסו להסביר מדוע הם טוענים כך.

נהר אמנה בסוריה היום

נעמן, שר צבא ארם, האמין שבכדי להירפא ממחלת הצרעת, מספיק לטבול בנהרות האמנה ופרפר.

- 1 **גִּזְלוּ... וְהָאֱלֹהִים פְּנִים** - מכובד על ידי מלך ארם **מִצְרָע** - חולה במחלת עור קשה, בצרעת
- 2 **וְאֵרַם יִצְאֵן גְּדוּדִים** - גדודים מצבא ארם פשטו על חלקים מישראל למטרות ביזה **נִצְרָה קִטְנָה** - צעירה מאוד
- 3 **אֶלְוִי** - הלוואי שיפנה **יִאֲסֹף** - יירפא
- 4 **סָפֵר** - מכתב
- 7 **מִתְאָנֶה** - מחפש תואנה, תירוץ

פסוקים 9–19

5. קראו פסוקים 9–12:

א. שערו, למה ציפה נעמן בבואו לנביא?

ב. מדוע התאכזב וכעס?

6. קראו פסוק 13: כיצד הצליחו עבדי נעמן לשכנעו לעשות

כדברי אלישע?

7. לאיזו מסקנה הגיע נעמן לאחר שנרפא?

8. מדוע סירב אלישע לקבל תשלום עבור הריפוי?

9. הציעו כותרת לפסוקים 9–19.

10 מלֹאֵךְ - שליח

11 וַיִּקְצֹץ - כעס מאוד

12 בְּמִתְּנָה - בכעס רב

13 דְּבַר גְּדוֹל הַנְּבִיא דְּעָשָׂה לְעַשׂוֹת דְּבַר גְּדוֹל - אילו

אמר לך הנביא לעשות דבר גדול

למען החלמתך היית עושה זאת

אֵל פִּי-אֱמַר אֵלֶיךָ רַחֵם וְטַהַר - על

אחת כמה וכמה כשאמר לך לעשות

משהו קטן: רחץ וטהר

14 גְּשֵׁר - כאן הכוונה לעורו

15 בְּרַפָּה - מתנה

16 וַיִּקְצֹץ - ביקש מאוד

17 וְלֹא - אם לא תסכים לקבל את מתנתי

מִן-פִּי אֱמַר אֵלֶיךָ רַחֵם וְטַהַר - מאדמת

ארץ ישראל שבחצרך - ששני פרדים

יכולים לסחוב על גבם.

18 בְּבֹאֵי אֶרְצִי - כאשר יבוא מלך ארם

בֵּית-רַחֵם - מקדש האל רימון המכונה

גם הדד

סְבִירַת-אֶרֶץ - מרחק מסוים

20 אֶשֶׁךְ - חסך ממנו לתת מתנה

מִן-אֶמְנָה - משהו

21 וַיִּשַׁל - קפץ מהמרכבה והשתחוה

לאות כבוד

23 וַיִּקְצֹץ - הפציר, ביקש מאוד

מִן-אֶמְנָה - נרתיקים מבד לכסף

גיחזי נענש בשל התנהגותו

פסוקים 20–27

9. מדוע להערכתכם חָלַק גיחזי על דעת אלישע?

10. לפי מה אפשר להבין, שגיחזי לא רצה להראות שהוא רודף

בצע?

11. מדוע קילל אלישע את גיחזי?

12. האם מגיע לו, לגיחזי, העונש שקיבל? נמקו תשובתכם.

ניר דמיין ואייר את מחשבות גיחזי:

חבל
שאלישע מסרב
לקבל תשלום הגון
על ריפוי נעמן!

איזו שטות,
זו הזדמנות טובה
להיטיב את מצבו
הכספי של אלישע!

אם אלישע
מוותר, אני רוצה
את הכסף!

את המשכו של ספר **מלכים ב** תלמדו בבית הספר התיכון. חשוב שתדעו שבהמשך הספר מסופר שממלכות יהודה וישראל התקיימו זו לצד זו כ־200 שנים. היה הבדל אחד חשוב בין שתי הממלכות האחיות: בממלכת יהודה שלטו צאצאי דוד המלך, כלומר היתה שושלת מלוכה אחת, בעוד שבממלכת ישראל עלו וירדו שושלות שונות. בשנת 722 לפני הספירה, כלומר לפני כ־2,700 שנים, כבשה **אשור** (ממלכה ששכנה בצפון־

מזרח עירק וסוריה של ימינו) את ממלכת ישראל והפכה אותה לחלק מהממלכה האשורית. **רבים מתושבי ישראל הוגלו לאשור ובמקומם הובאו תושבים נוכרים לאזור.**

כאשר החליפה **בבל** את מקומה של אשור כמעצמה החזקה באזור, כבש **נבוכדנצר מלך בבל** (עירק של ימינו) את ממלכת יהודה הוא חרוב את ירושלים, את חומותיה ואת בית המקדש שבנה שלמה. הוא **הגלה רבים מתושבי יהודה לבבל**. הדבר אירע בשנת 586 לפני הספירה. בכך הסתיימה תקופת בית ראשון בחיי עם ישראל.

גולים. תבליט שהתגלה באשור

יונה

יונה הנביא / חוה גל-און

ספר יונה הוא החמישי בקובץ המכונה "תְּרֵי עֶשֶׂר" (שנים-עשר בארמית). הקובץ כולל 12 ספרי נבואה, והוא הספר האחרון בין הספרים המכונים "נביאים אחרונים". קודמים לתְּרֵי עֶשֶׂר הספרים ישעיה, ירמיה ויחזקאל. בספר יונה ארבעה פרקים, ובהם סיפור קורותיו של יונה הנביא.

שליחותו של יונה ובריחתו

פסוקים 1-3

1. אילו שאלות ותמיהות מתעוררות אצלכם כאשר אתם קוראים פסוקים אלה?
2. א. היזכרו בנביאים שכבר למדתם עליהם. כתבו את שמותיהם ובקצרה (שניים שלושה משפטים) על התגלות אלהים אליהם ועל שליחותם.
ב. במה שונה תגובתו של יונה לשליחות שהוטלה עליו מתגובתם של נביאים אחרים שלמדתם עליהם?
ג. במה שונה שליחותו של יונה משליחותם של נביאים אחרים?
3. פסוק 1 הוא כותרת הספר, והוא מציג את הנביא בפני הקורא.
א. מהם הפרטים שניתן ללמוד על הנביא מפסוק זה?
ב. אילו פרטים שהייתם רוצים לדעת עליו ועל פעילותו כנביא חסרים?
4. יונה נשלח אל נינווה, כדי להינבא לפני תושביה: "וּקְרָא עֲלֵיהֶּ" (פסוק 2), אך לא נאמר מה היה תוכן הנבואה שעליו לומר בשם ה'. התוכלו בכל זאת לשער את תוכן הקריאה? נמקו את תשובתכם.
5. בפסוק 3 תמצאו פעלים רבים המתארים מה עשה יונה: "וַיִּקְרָא... וַיִּלְכָּד... וַיִּמְצָא... וַיִּתֵּן... וַיִּרְדֵּ" (פסוק 3). הסבירו, מה משיג המספר על ידי השימוש בכל כך הרבה פעלים בפסוק אחד?

2. **נינוה** - אחת הערים העתיקות והגדולות במסופוטמיה (עירק של ימינו). לפני שנחרבה היא היתה בירתה של האימפריה האשורית וקרא עליה - תודיע לתושביה את חטאיהם ותבשר על פורענות קרבה
3. **תְּרִשְׁלָה** - כנראה היישוב תרתסוס בדרום ספרד

6. שערך מדוע סירב יונה לקבל עליו את השליחות?

7. המספר חוזר פעמים אחדות על מילים מהשורש יר"ד.

קראו את פסוקים 3, 5;

א. כתבו באיזה הקשר מופיעה המילה בכל פעם.

ב. שערך מה רוצה המספר לרמוז בכך?

קראו את ההסברים הבאים העונים על שאלה זו.

ר' שלמה יצחקי (רש"י) שאל:

מה חשב יונה שלא רצה ללכת לנינוה?

הוא ענה על כך:

יונה חשב: אם אמר לגויים להפסיק לחטא והם יעשו תשובה,

אמצא את עצמי במצב שאני מחיב את עם ישראל על שאינם

שומעים לדברי הנביאים.

פירוש "מצודת דוד" מסביר:

לא היה חפץ להיות שליח כי היה טוב בעיניו שיעמדו ברשעותם

ויאבדו ולא יהיו שטן (מכשול) לישראל.

8. א. מי מהמפרשים מסביר שיונה התקומם נגד הרעיון של

הצלת עמים עובדי אלילים, משום שהם עלולים להיות

אויבי ישראל בעתיד?

ב. מי מהמפרשים מסביר שיונה בורח משליחותו מחשש

שאנשי נינוה ישמעו בקולו ויחזרו בתשובה ויוכיחו בכך

שעם ישראל הוא עם מרדן שאינו שומע בקול הנביאים?

ג. מה המשותף לשני הפירושים?

9. שערו מדוע המספר המקראי אינו מגלה לקוראים הסקרנים מה דחף את יונה לסרב לשליחות ולברוח? נסו להציע יותר מאפשרות אחת.

10. א. אלוהים הודיע ליונה ולאברהם על כוונתו להשמיד עיר שְׁלִימָה בשל חטאי תושביה. עיינו במסופר בבראשית פרק יח, פסוקים 20–32 ובמסופר בפרקנו, בפסוקים 2–3 והשלימו את הטבלה.

מטרת הטבלה: להשוות בין הסיפורים	
בפרקנו פסוקים 2–3	בראשית פרק יח, פסוקים 20–32

- ב. במה שונים הסיפורים ובמה הם דומים?
- ג. במה שונות תגובותיהם של אברהם ויונה זו מזו?
- ד. מה אפשר ללמוד מהשוני על יונה?

קורות יונה בספינה

- 5 ירמיהו הספיעה - הקצה המרוחק ביותר
6 רג האפל - ראש המלחים
12 קשוי - בגללי
14 קס נקיא - מי שנקי (מאשמת הריגה)

א. ה' הטיל סערה בים

פסוקים 4-16

1. עיינו בפסוקים 4-6 והשלימו:

- א. מצב הים - _____
ב. תגובת המלחים - _____
ג. תגובת יונה - _____

2. השוו תגובת יונה לתגובת המלחים לסערה וענו:
אילו מחשבות מעוררת אצלכם תגובת יונה?

3. שערו מה באה הסערה ללמד את יונה?

ב. הסערה מתגברת - הים הולך וסוער

פסוקים 7-16

ר' שלמה יצחקי (רש"י) הסביר את החלטת המלחים להפיל גורלות כך:
רואים היו (המלחים) ששאר הספינות הולכות בים ושלום להם, (והספינה) שלהם משתפרת. אמרו: "בשביל (בגלל) אֶחָד מִמֶּנּוּ (מאיתנו) הוא". כִּךְ מִצִּינוּ (מצאנו שכתוב) בפרקי ר' אליעזר.*

4. מה מוסיף המדרש על הכתוב בפסוק 7?

* פרקי דרבי אליעזר הוא אוסף מדרשי אגדה מן המאה השמינית לספירה.

5. א. כיצד מגיבים המלחים כאשר יונה מודה שהסערה באה עליהם בגלל בריחתו מהשליחות?
- ב. דמיינו, כתבו או הציגו שיחה בין המלחים על מחשבותיהם בזמן הסערה, לגבי יונה.
- ג. מה תוכלו להסיק על מצבו של יונה מהתנהגותו במהלך הסערה? כתבו וצטטו.
- ד. מה אפשר ללמוד על המלחים מהתנהגותם כלפי יונה?

6. לפניכם מילים משורש יר"א:

"וַיִּירָאוּ הַמַּלְאָכִים וַיִּצְעֲקוּ אִישׁ אֶל-אֶלְתֵּהוּ." (פסוק 5)

"וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה." (פסוק 10)

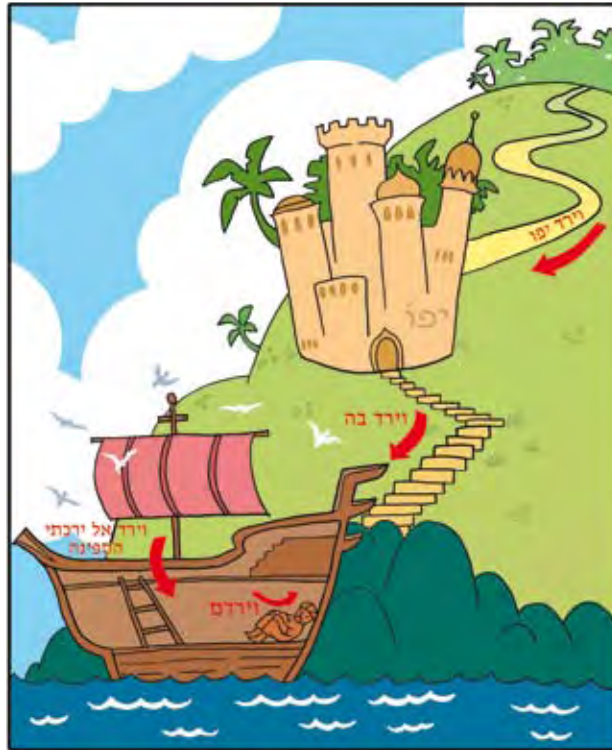
"וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה אֶת-יְהוָה;" (פסוק 16)

- א. ממה יראו המלחים בכל פעם?
- ב. מה מלמדת החזרה על מילים משורש יר"א על טיב השינוי שעברו המלחים?
- ג. כבר ראינו שאין המספר המקראי אומר בגלוי מה דעתו על יונה. כיצד עוזרת לנו ההשוואה בין המלחים ובין יונה לשער זאת?

7. הַאֲנָשָׁה היא אֶמְצָעֵי ספרותי, שבו מייחסים תכונות ומעשים אנושיים לבעלי חיים, צמחים ועצמים שונים. מצאו בפרק והעתיקו ביטויים שבהם מאניש המספר את הים ואת האונייה.

8. לפניכם איור ובו משפטים שפועל מהשורש יר"ד מופיע בהם:

א. כתבו מה משמעות הפועל בכל משפט. היעזרו בַּמְשְׁמְעוּיּוֹת האפשריות הבאות:

- עבר ממקום גבוה למקום נמוך. לדוגמה: האיש ירד מהסולם.
 - פחת ערכו וחשיבותו, הידרדר. לדוגמה: התלמיד ירד בלימודים.
 - עזב את הארץ.
- ב. המספר בחר במילה "יִרְדָּם", ולא במילה "יִרְשָׁן" כדי לספר על מצבו של יונה, נסו להסביר מדוע.
- ג. האם לדעתכם אכן הצליח יונה להירדם בנסיבות אלה? נמקו תשובתכם.

ד. יונה הגיב לַמְשַׁבֵּר בשינה. ידוע שבני אדם מגיבים למשברים ולמצוקות באופנים שונים. הביאו דוגמאות להתנהגויות שונות של אנשים, כשהם נמצאים בשעת צרה ומשבר.

ה. קראו את פסוק 6. בימינו אומרים: מה קרה שאתה ישן? באיזה משפט משתמש המספר כדי לומר זאת?

9. מה אפשר ללמוד מהפרק:

א. על תפקיד הנביא?

ב. על שליטת ה' על כל העולם (הטבע ובני האדם)?

ג. האם זכורים לכם סיפורים אחרים

בתנ"ך המלמדים על שליטת ה'

על בני האדם ועל הטבע?

היעזרו ברמזים הבאים:

א.

ב.

ד. מה אפשר ללמוד מבריחתו של יונה לתרשיש על אמונתו
בהנהגתו של ה' בעולם כולו?

ניר דמיין ואייר את שיחת המלחים:

האלוהים זימן דג גדול לבלוע את יונה

פסוקים 1-2

1. א. אילו מעשי נסים קורים בפסוק 1?
הפרשן ר' דוד קמחי (רד"ק) מסביר:

וְהָאֵל יִתְבָּרַךְ הַזְּמִינוּ... שְׂבָשְׁעָה שֶׁהָטַל יוֹנָה לַיָּם הַזְּמִין
(אֱלֹהִים) הַדָּג שֶׁבָּלְעוּ וְלֹא טָבַע בַּיָּם וְהָיָה זֶה אֶחָד הַנְּסִים.

2. כיצד מדגיש הסברו של רד"ק את שליטתו של האל בים?

3. במה שונה תגובתו של יונה למצבו במעי הדג מתגובתו בזמן הסערה?

בהמשך הפרק מסופר: לאחר שיונה התפלל תפילה נרגשת מעומק לבו וביקש מה' שיצילו, מצווה אלוהים על הדג והוא פולט את יונה ליבשה: "וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג וַיִּקַּח אֶת-יוֹנָה אֹל-הַיַּבֶּשֶׁה".

יונה במעי הדג / ג'וטו

יונה והדג / ניצן אבידור

יונה הסכים לצאת לניווה בשליחות האל

פסוקים 1-4

1. א. מדוע שינה יונה את דעתו והסכים הפעם ללכת לדבר בשם ה' ? חשבו על יותר מסיבה אחת.
- ב. מה הקריאה שקרא יונה על ניווה?
- ג. מה ניתן ללמוד על כוונתו של האל לגבי ניווה מכך ששלח את האזהרה ארבעים יום מראש?
2. המילה "נהפכת" מעלה בזיכרונו את הסיפור על הפיכת סדום ועמורה. עיינו בבראשית פרק יט, פסוקים 24-25, והסבירו את משמעות "ההפיכה" הצפויה לניווה. לפניכם פירושו של ר' שלמה יצחקי (רש"י) למילה "נהפכת":

נְהִפְכָת נִחְרָבֶת... נְהִפְכָת מְשִׁמֵשׁ שְׂתִי לְשׁוֹנוֹת (מְשִׁמְעוּיּוֹת)
רַע וְטוֹב. אִם לֹא יַעֲשׂוּ תְשׁוּבָה - נְהִפְכָת. וְאִם יַעֲשׂוּ
תְשׁוּבָה - אִזּוֹ נְהִפְכָת עַל אֲנָשֵׁי נִינְוָה... שְׁנֵהֲפָכוּ מִרְעָה לְטוֹבָה.

3. א. לפי רש"י - מה יהיה גורלה של ניווה:
לפי המשמעות הראשונה של "נהפכת", לפי המשמעות השנייה של "נהפכת"?
- ב. מה השיג המספר המקראי בכך שתיאר את הצפוי לניווה במילה בעלת שתי משמעויות?
- ג. שערך מדוע מזהיר ה' את תושבי ניווה על כוונתו להפוך את העיר?

- 3 עיר-גְדוֹלָה לְאֵלֹהִים - גדולה מאוד
- 4 וְהָאֵל - התחיל
- 6 וַיֵּלֶם הַדָּבָר - השמועה הגיעה
- 8 וַיֵּשׁב יוֹנָה - יתחרט על תוכניתו
- 9 אָמֵן - גדל, עושק

קראו את המדרש הבא:

אֵין הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פּוֹסֵל לְבָרִיָּה (יצור שברא - אדם), אֶלָּא
לְכָל הוּא מְקַבֵּל לְשַׁעְרִים (כל אחד יכול להיכנס בשערי תשובה)
הַנִּפְתָּחִים בְּכָל שָׁעָה, וְכָל מִי שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ לְכָנֵס - יִכָּנֵס.
(שמות רבה וט)

4. כיצד יכול מדרש זה לעזור להבין מדוע נשלח יונה להֶנְבֵּא על עיר זרה?

תגובת אנשי נינווה לאזהרת יונה

פסוקים 5-10

5. עיינו בפסוק 5: מהן שלוש הפעולות שעשו אנשי נינווה, בתגובה לאזהרת יונה?

6. כתבו בשני טורים:

כיצד הגיב מלך נינווה? מה דרש מתושבי העיר?

7. א. האם היה שלב מסוים חשוב יותר מהשלב האחרים בתהליך התשובה של אנשי נינווה? הסבירו תשובתכם.

ב. מה אפשר ללמוד ממעשיו ומהתנהגותו של המלך על תכונותיו?

חטאם העיקרי של אנשי נינווה היה "החמס אשר בכפיהם".

לפי המילון משמעות המילה "חמס" היא:

- גזילה, עושק (לרוב תוך רמאות), רשעות
- עוול
- להכריח מישהו למכור דבר מה נגד רצונו.

8. כדי להבין את חומרת חטאם של אנשי נינווה, ניעזר בסיפור דור המבול. עיינו בבראשית פרק ו, פסוקים 11–13 וכתבו:
- א. מהי הסיבה שבגללה הביא האל מבול שהשמיד את הארץ?
- ב. במה דומה חטאם של דור המבול לחטאם של אנשי נינווה?

קראו את האגדה הבאה:

...וַיֵּצֵא הַמֶּלֶךְ (מֶלֶךְ נִינוּוָה) וַיַּהֲרֹסוּ אֶת אַרְמוֹנוֹ הַנְּחָמָד. וַיִּקְחוּ אֶת הַלְּבָנִים הַגְּדֹלוֹת וַיִּשְׂבֹּנוּ אֶל בַּעֲלֵיהֶן... וַיִּמְהַר כָּל אִישׁ מֵהֶם לְהִשָּׁיב אֶת הָאֲבֹדֹת אֲשֶׁר מָצְאוּ בַשָּׂדוֹת וּבַכְּרָמִים, שׁוֹקִים וּבְרַחוּבוֹת. וַיַּעֲקְרוּ בַּעֲלֵי הָגֶן אֶת עֵצֵי הַפְּרִי וְאֶת כָּל הַנְּטִיעוֹת אֲשֶׁר יָדְעוּ, כִּי גָזְלוּ מִיַּד רַעֲיָהֶם, וַיִּשְׁבוּם לְבַעֲלֵיהֶם.
(מתוך: כל אגדות ישראל י"ה לבנר)

9. כיצד שבו אנשי נינווה מדרכם הרעה – לפי האגדה?
10. א. מדוע ציווה מלך נינווה להרוס את ארמונו?
- ב. על אילו מעשי חמס שנעשו בנינווה רומזת האגדה?
- ג. כתבו דוגמאות למעשי חמס ששמעתם או קראתם על אודותם בימינו.
- ד. הציעו דוגמאות מימינו לשיבה מן הדרך הרעה.
- ה. שעררו מהם הקשיים העומדים בדרכו של החוטא כשהוא מתקן את דרכיו.
11. א. באיזה כינוי הייתם מכנים את החברה בנינווה לפני החזרה בתשובה?
- ב. איזה כינוי הייתם נותנים לחברה בנינווה לאחר תהליך החזרה בתשובה?

- 1 **יִרְעֵה אֱלֹהֵי יוֹנָה** – יונה מרגיש פגוע
וַיֹּאמֶר לוֹ – חרה לו, כעס מאוד
- 5 **מִקִּדְמָם לְעֵזֶר** – ממזרח לנינווה
עַל דָּאֲשֶׁר יִרְאֶה נַחֲיָה יְהוָה בְּעֵזֶר – אולי
 יתחילו אנשי נינווה לחטוא בכל זאת

יונה כועס על ה'

פסוקים 1-5

בפרק ג, פסוק 10, קראנו שיונה הצליח בשליחותו:

**"יִרְאֵה אֱלֹהִים אֶת-מַעֲשֵׂיהֶם כִּי-שָׁבוּ מִדִּרְפֹּם הַרְעָה וַיִּנְחַם אֱלֹהִים
 עַל-הַרְעָה אֲשֶׁר-דָּבַר לְעֵשׂוֹת-לָהֶם וְלֹא עָשָׂה."**

1. כיצד הגיב יונה על הצלתה של נינווה?
2. בפסוקים 1-2 אפשר להבחין בניגוד בין גישתו של האל לבין גישתו של יונה, לגבי הדרך שבה יש לנהוג כלפי אנשים חוטאים.
 - א. לפי איזו גישה מנהיג האל את בני האדם?
 - ב. באיזו צורה, לפי הבנתכם, רצה יונה שהאל ינהג באנשי נינווה?
 - ג. מהו אם כן ההסבר שנתן יונה לבריחתו מהשליחות?
3. חלקו את ההיגדים שלהלן לשתי קבוצות. תנו כותרת לכל קבוצה.
 - החוטאים נוהגים לחזור ולחטוא תמיד.
 - לפני שמענישים צריך לתת הזדמנות לחוטאים לתקן את מעשיהם.
 - יש למצות את הדין עם החוטאים.
 - עונש לחוטאים עשוי להרתיע אחרים מלחטוא.
 - שופט צריך לנהוג לפי "מידת הרחמים", כלומר להתחשב בנאשם, ולא לפי "מידת הדין", כלומר לפי החוק היבש.

לפניכם מדרש ובו הסבר כיצד מנהיג אלוהים את העולם.
המדרש אולי רומז לשאלה: מהי מנהיגות ראויה בכלל?

אם בורא אני את העולם במדת הרחמים הוי חטיה סגיאין
(יהיו חטאי האנשים גדולים).
במידת הדין – היאך יכול העולם לעמוד (אם אנהיג במידת
הדין כיצד יעמדו בכך בני האדם)?
אָלָא הֵכִי (איך) אָנִי בּוֹרָא אוֹתוֹ: בְּמִדַּת הַדִּין וּבְמִדַּת
הַרְחָמִים.
(מתוך מדרש בראשית רבה פרשה יב, טו)

4. א. לפי המדרש, מה יקרה בעולם אם האל ינהיג אותו רק במידת הרחמים?
- ב. מה יקרה אם ינהיג את העולם רק במידת הדין?
- ג. באיזו דרך החליט האל לנהוג באנשים?

משל שיח הקיקיון

פסוקים 6-11

5. בפסוק 5 כתוב: "וַיִּשְׁמַח יוֹנָה... שְׂמֵחָה גְדוֹלָה". מדוע? חשבו על יותר מסיבה אחת.

6. קראו את פסוקים 3-4 ואת פסוקים 8-9. פעמיים מבקש יונה למות.

- א. מהי הסיבה לכך בכל אחת מהפעמים?
- ב. מה אפשר ללמוד מכך על יונה?

7. א. כיצד פועל האל כדי ללמד את יונה שהוא טועה?

ב. מהו הלקח שיונה היה צריך ללמוד ממקרה הקיקיון?

ג. בפסוק 9 פונה האל ליונה ואומר: "פְּהִיטָב חָרָה לָךְ", כלומר האם כעסת כעס רב. כתבו משפט והשתמשו בביטוי זה.

8. א. כתבו בלשונכם את ההנמקות לסליחת האל לאנשי נינוה לפי פרק ג, פסוק 10 ולפי פרק ד, פסוק 11.

ב. מה המסקנה העולה מהשוואה זו?

9. לפניכם קטע ממזמור תהלים:

אֲנִי וְרֵאיוֹם ה' אֶרְךְ אֲפִיִם וְגָדְלִי - אֶסְדֵּד
טוֹב - ה' לֵפָל וְרֵאיוֹם אֶל - פֶּלֶם - נֶאֱשִׁי

(תהלים פרק קמה, 8-9)

במה מתאימים הפסוקים מתהילים ללקח שביקש ה' ללמד את יונה?

לסיכום

1. הציעו כותרת לסיפור נינווה.

2. א. לפניכם רשימת הרעיונות המרכזיים שעסקנו בהם במהלך

הלימוד בספר יונה. בחרו לפחות שלושה מהם ותנו דוגמה לאופן שבו הם באים לידי ביטוי בסיפור:

- בני האדם מטבעם מסוגלים להשתנות.
- הן אנשים טובים והן אנשים רעים יש בכל אומה ואומה.

• צריך להתחשב בחוטאים החוזרים לדרך הישר.

• לכל בני האדם יש חולשות וכולם זקוקים לרחמים.

• ה' מנהיג את העולם; הוא שולט בטבע ובעמים.

• הנביא הוא שליחו של האל ואינו יכול להשתמט משליחותו.

• צריך להנהיג את העולם גם במידת הדין וגם במידת הרחמים, בהתאם לנסיבות המקרה.

ב. אילו מהרעיונות מתוך הרשימה מתאימים גם לימינו? הסבירו.

3. נוהגים לקרוא את ספר יונה בהפטרה של תפילת מנחה ביום הכיפורים. שערו מדוע.

4. בחרו אחת מהאפשרויות הבאות:

א. התחלקו לקבוצות והמחזו חלק מההתרחשות מתוך המסופר ביונה.

ב. ציירו לפי בחירתכם את אחד האירועים במהלך הסיפור.

מגילת אסתר

מגילת אסתר. כתובת על קלף, איראן, 1848

עלילת **מגילת אסתר** מגוללת את חיי הקהילות היהודיות בממלכת פרס ומתרכזת בעיקר בסיפור חיי הקהילה היהודית בשושן הבירה. המן, ראש השרים של המלך אחשוורוש, רקם תוכנית להשמדת יהודי הממלכה. תוכניתו הופרה, היהודים ניצלו והם המשיכו לחיות ולשגשג בממלכה.

המפתח להבנת סיפור המגילה הוא במילים "וְנִהְיֶה כִּי תִּזְכָּר" (פרק ט, פסוק 1): "וְנִהְיֶה כִּי תִּזְכָּר מִיָּמֵינוּ לְשֵׁמֶיךָ" (פסוק 21). הן מרמזות על סיפור שתחילתו בסכנת השמדה ליהודים וסופו ישועה גדולה. מה שהתחיל באבל – הסתיים בחגיגות שמחה. הסיפור נרקם על רקע תיאור מפורט, משעשע וקליל של חצר המלך הפרסי, אחשוורוש, ושל המשתאות וְהַתְּכָכִים המתרחשים בארמונו. לסיפור המגילה יש אופי של מחזה המוצג לעתים באירועי קְרָנְבָל. הנושאים המרכזיים בקרנבלים הם שמחה פרועה, חריגה מן השגרה, הגזמה, תחפושות מפחידות. עשירים מתחפשים לעניים ולהפך, ובדומה לפורים, הם מתקיימים בדרך כלל בתקופת המעבר בין החורף לאביב. המגילה נותנת הסבר לקיומו של חג הפורים, קובעת באיזה תאריך יש לחוג אותו וכיצד יש לחוג אותו. משום כך קוראים את מגילת אסתר בבית הכנסת בחג הפורים.

המגילה מכילה מילים רבות שמקורן בשפה הפרסית ואין כמותן בשום ספר אחר בתנ"ך.

אחשוורוש מתפאר בעושרו

פסוקים 1-8

1. במה שונה הפרק שלפניכם מפרקים אחרים שלמדתם בתורה ובנביאים ראשונים?

2. א. הדמות הראשית בפסוקים אלה היא אחשוורוש. אילו פרטים ידועים עליה?

ב. האם זכורים לכם מלכים שאינם מבני ישראל שמסופר עליהם בתנ"ך?

כאשר כתוב בפסוק א שאחשוורוש מולך: "מֶלֶךְ אֱשֶׁר־עָלָיו" הכוונה שהוא מולך על כל הארצות המשתרעות בכל השטח שבין הודו לבין כוש. בפסוק ה נאמר שהמשתה נערך ל"מֶלֶךְ אֱשֶׁר־עָלָיו", והכוונה שהמשתה נערך לכל העם – מהנכבדים והעשירים ביותר ועד הנקלים והעניים ביותר.

משתה אחשוורוש / אסכולת בולוניה, תחילת המאה ה-18

3 מֶלֶךְ - סעודה חגיגית שבה

שתיית יין היא העיקר

6 אֵיךְ - אריג פשתים לבן

פָּרָסָם - אריגי כותנה

תַּכְלִית - אריגי צמר בצבע כחול

כִּי־וְאֵלֶּיךָ - בד דק בצבע אדום.

הבדים נקשרו אל מוטות כסף ואל

עמודי השיש

בְּהַטְּ-וְשִׁי־וְיָרִי־וְסִמְרִית - סוגי אבנים

יקרות

פִּי־דָם הַמֶּלֶךְ - ביד רחבה, בשפע

8 וְהַשְׂמֵינִי סָדָת אֵין אֲנִי - הפעם הוזמנו

כל האורחים לשתות יין משובח, כל

אחד כרצונו. (דת - חוק, מנהג)

פִּי־כֶן | יִשָּׂר הַמֶּלֶךְ - כך ציווה המלך

9 בֵּית הַמֶּלְכֹּת - כנראה אחד הבתים

במתחם הגדול של "בית המלך"

3. א. אחשוורוש ערך שני משתאות. השלימו את הפרטים בטבלה:

משתה שני פסוקים 5-8	משתה ראשון פסוקים 3-4	
		מי הם אורחי המשתה?
		היכן נערך המשתה?
		כמה זמן התנהל המשתה?

ב. במה שונים המשתאות?

ג. מה מאפיין את המשתאות שערך המלך?

ד. שערן, מדוע נוהג אחשוורוש לערוך משתאות?

ניר אייר לפי דמיונו את המשתה השני:

ה. המשיכו לפי דמיונכם את שיחת האנשים שבאיור.

פרשת וַשְׁתִּי

פסוקים 9-12

10 **וַתֵּלֶךְ... וְכָרְסוּ** - שְׁמוֹת מִשְׁרְתֵי

הַמֶּלֶךְ

מְסָרִיסִים - עבדים שתפקידם היה לשמור על נשות המלך ולשרת אותן. נהגו לסרס אותם (הסירו את אשכיהם), כדי שלא יתאוו לנשים בשעה שהם ממלאים את תפקידם

12 **וַתֵּלֶךְ** - סירבה

וַיִּקְרָא - כעס מאוד

4. א. מצאו וכתבו את הביטוי שבו משתמש המספר כדי לציין שאחשוורוש היה שיכור כהוגן בעת שהזמין את וַשְׁתִּי למשתה.

ב. וַשְׁתִּי סירבה לדרישתו של אחשוורוש לבוא למשתה. האם התנהגה לפי המקובל בפרס? נמקו תשובתכם בעזרת המידע הבא:

ההיסטוריון היהודי יוסף בן מתתיהו (יוספוס פִּלְבִּיּוֹס), שחי לפני כאלפיים שנה במאה הראשונה לספירה, כותב בספרו "קדמוניות היהודים":
" ואילו היא (וַשְׁתִּי) בשומרה את החוקים הנהוגים אצל הפרסים, האוסרים על נשותיהם להיראות לפני זרים, לא הלכה אל המלך."

*

פלוטרכוס, ההיסטוריון והפילוסוף יליד יוון, שחי במאה השנייה לספירה, כותב:
"הנשים החוקיות של מלכי פרס יושבות לצדם בארוחה ואוכלות עִמָּם. אבל כשהמלכים מבקשים לחגוג ולהשתכר, הם שולחים את נשותיהם החוצה ומזמינים את המחוללות והפילגשים. בכך הם נוהגים כהלכה, כיוון שאין הם מאפשרים לנשותיהם החוקיות לקחת חלק בהפקרותם ובהוללותם."

ג. מה אפשר ללמוד מדברי פלוטרכוס על אופי המשתאות בפרס?

5. א. מה אפשר ללמוד על אחשוורוש מדרישתו מוַשְׁתִּי להופיע במשתה?

ב. מה אפשר ללמוד על וַשְׁתִּי מתגובתה להזמנה של אחשוורוש.

6. הציעו כותרת לאיור.

אחשוורוש עורך משפט לוושתי

פסוקים 13 – 22

- 13 **יְדָאִי הַעֲתִים** - יועצים מומחים
יְדָאִי עֵת יָדִין - מומחים לחוק הפרטי
רְאֵי סְנוּ הַמֶּלֶךְ - שרים שיכולים
לפנות אל המלך ללא הגבלה
- 17 **עֲשֵׂתָה** - עשתה מעשה מעוות, לא
תקין, הזיקה
לְהַבְזִית - לבזות, להשפיל
- 18 **וְכִדֵי בְּזִיּוֹן וְקִצְלָה** - בוזיון הגברים בידי
נשותיהם יגרום להם כעס רב
- 19 **כִּסְיֵי דְבָרֵי מַלְכוּת** - חוק חדש
וְלֵאמֹר יִצְבֹּר - אי אפשר יהיה לשנות
את החוק
- 20 **קִטְמַס הַמֶּלֶךְ** - החלטת המלך
קָרִי - כבוד
- 22 **סְפָרִים** - איגרות
שֹׁלֵט

7. א. על אחשוורוש מסופר ש"חמתו בערה בו". ביטוי זה הוא ביטוי ציורי - הסבירו אותו.
- ב. מצאו וכתבו מילה ציורית הדומה במשמעותה לביטוי זה.
8. כיצד הגיבו להשערתכם תושבי שושן כאשר הגיעה אליהם השמועה על הויכוח בין אחשוורוש לוושתי?
9. אחשוורוש פונה לשרים כדי לקבל מהם עצה מה יעשה בוושתי. מה ניתן ללמוד מכך על תפקידו כמלך ועל האופן שבו מתנהלים ענייני המדינה?
- נר אייר לפי דמיונו שיחה בין שרי אחשוורוש:

10. יש הרואים בדברי השרים ובהתנהגותם "הגזמה" – אמצעי אמנותי שמתפקידו להאדיר ולהרשים וגם לעורר לגלוג וגיחוך בקורא. מצאו משפטי הגזמה בפרקנו וכתבו אותם.

11. א. מה דעתכם, איזו קבוצה בעם היתה מרוצה מעונשה של וושת? הסבירו.

ב. יש הטוענים שבעונשה של וושת תמכו בעיקר הגברים. כיצד הם יכולים לנמק את טענתם?

12. מצאו וכתבו משפט מהכתוב ששימש לניר השראה לאיור הבא:

13. כאשר ראה הבמאי את הדרך שבה ביצע השחקן את תפקידו בהצגת המגילה, אמר: מוטב שניתן את התפקיד לרעו הטוב ממנו. עיינו בפסוק 19 וכתבו מאין לקוח הביטוי.

14. פעמים רבות במהלך סיפור "מגילת אסתר" מקבלים האירועים תפנית בלתי צפויה ומתחולל היפוך. בחיי מי חל היפוך בפרקנו? במה התבטא?

אחשוורוש מתגלה כמלך הפכפך הסובל ממצבי רוח

פסוקים 1-4

1. מצאו וכתבו ביטוי מנוגד לביטוי "וחמת המלך בערה".

קראו את המדרש הבא:

...הִתְחִיל (אחשוורוש) תוֹהָה בּוֹ וּמִתְחַרֵּט (על ושתי) -
למה?

אֶת אֲשֶׁר עָשְׂתָה - כְּהֶגֶן (בהגינות).
וְאֶת אֲשֶׁר נִגְזַר עָלֶיהָ - שְׁלֹא כְּהֶגֶן.
(אסתר רבה הב)

2. מה אפשר ללמוד מהמדרש על רגשותיו של אחשוורוש כלפי
ושתי?

3. אחשוורוש התחרט על פסק

הדין שניתן בעניין ושתי.

שערו מדוע לא ביטל

אותו?

4. לפי עצת משרתיו, כיצד

תמצא למלך מלכה חדשה?

1 פֶּשֶׁק אֲמַת פֶּאֶלֶק - כאשר נרגע
מכעסו

3 תִּמְרָקִיפֶן - בשמים ומשחות
שמשמשים לניקוי העור והשיער
ולמתן ברק.

5 זְהוּדִי - שייך לעם ישראל
אֵשׁ יְמִינִי - משבט בנימין

7 אִמֶן - מגדל, מחנך

9 זִיכָרֹן - זיכרון

אֲמוּנָה - מזונה

זִשְׁנָה - הפלה אותה לטובה

11 מִה־יִצְשָׁה בָּהּ - מה קורה אצלה

18 וּפְנֵמָה לְמַדְיֹנֹת עָשָׂה - שיחרר את

המדינות מתשלום מס במשך זמן

מסוים

מִשְׁאֵת - מתנות

20 כְּאֶשֶׁר קִיְיַמָּה בְּאֵמָנָה אֶת־ו - כאשר

מרדכי היה אומן וגידל אותה

מחפשים מועמדת מתאימה במקום ושתי

פסוקים 5-20

5. א. מהו מוצא משפחתו של מרדכי?
ב. במה שונה משפחתו של מרדכי משאר המשפחות בישראל?
6. א. עיינו בפסוקים 7, 10-11. מה היה טיב הקשר בין מרדכי לאסתר?
ב. במה היתה אסתר שונה משאר המועמדות שנאספו על ידי שליחי המלך?
7. שערו מדוע ציווה מרדכי על אסתר לא לגלות את דבר היותה יהודייה, ממה חשש?

קראו את הסברו של ר' אברהם אבן עזרא:

”יש אומרים כי מרדכי לא עשה נכונה, שצוה על אסתר שלא תגיד עמה כי פחד שלא יקחנה המלך לאשה אם ידע שהיא מהגולה. ואחרים אמרו, כי בדרך נבואה או בחלום ידע שתבוא תשועה על ידה לישראל.”

מורנו הגדול רבי ליווא (המהר"ל)* הסביר:

”היה מרדכי חושש, כי שיהיו יראים האמות שהמלכה תגדל מולדתה ותשפל אחרים ובודאי הם חפצים (רוצים) לעשות (למנות) המלכה מן האמה שלהם ובשביל כך יהיו חושבים להפיל את אסתר בלשון הרע כמו שנעשה לושתי.”

8. מי מהמפרשים סבור כי:

- א. כאשר יתגלה שאסתר יהודייה יחפשו השרים והיועצים, שהם מבני עמים אחרים בממלכה, דרכים להתנכל לה.
- ב. אם אחשוורוש ידע שאסתר היא אחת מגולי יהודה, הוא יסרב לקחתה לאישה.
- ג. עלול להתעורר חשש אצל עמים אחרים שהיא תעניק יחס מיוחד לבני עמה ותפגע בעמים אחרים.
- ד. בעת צרה תוכל אסתר להיחלץ לטובת היהודים, כל עוד לא ידעו שהיא יהודייה.

9. אילו מקרים נוספים אתם מכירים מהתנ"ך ומההיסטוריה

היהודית שבהם הסתירו אנשים את זהותם?

כתבו תשובתכם בשני טורים:

א. בתנ"ך ב. בהיסטוריה היהודית

10. א. שערו כיצד ישתנו חייה של אסתר עם נישואיה לאחשוורוש?

ב. כיצד באים לידי ביטוי חיי המותרות, העושר והבזבז

הראוותני והתפנוקים בארמון גם בפרק השני של המגילה?

* ר' ליווא (המהר"ל), חי בשנים 1520–1609 – נולד בפולין, היה הוגה דעות, בקי בתלמוד ובקבלה. שימש רב ואב בית דין בפולין ובפראג, בירת צ'כיה של ימינו.

21 ומרדכי יושב בשער המלך - בשער

המלך ישבו אנשים בעלי מעמד

בחצר המלך

משומרי פתח הארמון - משמרי הפתח

קצפו - קצפו

לרצוח - לרצוח

מרדכי יושב בשער המלך

פסוקים 21-23

שער המלך היה מבנה מפואר שכלל בניינים שונים, שבהם עבדו פקידי המינהל של הארמון. מכך שנאמר על מרדכי כי ישב בשער המלך, אפשר להבין שנשא משנה רשמית מטעם המלך.

11. א. מדוע ביקש המלך לציין את מרדכי לטובה בספר דברי הימים?

ב. דמיינו את הדברים שנכתבו על מרדכי בספר דברי הימים ונסחו אותם במחברתכם.

ג. לפי מה אפשר להבין שאסתר נשמעת להוראות מרדכי?

מרדכי בשערי הארמון / בוטיצ'לי

מרדכי מִפָּר את צו המלך, ראש השרים זומם להשמיד את היהודים

קראו את הפרק

1. א. פרק ג נפתח במשפט: "אֲחֵר | הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" - קראו שנית את פרק ב, פסוקים 21-23 וכתב לאילו דברים הכוונה.
 - ב. מי היה ראוי לקידום, ואת מי קידם המלך?
 - ג. עיינו בפסוק 1: כתבו שלושה פעלים שבהם משתמש המספר המקראי לתאר את קידומו של המן.
 - ד. מה מוסיף כל פֶּעַל על קודמו?
 2. א. מה ידוע על מוצאו המשפחתי של המן?
- ניר דמיין ואייר את תגובתו של מרדכי למינוי המן לראש השרים:

- 4 פִּיִּלְטָדָו דְּבָחִי מִרְדָּפִי - האם יתקבל הסברו של מרדכי מדוע אינו כורע ומשתחוה?
- 6 וְיָבֵט בְּעֵינָיו לְשֹׂאֵל יֵד בְּמִרְדָּכִי לְבִיז - המן חשב שלהרוג את מרדכי בלבד הוא עונש קל מדי
- 7 הַשֵּׁל פִּוּי פּוּא הַזֹּהֵר... מִיּוֹם | לְיוֹם - הטיל גורל בעזרת קובייה כדי לדעת באיזה יום ובאיזה חודש ראוי להשמיד את היהודים
- 8 וְשֵׁן עָם-אֶדָּא מְפָרַר וּמְפָרַר - שחי בקהילות קטנות ברחבי הממלכה הפרסית
- 9 וְדִתִּיפִס שְׁוֹת - ומנהגיהם שונים ממנהגינו
- 10 דִּתִּי הַמֶּלֶךְ - צווי המלך
- 11 אִין-עוֹה לְפִנְיָם - לא כדאי להניח להם לחיות
- 12 לְאֶדָּס - להשמידם
- 13 וְשֵׁן הַמֶּלֶכָּה - האחראים על אוצר המלך
- 14 עֲנִי הַמֶּלֶךְ - המקום שבו שמורים אוצרות המלך
- 15 אֶשְׁדָּרְשֵׁנִי הַמֶּלֶךְ - הנציבים בכל מחוזות הממלכה
- 16 הַפְּאֹת - המושלים
- 17 הַתְּשָׁן - העתק של החוק להשמדת היהודים
- 18 עֲתִדִים - מוכנים
- 19 וְהַעִיר שׁוֹשֵׁן נְזֻכָּה - תושבי העיר היו מבולבלים מכל האירועים

התורה מצווה על בני ישראל ביחס לעמלק:

"צַפּוּר אֶת אֱשֶׁר-עָשָׂה לְךָ עַמְלֹק בְּדַרְךְ בְּצֹאתְכֶם מִמִּצְרָיִם.
אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדַרְךְ וַיִּצָּע בְּךָ כַּס-הַנְּמַשְׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאֵתָה עִזֶּיךָ וַיִּשַׁע
וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים. וְהָיָה בְּהַנִּיחַ ה' אֱלֹהֶיךָ | לְךָ מַכֹּל-אֹיִבֶיךָ מִסְבִּיב
בְּאֶרֶץ אֱשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נִתַּן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת-צֶכֶר
עַמְלֹק מִתַּת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח".

(דברים פרק כה, פסוקים 17-19)

ב. לפי הכתוב בספר דברים, מדוע נחשבים עמלק לאויבים מושבעים של עם ישראל?

ג. מה מצווה התורה על בני ישראל ביחס לעמלק?

ד. מה רוצה המספר לרמוז לקוראים כשהוא מיידע אותנו, כי המן הוא צאצא של אגג מלך עמלק?

במהלך הדורות הפך עמלק סמל לאויבי ישראל, ושנאת המן את מרדכי לבשה ופשטה צורה בעולם כתופעה של שנאת יהודים באשר הם יהודים, תופעה שבימינו נקראת אנטישמיות.

3. א. מהו נושא הסכסוך בין המן למרדכי?

ב. מה היו תוצאותיו?

ג. מה אפשר ללמוד על אופיו של המן מסכסוך זה?

4. יש החושבים שמרדכי נהג כשורה כשהפר את צו המלך להשתחוות להמן, ויש החושבים שטעה. כתבו נימוק לכל דעה.

5. א. באילו דרכים הצליח המן לשכנע את אחשוורוש להרוג ביהודים?

ב. איזה תואר גנאי מעניק המספר להמן?

ג. אילו מנהיגים, בני עמים אחרים ובני תקופות אחרות, ניתן לכנות בכינוי זה?

6. א. מדוע היה חשוב למספר לציין שהמן קבע את תאריך ביצוע מזימתו באופן מקרי?

ב. על מה מעיד האופן המקרי שבו קבע המן את תאריך ביצוע השמדת היהודים?

ג. מדוע קראו לחג "פורים"?

7. יש דמיון בין מצב העם היהודי בימינו למצבו בימי אחשוורוש, אך יש גם שוני. כתבו את הדומה ואת השונה.

ניר אייר את המן לאחר שקיבל את טבעת המלך:

8. א. מה מסמלת מסירת טבעת המלך מאחשוורוש להמן?
 ב. קראו את פסוק 13. העתיקו את המילים המבטאות את רשעותו של המן בפסוק זה?

מצב היהודים בימינו	מצב היהודים בימי אחשוורוש	
		הדומה
		השונה

9. א. במה שונה תגובת אחשוורוש מתגובת תושבי העיר שושן לתוכניות המן?
 ב. הסבירו את הביטוי: "וְהָעִיר שׁוֹשַׁן נְבֻזַדְנֶגַר" (פסוק 15).
 10. חייהם של מי מהדמויות במגילה השתנו והתהפכו בפרק זה? הסבירו כיצד.

- 3 **שָׁק וְאָסֶר יִצְעַק לְרִבּוֹס** - לבוש האבל
שימש את האנשים גם כמצע לשינה
או לישיבה
- 4 **וּמִתְחַלְחֵל** - רעדה מפחד

מרדכי מגלה מנהיגות ומחליט להציל את היהודים מגזרת ההשמדה

קראו את הפרק

1. במה שונה האווירה בפרקנו מהאווירה בפרקים הקודמים?

פסוקים 1-4

2. א. כיצד מגיב מרדכי על פקודת המן?
ב. שערך מדוע יוצא מרדכי בלבוש אַבְלִים העירה?
ג. מה אתם חושבים על התנהגותו? הסבירו תשובתכם.
ד. אילו סוגי מְחָאָה אתם מכירים בימינו?
3. א. בשום מקום בפרק לא כתוב שמרדכי הוא מנהיג היהודים.
לפי מה מהמסופר אפשר להסיק זאת?
ב. כיצד מגיבים היהודים ברחבי הממלכה על הגזרה?
4. על תגובתו של מרדכי לגזרת המן כתוב: "**וַיִּצְעַק זְעָקָה גְדוֹלָה**".
גם בימינו משתמשים בביטוי זה לתאר תגובה לבשורה קשה,
לדוגמה: האם זעקה גדולה כשנודע לה על מות בנה.
כתבו גם אתם משפט והשתמשו בביטוי.

מרדכי ואסתר מחליפים מסרים ביניהם

6 **אֵלֶּיךָ יְהוָה** - רחבת העיר, הכיכר המרכזית

7 **אֵלֶּיךָ יְהוָה** - אוצרות המלך

8 **שְׂתַלְאֵן קַתְב־הִדָּת** - המכתב שכתוב בו החוק שיש להשמיד את היהודים

פסוקים 5-12

5. א. לפי המסופר, מה ידעה אסתר על הנעשה מחוץ לארמון ומה לא ידעה?

ב. קראו את פסוק 5 והסבירו מה פירוש הביטוי:

"מֵה־זֶה וְעַל־מֵה־זֶה?"

ג. גם בימינו משתמשים בביטוי זה.

לדוגמה: המורה הפרידה בין הילדים שהתקוטטו ואמרה

בכעס: "מֵה־זֶה וְעַל־מֵה־זֶה!"

כתבו גם אתם דוגמה משלכם והשתמשו בביטוי.

6. א. מהו המסר הראשון ששלח מרדכי לאסתר?

ב. כיצד מגיבה אסתר על מסר זה

לפי האיור של ניר?

ג. האם אפשר להבין ללבה של

אסתר על שאינה ממהרת

לקבל את דרישת מרדכי?

נמקו תשובתכם.

ג. איזו עזרה ביקשה אסתר מהיהודים לקראת המשימה שקיבלה על עצמה?

9. אסתר עברה מהפך מחשבתי במהלך דו־השיח שהתנהל בינה לבין מרדכי. הסבירו במה התבטא המהפך בחשיבתה?

10. השלימו בלשון המקרא:

בלשון ימינו	בלשון המקרא פרק ד
ההצלה תגיע ליהודים בדרך אחרת.	פסוק 14
לשם הצלת היהודים, הגעת למעמד מלכה.	פסוק 16
אני משלימה עם גורלי.	פסוק 16

ב. כתבו על מקרה שבו אתם, בני כיתתכם או בני משפחתכם חשו "רוח וְהַצֵּלָה".

ג. סִפְרוּ עַל סִיפּוּר שֶׁבּוֹ אָדָם אֹמֵר לַעֲצֹמוֹ "וְכֹאֲשֶׁר אֲבִדְתִּי, אֲבִדְתִּי".

אסתר נפגשת עם אחשוורוש ומזמינה אותו ואת המן למשתה

פסוקים 1-8

- 1 נִכַּח בַּיַּת הַמֶּלֶךְ - פְּנִיָּה מוֹפְנוּת אֶל
בֵּית הַמֶּלֶךְ
בַּבַּיִת הַמְּלִכָּה - כְּנֶרְאָה אֶחָד הַבְּתִיִּם
בְּמִתְחַם הַגְּדוּל שֶׁל "בֵּית הַמֶּלֶךְ"
וַיִּזְקַט הַמֶּלֶךְ לְאַסְתֵּר אֶת־שֶׁרְבִיט
הַזָּהָב - לְאוֹת חֲנִינָה, שֶׁהוּא סוּלַח
לְאַסְתֵּר עַל שִׁבְאָה לִלְאָה הַזְּמִנָּה
- 3 מִה־לֶּךָ אֶסְתֵּר הַמְּלִכָּה - מִה קָרָה, מִה
מִדְּאִיג אוֹתָךְ?
עַד־צִי הַמְּלִכָּה - תִּקְבְּלִי כָּל מִה
שֶׁאֵת רוּצָה

1. הפרק פותח במשפט: "וַתֵּלַבֵּשׁ אֶסְתֵּר מְלִכָּה". המגילה אינה מסבירה למה הכוונה. שיערו וכתבו.

2. קראו את המדרש הבא:

"וְהִתְקַשְׁטָה בְּקִשׁוּיָּהּ כְּמוֹ שֶׁמִּתְקַשְׁטוֹת הַמְּלָכוֹת, לְבָשָׁה לְבוּשׁ מְלָכוֹת מְקַשְׁט בְּזָהָב טוֹב מְאוּפִיר, וְכִתְנֵת מְשִׁי טוֹבָה מְקַשְׁטָת בְּאַבְנִים טוֹבוֹת וּמְרַגְלִיּוֹת שֶׁהֵבִיאוּ אוֹתָם מֵאַפְרִיקָה וְשָׂמָה בְּרֵאשֵׁה כֶּתֶר טוֹב מְזָהָב וְשָׂמָה בְּרַגְלֶיהָ נְעָלִים מְפֹזִים."

(תרגום שני* למגילת אסתר)

א. האם לדעתכם באמת ידע בעל המדרש מה בדיוק לבשה אסתר? נמקו תשובתכם.

ב. מה היתה מטרתו כשפירט את הלבוש הזה?

3. עד לפרקנו לא מסופר שאסתר מילאה תפקיד כלשהו כמלכה. מהו השינוי שחל אצלה עתה לפי המסופר?

אחשוורוש חשש שיש בממלכה אנשים הזוממים לרצוח אותו, כפי שאכן היה במקרה של בגתן ותרש. משום כך, לא הורשה איש להתקרב למתחם הארמון והחצר מבלי שהוזמן על ידי המלך. אסתר סיכנה את עצמה בכך שֶׁהִפְרָה את הצו ונכנסה לחצר ללא רשות.

* תרגום שני - אינו תרגום המגילה לשפה אחרת, אלא אוסף מדרשים שנכתבו בארמית.

4. שער, מה היו מחשבותיה של אסתר כאשר עמדה בחצר הפנימית?

5. א. היזכרו, לאיזו מטרה שלח מרדכי את אסתר אל המלך? לאור זאת, כתבו: מה אתם מצפים שאסתר תבקש מהמלך?
ב. אחשוורוש מוכן לתת לאסתר כל שתבקש: "עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת". האם הופתעתם מהבקשה שביקשה? הסבירו תשובתכם.

6. שער, מדוע נמנעה אסתר מלספר לאחשוורוש מיד את סיבת ביקורה אצלו?

7. א. יעקב ביקש מהמורה לעזור לו לפתור שאלה בחשבון. המורה ענתה לו: "עַד חֲצֵי הַמְּלָכוֹת". הסבירו למה התכוונה בתשובתה.
ב. כתבו בקצרה על מקרה שאפשר להשתמש בו בביטוי: "עד חצי המלכות".

ארמון בשושן הברירה שנחשף בחפירות ארכיאולוגיות (היום באירן).

9 זלֵא-קָס זלֵא-טַס מַמְנו - התעלם ממנו
מַמְה - כעס

10 זַיִתֶּשֶׁק - עצר בעצמו לא להגיב

13 זַסֵּה אַיִנו שְׁנֵה לֵי - כל הכבוד
שיש לי איננו שווה בעיני כי
מרדכי מעליב אותי

המן בטוח שהוא נמצא בשיא גדולתו

פסוקים 9-14

8. א. על מה שמח המן?

ב. העתיקו את הפסוק המלמד כי המן בטוח שהוא בשיא גדולתו.

ג. מה גרם לשינוי במצב רוחו של המן?

9. א. מה יעצו להמן אשתו ונאמניו?

ב. מדוע, לפי דעתכם, טורח המספר לציין שהמן הקים עמוד תלייה שגובהו חמישים אמה עבור מרדכי?
ג. הציעו כותרת לאיור שמימין.

פרק 1

תחילתו של היפוך במעמדו של המן

קראו את הפרק

1. בפסוקים 6-1 מסופר על אירועים אחדים. כיצד קשורים האירועים זה לזה?
 - א. למה קיווה המן בשיחתו עם המלך וכיצד התאכזב?
 - ב. מצאו בהצעת המן רמז לשאיפת לב נסתרת למלוך ולהיות מלך בעצמו.
 - ג. אילו תכונות אופי של המן הכרתם בפרק?
3. א. מה משעשע בשיחה בין אחשוורוש לבין המן?
 - ב. ראש הממשלה חָפֵץ בִּיקָרוֹ של אחד מראשי הפעילים במפלגתו ומינה אותו לתפקיד מנהל לשכתו. באיזה הקשר מוזכר הביטוי "חָפֵץ בִּיקָרוֹ" בפרק?
קראו את מדרש האגדה:

---" אָמַר הָמָן (למרדכי): 'עֲלֵה וְרִכַּב עַל הַסּוּס'.

אָמַר (מרדכי): 'מֵעַנּוּי הַצּוּם

אֵין בִּי כוֹחַ לַעֲלוֹת וְלִרְכַּב

עַל הַסּוּס'.

מָה עָשָׂה הָמָן? הַשְׁפִּיל אֶת

עַצְמוֹ וְנָתַן לְמַרְדְּכִי רִגְלוֹ

עַל צְנֹאָרוֹ וְעָלָה וְרִכַּב

עַל הַסּוּס."

(מתוך ילקוט שמעוני)

תודה לך המן,
לא הייתי מצליח
לטפס עליו
בלעדיך!

אוחח..
רק תעלה
כבר!!

4. א. כיצד מבליט בעל המדרש את עומק השפלתו של המן?
ב. על המן נאמר שהוא יצא מעם המלך "אַבְל וְחַפּוּי רֵאשׁ".
בימינו משתמשים לפעמים בביטוי "אַבְל וְחַפּוּי רֵאשׁ".
אפשר לומר לדוגמה: לאחר שנכשל בביצוע התוכנית
הכלכלית, יצא שר האוצר ממשרדו "אַבְל וְחַפּוּי רֵאשׁ".
הציעו גם אתם דוגמה לשימוש בביטוי זה.

5. עיינו בפרק ה פסוקים 14-15 ובפרקנו בפסוקים 13-14.
א. במה שונה תגובתם הראשונה של זרש ושל מקורבי המן
מתגובתם בפרקנו?
ב. מה גרם לשינוי?
ג. מה אפשר ללמוד מדברי מקורבי המן וזרש אשתו על יחסם
ליהודים?

6. איזה מהפך קורה בפרק?

7. הציעו כותרת לפרק.
הסבירו מדוע בחרתם בה.

חרפת המן / רמברנדט ואן ריין,
המאה ה-17

אסתר חושפת את מזימת המן באוזני אחשוורוש במשתה השני שערכה

פסוקים 1-6

1. כיצד אפשר לראות שמצב היהודים נוגע ללבה של אסתר?
2. א. שערו, מדוע אסתר אינה מזכירה במפורש את שמו של המן בדבריה, אלא רק את מעשיו הנפשעים?
ב. כיצד מחזקת אסתר את דבריה שתוכניות המן אינן לטובת המלך?
ג. כיצד מגיב המלך על דברי אסתר?
- ד. המורה נכנסה לכיתה וראתה ששמשות החלון שבורה. היא כעסה ואמרה: "מי הוא זה ואיזה הוא אשר לבו מלאו לעשות כן?" מה מקורו של המשפט שבו השתמשה המורה?
- ה. כתבו גם אתם משפט והשתמשו בביטוי: "איך מלאך לבך לעשות כן?"

- 3 תנתן לי נפש בשאלתי - משאלתי שחיי ינתנו לי, שלא אפגע וְאֵלֹהֵי בְּקִשְׁתִּי - ולא ימיתו את (נפש) עמי
- 4 פִּי נִמְפְּרֶנּוּ - מסרו והסגירו אותנו תמורת הבטחה לתמורה כספית. פִּי אֵין הִזְרָה לֹא בְּנֶפֶשׁ מִמֶּלֶךְ - אילולא היה הדבר רציני לא הייתי מטרידה את המלך הַפְּרִשְׁתִּי - הייתי שותקת ולא הייתי מספרת על כך
- 5 וְאֵי-כֹה חוֹא - היכן הוא מִלְאֵאזֵלֵי - העז בחוצפתו
- 7 לְבַקֵּשׁ עַל-נַפְשׁוֹ - להתחנן להצלתו פִּי רָאָה פִּי-כֹלֵתָה אֵלָיו הִרְעָה - הבין כי המלך יעניש אותו קשות
- 8 הַגַּם לְכַבֹּשׁ אֶת-הַמְּלֹכָה עַמִּי בְּיָמָי? - בחוצפתך אתה גם מעז להתקרב למלכה, לעגוב ולחזור אחריה

זעמו של אחשוורוש / יאן סטיין, 1673

תחזיתם של זרש ושל מקורבי המן מתגשמת

פסוקים 7–10

3. א. המן הבין שרק אסתר תוכל להציל אותו מזעמו של המלך. כיצד הוא מתחנן לפניה?
ב. מי משתמש בפסוק 7 בביטוי: "עֲמַד לְבַקֵּשׁ אֶל-נַפְשִׁי".
ג. ספרו על מקרה בו ביקשתם על נפשכם.
4. א. מה ראה המלך כשחזר מגינת הביתן, וכיצד פירש את תחינתו של המן?
5. על פי הבעת פניו של המלך הבין חֲרְבוֹנָה שהוא במצב רוח קשה. כיצד הציע חֲרְבוֹנָה לפתור את בעיית המלך בנוגע להמן?
6. הסבירו, מדוע מתאים כל אחד מהפתגמים הבאים למסופר בפרק:
• "בְּקִדְרָה (בסיר) שְׂבִישׁל בָּהּ נִתְבַּשַׁל".
• "כֹּזֶרֶה (חופר) שִׁחַת (מלכודת) בָּהּ יְפוֹל".
7. גם בפרק זה מתרחש היפוך. במה הוא מתבטא?

אסתר ומרדכי פועלים לביטול גזרת השמד על היהודים

פסוקים 1-8

1. א. כיצד גמל אחשוורוש לאסתר על שגילתה לו על בגידת המן?
ב. מה מסופר על מעמדו החדש של מרדכי בחצר המלך?
2. מה ביקשה אסתר מהמלך וכיצד התחננה?
3. באיזה נימוק אישי משתמשת אסתר בבקשתה?
4. עיינו בפסוק 8. מדוע לא היה ביכולתו של אחשוורוש להיענות לבקשתה של אסתר?
5. כיצד הצליח מרדכי לבטל את גזרת המן?
6. איזו תְּמִיָּהּ מתעוררת כאשר אתם קוראים את הצו של מרדכי?
חכמינו התלבטו בשאלה מדוע היה צריך מרדכי לצוות על היהודים להשמיד את אויביהם.
ר' אברהם אבן עזרא (ראב"ע)* כותב:

"יש לשאול למה כתב מרדכי להרוג (את) כל שונאי היהודים?"

* רבי אברהם אבן עזרא (ראב"ע) (1092-1167) - נולד בספרד, נדד בין ארצות שונות ובהן איטליה ואנגליה. היה חכם רב-תחומי: פייטן ומשורר, מדקדק, פרשן תנ"ך, פילוסוף, מתרגם, מתמטיקאי ורופא.

- 1 **בְּיוֹם הַהוּא** - יום תליית המן
כִּי־הִזְדִּיחַ אֶסְתֵּר מִהוּא־לֶפֶן - סיפרה למלך על קרבת המשפחה בינה לבין מרדכי
- 2 **וַתֵּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־מֶרְדֳּכָי עַל־בֵּית הָמֶן** - מרדכי ממונה לאחראי לביתו ולרכושו של המן
- 3 **לְהַצִּיבֵר** - לבטל
- 5 **וְכֶשֶׁר** - והגון
לְהַשְׁבִּיחַ אֶת־הַסְּפָרִים - לבטל את הצו
אִיכָפָה - איך
- 9 **בְּאֵדֶשׁ הַשָּׁלִישִׁי הוּא־אֵדֶשׁ סִיּוֹן** - שבעים ימים מאז גזרת המן
- 10 **בַּסּוּסִים** - הרצים המשתמשים בסוסים
וְכֶשֶׁל - סוסים
הַאֲשֶׁתֵּינִים - השייכים לממלכה
בְּנֵי תְּרַמְכִים - השייכים לעדרי הסוסים של המלך. הפסוק רוצה להדגיש את מהירות הרצים החדשים, שהיה עליהם להשיג את הרצים הקודמים שהפיצו ספרים על השמדת היהודים (פרק ג, פסוק 31).
- 11 **לְמַדְּעַל־נַפְשָׁם** - להגן על עצמם
הַצָּרִים אֲתָם - שמתכוונים להשמידם
- 12 **בְּיוֹם אֶחָד** - מותר ליהודים לפגוע באויביהם במשך יום אחד
- 13 **דַּת** - והחוק, והצו
- 15 **וַתִּכְרַיֵּם** - פיסת אריג כרוכה סביב גופו ועוטפת אותו

ר' שלמה אלקבץ* עונה על כך:

"וּלְבִי אוֹמֵר לִי, כִּי עַל עַם עַמְלֵק לְבַדּוֹ הוֹרְשׁוּ (הַיְהוּדִים
לְהַשְׁמִיד) וְלֹא עַל עַמֵּי מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ, כִּי אֵיךְ אֶפְשֶׁר לְשַׁעַר
שְׂפַל הָעַמִּים יִסְכְּמוּ לְכַדָּ?"

7. על מה מסתמך ר' שלמה אלקבץ בתשובתו לדברי ראב"ע?

8. א. יש האומרים שהמספר מגזים בביטויי הנקמה שעשו היהודים באויביהם. העתיקו משפטים מהכתוב הנראים בעיניכם כביטויי הגזמה.

ב. מהו המהפך שחל במצב היהודים?

9. לפניכם טבלה ובה מסודרים בטור הימני משפטים המתארים את המצב בממלכה בפרקים ג-ד. מצאו בפרק ח משפטים המלמדים על ההיפוך במצבן של הדמויות וכתבו אותם בטור השמאלי, כל משפט מול המשפט ההפוך לו:

בפרקים ג - ד כתוב:	בפרק ח כתוב:
א. "חֲסֵר הַמֶּלֶךְ אֶת-טִבְעֹתָיו מֵאֵל יָדָיו וַיִּתְּנָה לְהַמָּן." (פרק ג, 10).	א.
ב. "וְהָעִיר שׁוֹשֵׁן נְבוֹכַדְנֶצַּר" (פרק ג, 15).	ב.
ג. "וַיִּקְרַע מַרְדְּכָי אֶת-בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שֵׁק וְאֶפֶר." (פרק ד, 1)	ג.
ד. "אֲבֵל גְּדִיל לַיהוּדִים וְצֹם וְכִי וּמִסְפַּד שֵׁק וְאֶפֶר." (פרק ד, 3)	ד.

* ר' שלמה אלקבץ (1505 - 1584) - נולד בסלוניקי ועבר לחיות בצפת. מחבר הספר "מנות הלוי" על מגילת אסתר ומחבר הפיוט "לכה דודי".

במרקו של ימינו, שם עדיין קיימת קהילה יהודית קטנה מאוד, אפשר לראות תופעה דומה: אחד מראשי הקהילה, אַנְדְרֵיי אַזוֹלַאי, משמש במשרת יועץ למלך מוחמד החמישי.

10. עיינו בבראשית פרקים לט, פסוק 20; מא, פסוקים 38-40; מה, פסוקים 4-12. במה מזכיר גורלו של יוסף במצרים את גורלו של מרדכי?

בדומה למרדכי, חיפשו מנהיגי קהילות היהודים בגולה בתקופות שונות, דרך להתקרב לשלטון. הם מילאו תפקידים בחצר המלכים וביצעו עבור השליטים שירותים שונים. בזכות שירותיהם הם קיוו לקבל הגנה בשם השליט על היהודים שבקהילתם ולהשפיע על השליטים לבטל גזרות שונות שהוטלו על היהודים. אחת הדוגמאות הבולטות לכך הוא דון יצחק אברבנאל.

11. קראו באינטרנט באתר ויקיפדיה או באתר הספרייה הווירטואלית של מט"ח על תולדות חייו של דון יצחק אברבנאל. כתבו סיכום קצר בעזרת השאלות הבאות:

- מתי והיכן נולד?
- במה עסק?
- מה היה מעמדו אצל המלך?
- מדוע נאלץ לעזוב את מולדתו?
- מתי ולשם מה הוזמן לספרד?
- כיצד השתמש בתפקידו הממלכתי כדי לעזור ליהודי ספרד?
- מדוע נאלץ לעזוב את ספרד?
- היכן חי בשנות חייו האחרונות?
- במה עסק?
- מה היה יחסו לתרבות היהודית?
- במה מזכיר יצחק אברבנאל את פועלו של מרדכי?

המלך אחשוורוש ומרדכי / ארנסט דה גלדר

11. הכינו כרזה המביעה את תוכנו של המשפט:

"לְיְהוּדִים הָיְתָה אִזְרָה וְשֵׁן וְיָקָר".

תוכלו לשבץ את גם את המשפט בכרזה.

גדולת מרדכי וניצחון היהודים על אויביהם

פסוקים 1-16

- 1 יום בו אשר הזיע דברי המלך ודמו
לפגשות - היום שבו הגיעה ההוראה
להשמדת היהודים
שברו - קיוו, חיכו
ונפסוק חזק - קרה ההפך ממה שקיוו
אויבי היהודים
המה - הם
- 2 לפגשות - להרוג
- 3 מנפאים את היהודים - מכבדים אותם
- 10 ובגפה לא שלחו את ידם - לא נגעו
בשלל
- 11 ביום ההוא - בתאריך יג באדר
- 12 בשאר מדינות המלך מה עשו - מחוץ
לשושן, עדיין לא ידוע מה עשו
היהודים וכמה הרגו

1. קראו את פסוק 1: בשפת ימינו אומרים "היפוך נסי". מהו הביטוי המקביל לו בשפת המגילה?

2. שלוש פעמים חוזר הכתוב על המשפט: "ובגפה לא שלחו את ידם". שערו, מדוע חשוב למחבר המקראי להבליט זאת? נמקו תשובתכם. קראו את ההסבר הבא:

"על ידי כך שנמנעו מלבוז בז (לקחת שלל), נתכוננו (היהודים) לתקן את אשר פגמו (קילקלו שאול ולוחמיו) במלחמת עמלק בימי שאול המלך, ששם נאמר: 'ותעט (התנפלת כמו עיט) אל השלל ותעש הרע בעיני ה'" (שמואל א פרק טו, פסוק יט).

מתוך הספר "בניין אריאל"*

3. מדוע קשר הפרשן בין סיפור ההתנהגות של שאול במלחמת עמלק, להדגשת המספר שהיהודים לא שלחו את ידם בביזה?

4. האם אפשר למצוא דמיון בין חיי היהודים כפי שמתואר במגילת אסתר לחיי היהודים בגולה גם בזמנים אחרים? הביאו דוגמאות.

5. א. קראו את פסוקים 13-15. מדוע הרשה המלך ליהודים להרוג באויביהם יום נוסף?

ב. מה ניתן ללמוד מכך על יחסו לאסתר?

* הספר "בניין אריאל" הוא פירוש לחמשת חומשי תורה ולחמש מגילות מאת שאול ליב אבד"ק. הספר יצא לאור באמסטרדם, בירת הולנד, בשנת 1778.

6. יש הרואים באירועים מסוימים בפרק הגזמה של המספר. שערך, לאילו אירועים הם מתכוונים?

מצוות חג הפורים

פסוקים 16 – 32

1. א. קראו את פסוקים 16–19 וציינו את התאריך שבו חגגו היהודים שמחוץ לבירה שושן את הצלתם.
ב. ציינו את התאריך שבו חגגו יהודי העיר שושן את הצלתם.
2. כתבו בשפתכם את המכתב ששלחו מרדכי ואסתר ליהודים הקרובים והרחוקים.

19 פְּהוּדָאָם הַפּוּרִים (פְּהוּדָאָם) -
היושבים בערים מוקפות חומה
עִיר - חייבים לעשות

מצוות חג הפורים:

- א. קריאת המגילה
ג. מתנות לאֲבוֹנִים
ב. משלוח מנות
ד. סעודת פורים

3. אילו מן המצוות האלו מקורן במגילת אסתר?
4. מהו מקור שמו של חג הפורים?
5. הציעו כותרת לפסוקים 16–32.

קריאת מגילת אסתר נערכת בציבור בבית הכנסת פעמיים. פעם אחת בערב חג הפורים ופעם שנייה בבוקר חג הפורים. בקריאת המגילה חייבות גם נשים משום שאישה - אסתר - היא שחוללה את השינוי במצב היהודים. חז"ל קבעו שבשבת שלפני פורים קוראים, נוסף על פרשת השבוע הרגילה גם את פרשת "זכור". כדי להזכיר שמוצאו של המן הוא מעמלק. בהפטרה קוראים את הקטע העוסק במלחמת שאול בעמלק.

6. התעניינו לדעת מהי האווירה בבית הכנסת בפורים ומה מאפיין את התנהגות ציבור המתפללים בשעת קריאת המגילה. כיצד תורמת קריאת המגילה בציבור ליצירת אווירה של שמחה וקלות דעת בפורים?

עוד על גדולת מרדכי

קראו את הפרק

1. א. פרק י מסיים את המגילה. מה מסופר על פועלו של אחשוורוש בדברי הסיכום?
- ב. עיינו במלכים א פרק יא, פסוק 41; פרק יד פסוק 19 ופסוק 29: במה דומה האופן שבו מסכמת המגילה את פועלו של אחשוורוש בפסוק 2 לאופן שבו מסכם המספר המקראי את פועלם של מלכי יהודה וישראל?
2. באיזה תפקיד שימש מרדכי לאחר ניצחונו על המן?
3. כיצד התייחסו היהודים לפועלו של מרדכי?
4. חשבו על דרך יצירתית – בקבוצות או ביצירה עצמית – לסכם את לימוד מגילת אסתר. הציגו בפני הכיתה את עבודותיכם.

1 ואיי פייס – שלט וקיבל מס

2 תקפו – חזקו

3 משנה למלך – שני למלך בחשיבותו

והוא ליהודים – נכבד בעיני הקהילה היהודית

ורצו לרג איו – אהוב ומקובל על

היהודים הרבים

דפיס טוב למען – פועל למען טובת

עמו

ודבר שלום – פועל בדרכי שלום

לכל בני עמו

משולחת רוח

רוח המואבייה / צייר אבל פן

בהרבה מהדורות דפוס של התנ"ך מגילת רות היא הספר הראשון בקובץ חמש המגילות שב"כתובים". יש מהדורות דפוס שבהן מסודרות המגילות לפי סדר קריאתן בבית הכנסת במשך השנה, ושם מגילת רות שם היא הספר השני, בסדר הזה: שיר השירים (פסח), רות (שבועות), איכה (תשעה באב), קהלת (סוכות), אסתר (פורים). ספר רות פותח במשפט: "וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁשֶׁת הַשְּׁלִישִׁים". כזכור, עיקרו של ספר שופטים הוא תיאור המלחמות שהתרגשו על עם ישראל בגלל חטאיהם. ואילו על מה שאירע בתקופות שבין המלחמות, כאשר שקטה הארץ "ארבעים שנה", למשל, אין הכותב מספר. מגילת רות משלימה את החסר בתקופת השופטים, שהיו בה, לדעת כותב מגילת רות, גם ימים יפים וטובים של שלווה, כיבוד חוקי ה' ויחס של כבוד לזר.

משפחה מבית לחם יורדת למואב; לאחר מות בני המשפחה חוזרת האם לארץ

פסוקים 1-6

- 1 **קָאָב** - כתוצאה מבצורת ממושכת
לְעוֹר בְּשָׂרָא מוֹאָב - לחיות באופן זמני
בארץ מואב
- 2 **אֶפְרַיִם** - כינוי לתושבי העיר בית
לחם, המכונה גם "אפרת"
- 5 **וּמְאִיִּם** - ובלי האיש שלה, בעלה
- 6 **פָּקֵד** - לטובה

1. א. מדוע החליט אלימלך שהוא ומשפחתו יעזבו את בית לחם, כדי לגור במואב?
ב. מה אתם יודעים על הסיבות השונות בימינו שבגללם אנשים עוברים לחיות בארץ אחרת?
2. מה קרה למשפחה במשך שנות שהותם במואב? רשמו לפי סדר האירועים.
א. _____
ב. _____
ג. _____
3. מה הרמז הנמצא בשמות הבנים לגורלם?
4. עיינו בבראשית פרק יב, פסוק 10; פרק מב, פסוקים 1, 2; ובפרק מה, פסוקים 9-12. מי מאבותינו עזבו את כנען מאותה הסיבה שבגללה עזבה משפחת אלימלך למואב?
5. אפשר להניח שנעמי ומשפחתה התְּעַרְוּ היטב במואב. שערו, מדוע בכל זאת החליטה נעמי לחזור אחרי עשר שנים? (חשבו על מצבה, על מחשבותיה ועל רגשותיה).

בדרך לבית לחם

פסוקים 7-22

- 7 פִּלְתִּיפ - נשות בניה
8 דָּסָה - מעשה נדיב וטוב
וְאֶתִי - ואתי
9 וּמִצָּאן מִנְחָה - תמצאו שלווה
אֵלֶּה בַּיִת אִישָׁה - כל אחת בבית
בעלה השני
12 וְ-לִי תִקְוָה - גם אילו חשבתי שיש
תקווה שאלד בנים נוספים
13 תִּלְחָן | תִּשְׁבְּרָנָה - האם להן תחכו עד
שיגדלו ויתחתנו אתכן?
יִצְאָה גֵי יָד-יְהוָה - נענשתי בידי ה'
15 יִבְרָחָה: - גיסתך
18 וְתִבְרָחַת לְדַבַּר אֱלֹהִים - הפסיקה לנסות
לשכנע אותה
19 וְתִחַסַּם פֶּלֶא-הַעִיר אֶלְיוֹן - רות ונעמי
הפכו לנושא שיחה בפני תושבי בית
לחם
20 תִּמְרֵי - גרם מרירות וסבל
21 אֲנִי מִלְּאָה תִּלְחָתִי - עשירה ואם לבנים

6. א. כיצד אפשר לדעת שבין נעמי וכלותיה עדיין נשאר קשר טוב?
ב. כיצד ניסתה נעמי לשכנע את כלותיה להימנע מללכת איתה לבית לחם?
ג. מה אפשר ללמוד על נעמי משיחתה עם כלותיה?
7. א. שערו, איזה נימוק מנימוקיה של נעמי שיכנע כפי הנראה את עֲרָפָה לחזור לבית הוריה? הסבירו תשובתכם וצטטו.
ב. כיצד רומז השם "עֲרָפָה" להתנהגותה של ערפה?
ג. יש המגנים את עורפה על ששבה למואב. כיצד הם יכולים לנמק את טענתם?
ד. איזו תכונה חשובה של רות מבליטה החלטתה של ערפה לשוב למואב? הסבירו תשובתכם.
8. א. צטטו מהכתוב, מה הצהירה רות:
• על יחסה לעם ישראל?
• על יחסה לאלוהי ישראל?
• על יחסה לנעמי?
ב. לאילו תכונות אופי נזקקה רות כדי להצהיר הצהרה זו?
ג. בפרקנו רות אומרת לנעמי: "הַלֹּאֲת יִקְרִיךְ בֵּיתִי וְבִנְיָךְ". מה אפשר להבין מדברי רות על מערכת היחסים בינה ובין נעמי?
9. א. כיצד קיבלו אנשי בית לחם את נעמי?
ב. קראו את פסוק 19. בימינו אומרים: הידיעה על שובה של נעמי פשטה בעיר. באיזה ביטוי משתמש המספר המקראי כדי לומר זאת?
ג. כיצד נותנת נעמי ביטוי לסבלה במואב לפני נשות בית לחם?

10. א. עיינו בבראשית פרק יב, פסוקים 1-8. יש הטוענים שנסיון חייה של רות דומה לנסיון חייו של אברהם. כיצד הם יכולים לנמק את טענתם?
ב. במה שונה נסיון חייה של רות מנסיון חייו של אברהם?

רות ונעמי / אבל פן

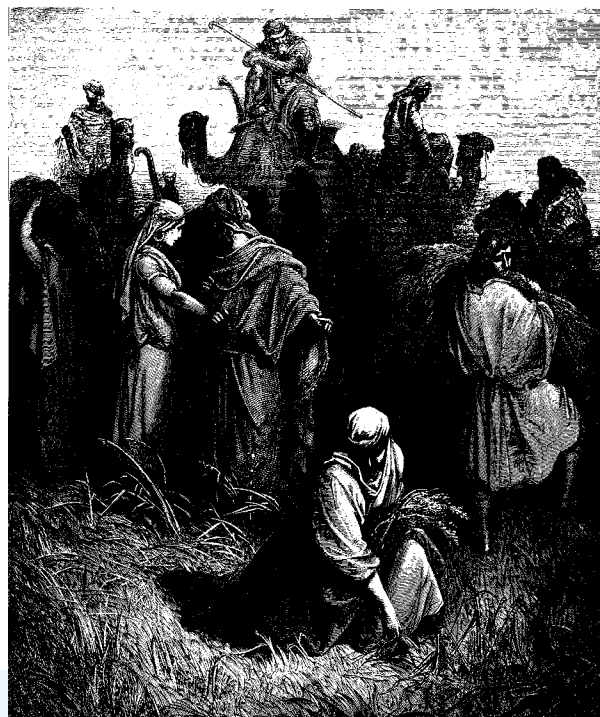
רות החליטה ללכת ללקט תבואה בשדות בית לחם

קראו את הפרק

1. א. מה אפשר לדעת על מצבן של רות ונעמי בבית לחם מכך שרות הציעה לצאת ללקט שיבולים?
ב. ממי אפשר היה לצפות שיעזרו לנעמי ורות?
ג. שערן, מדוע לא פנתה נעמי למשפחתה בבקשת עזרה?
ד. כיצד מבטא שמה של נעמי את אופייה?
ה. האם אתם מכירים חברים או מבוגרים שמתביישים לבקש עזרה בכל תחום שהוא? כתבו על כך בקצרה.

2. א. בפרק א הִכְרַנּוּ את רות כדמות שיודעת לקבל החלטות. איך מתבטאת תכונת אופי זאת בפרקנו?
ב. בפסוק 3 תמצאו שלושה פעלים הכתובים ברציפות. כתבו אותם.

- ג. שערן מה מבקש המספר המקראי לומר על אישיותה של רות בעזרת הדגשת פעלים אלה?

רות מלקטת בשדה בועז / גוסטב דורה

- 1 מִידָע (מִזְקָע) - קרוב משפחה
אָבִיר אִיל - מצליח, בעל רכוש, נכבד
- 3 וְאִקְרַת מִקְרֵי - קרה במקרה
- 5 פִּנְצָב - המשגיח, האחראי
- 7 בְּעֵמֶיט - בין חבילות השיבולים
הקצורות
- 5 שֶׁהַשְּׂמֵיטָה הַבַּיִת מֵעַל - בבית ישבה
זמן קצר ויצאה ללקט
- 8 וְפֶה תִדְבָּקִין עִם-נְעֻמִי - תצמדי
לעובדות המלקטות בשדה

לפניכם חוקי הליקוט הכתובים בתורה, קראו אותם:

• "וּבְקִרְבְּכֶם אֶת-קִצְוֵי אֲרֻצְכֶם לֹא תִכַּחַף פֶּאת שְׂדֵךְ לִקְצֹר וְלִקְט
 קִצְוֵיךָ לֹא תִלְקֹט: י וְכִרְמֶךָ לֹא תִעֲזֹלֵל וּפְרֹט פְּרִמְךָ לֹא תִלְקֹט
 לְעֵצֵי וְלִעֵר תִּעְצֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם."
 (ויקרא פרק יט, פסוקים 9-10)

• "כִּי תִקְצֹר קִצְוֵיךָ בְּשֵׂדֶךָ וּשְׂכַחַת עֲמִיר בְּשֵׂדֶה לֹא תִשׁוּב לִקְחֹתוֹ
 לְעֵר לִיתוֹס וְלֹא לִמְנוּהַ יְהוָה לְמַעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה
 יְדֶיךָ."
 (דברים פרק כד, פסוק 19)

קראו:

לְקֵט, שְׂכָחָה וּפְאָה הֵם קְבוּצַת מְצוּוֹת מִן הַתּוֹרָה, שִׁמְטַרְתָּן לְדַאֵוּג
 לְמַחִייתָם שֶׁל הָאֲנָשִׁים חֲסְרֵי הַשְּׂדוֹת, שְׁאִין לָהֶם מִמָּה לְפָרֵס אֶת עֲצָמָם
 וְאֵת מִשְׁפַּחְתָּם. לְפִי חוֹק הַתּוֹרָה, הַיְבּוּל שֶׁבְּקִצּוֹת הַשְּׂדֵה (הַפְּאוֹת),
 הַשִּׁיבּוּלִים שֶׁנִּשְׁכַּחוּ בְּזִמְנֵי הַקִּצֵּר (שְׂכָחָה), אוֹ הַשְּׂבָלִים שֶׁנִּשְׁרָוּ בְּזִמְנֵי
 אִיסוּף הַתְּבוּאָה (לְקֵט) אֵינָם שׁוֹמְרִים לְבַעֲלֵי הַשְּׂדֵה, אֲלֵא לְחַלְשֵׁים
 וּלְנֹזְקִים בַּחֲבֵרָה.

הפרשן ספורנו* הסביר:

"לְעֵנִי וְלִגְרִי תִעְזֹב אֹתָם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" כּוֹוֹנְתוֹ: (אֲנִי)
 אֱלֹהֵי הַקּוֹצְרִים (בְּזִכּוֹת הַמְצוּוֹה מֵהַתּוֹרָה שֶׁהֵם מְקִיִּימִים);
 (וְאֲנִי) אֱלֹהֵי הַמְּלַקְטִים (שֶׁנִּהְיִים מִמְצוּוֹה זו)."

3. לפי ספורנו, מדוע כדאי לעשיר להשאיר מיבולו לעניים?

* רבי עובדיה ספורנו – מגדולי חכמי ישראל באיטליה במאה ה-16. היה רופא, בלשן, ופילוסוף. הוא פירש את התורה וספרים נוספים מהתנ"ך.

- 11 אישך - בעלך
 לא ידעת תחול ששום -
 לא הכרת קודם לכן
- 12 ותמי משפרתך שלמה - ה' יחזיר
 לך טובה, גמול מלא על מעשיך
 לנסות - לקבל מחסה, הגנה
- 14 במלך - בחלב חמוץ
 ויצבט לך קלי - נתן לה גרעיני
 תבואה קלויים באש
- 15 תכלימיה - תביישו אותה
- 16 על תשלו לך - תפילו בכוונה
 חבילות קצורות, להקל עליה
 לאסוף מהר
- 17 ומבט - רשה, הפרידה בין
 הגרעינים לקש
- איפה - מירת נפח, שני דליים בערך
- 18 את אשר הותרה משגפה - השאירה
 לנעמי מהקלי שנתן לה בועז לאכול
- 20 לא יעצב אדם את קליים - שעשה
 מעשה טוב עם רות ונעמי שנשארו
 בחיים
- משאלנו הוא - הוא אחד מהאנשים
 אשר יכול לקחת את רות לאישה
 ולגאול את נחלת אבימלך
- 23 דף פלות - עד שהסתיימה עונת
 הקציר

4. א. מדוע מחייבת התורה את בעלי השדה לוותר ולתת לעניים מיבולם?

ב. כיצד מסיעת המדינה והחברה בימינו לחלשים ולנזקקים בחברה?

ג. הציעו מה ניתן עוד לעשות למען השכבות החלשות במדינה?

5. עיינו בפסוקים 5-9:

א. כיצד אפשר לדעת שרות הרשימה את הנער הניצב על הקוצרים?

ב. כיצד הפלה בועז לטובה את רות, ומדוע עשה זאת?

ג. מהו ההסבר בפסוקים 18-23 ליחס המיוחד שמקבלת רות מבועז?

ניר דמיין ואייר שיחה בין בועז והאחראי על הקציר בין הקוצרים בשדה בועז:

6. מדוע שָׁמחה נעמי כאשר שמעה מפי רות שליקטה בשדהו של בועז? קראו גם את הכתוב במסגרת להלן.

בימים קדומים, כאשר אדם מסוים היה חייב למכור את שדהו, לאחד מאחיו היתה זכות ראשונים לקנות ממנו את השדה, כך שהשדה יישאר ברשות המשפחה. הקונה את השדה מכונה "גואל". אם קרה שנפטר בעל השדה, והוא נשוי ללא ילדים, האח הגואל שקנה את שדה המת צריך לקחת את אלמנתו לאישה. אם אין למת אח, קרוב משפחה אחר יכול להיות הגואל. הילד שיוולד לגואל ולאשתו נושא את שם המת ובבגרותו הוא יורש את שדה המת.

7. קראו את דברי נעמי בפרק א, פסוקים 11-13, וכן את דבריה בפרקנו ובפסוק 20. כיצד השתנתה דעתה של נעמי בנוגע לסיכוי של רות להינשא בבית לחם ולגאול את שם המת?

המלקטות/ עדי נס, אמן צילום בן ימינו.

8. האם לדעתכם יש מקום לתצלום זה בפרק זה? נמקו דעתכם.

נעמי רוקמת תוכנית, כדי לעזור לרות לשקם את חייה

פסוקים 1-5

1. עד כה ראינו שרות היא היוזמת ביחסיה עם נעמי. מה היו יוזמותיה?

2. א. מיהי בעלת היוזמה בפרקנו?

ב. כיצד הציעה נעמי לרות לפעול כדי לשכנע את בועז להיות לה לגואל?

ג. מדוע שָׁאַפָּה נעמי להשיא את רות לבועז?

3. א. קראו את פסוקים 9-10: באיזה משפט משתמשת רות כדי להסביר לבועז את סיבת בואה אליו? צטטו.

ב. ערכו השוואה בין המפגש הראשון של רות ובועז למפגש הנוכחי עמו.

ג. השלימו את הטבלה

1 אַחַד - שלוהו בבית הבעל החדש

2 אֶדְעָנִי - קרובנו

3 אֶחָד - מפריד ומפזר את קליפות גרעיני החיטה

4 אֶחָד - תתבשמי בשמן ריחני
וְשֵׁאת שְׂמֵאתְךָ (שְׂמֵאתְךָ) - תתקשטי במיטב הבגדים

5 אֶחָד - תדאגי שבועז לא יבחין כך עד הלילה

6 אֶחָד - ליד רגליו

7 אֶחָד - בלאט, בשקט, בסתר

8 וְיִמָּד קֵאִישׁ - בועז נבהל

9 וְיִלְפֹט - התפתל, התעוות כשהקיץ לפתע

10 פִּי יוֹדֵעַ כֹּל-שֶׁעַר עַמִּי - כולם יודעים
אֶשֶׁת אִיל אֶת - מוצלחת וחרוצה

11 אֶחָד יִמָּשֵׁךְ - לא ירצה

12 בְּרוּם (בְּרוּם) יִפִּיר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ - לפני שהאיר הבוקר

13 וְנִשְׂתַּעֲלִיף - נתן לה

14 מִי-אֶת בֵּיתִי - מה קרה איתך

15 אִיךָ יִשָּׁל דָּבָר - נראה מה יקרה

16 פִּי-אֶסֶף כָּל-פִּדְיוֹת פִּזּוֹם - עד שיסיים לטפל בעניין עוד היום

מטרת ההשוואה: למצוא את השוני ואת הדמיון בין הפגישות.

התבחינים:	בפגישה הראשונה (פרק ב פסוקים 5-18)	בפגישה השנייה (פרק ג פסוקים 8-15)
מיהו היוזם את השיחה?		
מהו נושא השיחה?		
כיצד מתנהגת רות?		
כיצד מתייחס בועז לרות?		
ד. מהן מסקנותיכם מההשוואה בין הפגישות?		

4. א. ראו את פסוקים 10–11: כיצד מכנה בועז את רות? מה אפשר ללמוד מכך על יחסו אליה?
ב. מהם דברי השבח שבפי בועז לרות?
5. א. קראו את פסוקים 12–16: מדוע בועז עדיין אינו יכול לקיים את בקשתה של רות?
ב. כיצד יכולה רות להבין שבועז אכן מעוניין לקחת אותה לאישה?
6. כיצד דואג בועז שפגישתם הלילית לא תיהפך לנושא רכילות בפי האנשים?
7. א. קראו את פסוק 17: מה סיפרה רות לנעמי עם שובה מהגורן? התייחסו גם לפרטים שסיפרה על השיחה בינה לבועז.
ב. מה אפשר ללמוד על תכונותיו של בועז מתוך המסופר בפרק?

בשער העיר בית לחם נערך טקס גאולה

הפרק פותח במשפט "וַיִּבְרַח אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם". שער העיר היה מקום מרכזי בחיי הערים המוקפות חומה. המסחר התנהל ברחבה שליד השער. בעלי מלאכה, סוחרים ותושבי העיר באו לרחבה לקנות מוצרים שונים ולפגוש אנשים. גם בתי הדין פעלו בשער העיר.

1. קראו את הקטע לעיל. מדוע מתאים שער העיר להיות מקום המשפט?

2. א. קראו את פסוקים 1-3: כיצד ארגן בועז את טקס הגאולה?

משמעות הביטוי "פְּלוֹנֵי אֱלֻמוֹנִי" הוא:

- כינוי לאדם ששמו לא ידוע.
- כינוי לאדם ששמו לא חשוב.
- כינוי לאדם שאין רוצים לנקב בשמו.

3. איזה מן ההסברים שלעיל מתאים לפרקנו?

4. שערו מדוע ויתר קרוב המשפחה הקרוב ביותר על זכותו לגאול את שדה אלימלך?

5. הגואל שהיתה לו זכות ראשונה לגאול ויתר על זכותו. שערו מדוע מביא המספר את סיפורו, הרי הוא כשלעצמו אינו חשוב להמשך העלילה?

6. קראו את פסוקים 7-10: בטקס הגאולה יש שני חלקים – מהם?

1 סוּרָה - גש הנה

פְּלוֹנֵי אֱלֻמוֹנִי - כינוי לאדם שאין

מזכירים את שמו

3 מִכְרָה וְעָמִי - נעמי עומדת למכור

4 אֱלֹהֵי אֲנָק - אביא לתשומת לבך

אִם-תִּשָׁאֵל - אם רוצה אתה לגאול

עשה זאת, כי לך הזכות הראשונה

6 פֶּן-אֶשְׁחִית אֶת-נַפְשִׁי - שמא אגרום

נזק לנחלתי אם אקח את רות לאישה

7 וַיֵּאָמֶר לְפָנָיו בְּיִשְׂרָאֵל - זה היה המנהג

באותם ימים רחוקים

8 וְעַל-הַגָּאֻלָּה וְעַל-הַתְּמוּרָה - בכל מקרה

של גאולת נחלה אם בכסף ואם

בהחלפה של שדה בשדה

לְקַיֵּם כֹּל-דְבָרֵי - לתת תוקף חוקי

לקנייה

9 וְעַל - הוציא את נעלו

10 וַיֵּאָמֶר הַתְּמוּרָה - שליפת הנעל היא

העדות לקנייה

ניר דמיין ואייר את שיחת האנשים בשער העיר:

7. א. קראו את פסוקים 11-12:

מה היתה האווירה בשער בית לחם בזמן הטקס?
ב. כיצד בירכו הזקנים את הזוג? הסבירו וצטטו.

8. א. כיצד השתנו חייהן של רות ונעמי?

10 זֶלַח-יָפִית - לא יישכח שם המת;
הנחלה תקרא על שם מחלון

11 וְקָרָא-לָהּ בְּיַמֵּי לָחֶם - ולעולם ייזכר
שמך בבית לחם

פְּבֵיט סָרַף - בנו של יהודה, שאליו
משתייכת משפחתו של בועז

14 הֲלֹא הִשְׁבִּית לֶךָ עֹלָם - לא הכרית,
לא הפסיק את קיומו של גואל
ממשפחתך: שם הבן ייזכר על ידי
הבן שיוולד

15 מִשֵּׁב נָפֶשׁ - יביא שלוה לנפשך
וְקָלְמָהּ - הניחה אותו

לסיכום

1. המספר מעוניין ללמד את הקורא שיש גמול לאנשים טובים שמעשיהם הם מעשי חסד. כיצד בא הדבר לידי ביטוי במגילת רות?

2. על איזו שאלה עונה המידע הבא:

לפני כ־1300 שנים הנהיגו חכמינו את קריאת מגילת רות בבתי הכנסת בחג השבועות מהטעמים האלה:

- עלילת מגילת רות מתרחשת בזמן הקציר ושבועות הוא חג הקציר.
- לפי המסורת קיבלו אבותינו את התורה בחג השבועות ורות קשרה את חייה בעמנו ובתורתנו.
- התורה דורשת לנהוג בחסד ולעשות את הטוב ומגילת רות היא מגילה שעניינה חסד ורחמים.
- המגילה מסתיימת בכך שגינה של רות הוא דוד המלך ולפי המסורת דוד המלך נולד ומת בשבועות.

3. א. כיצד מצטיירים הזרים:

א. במגילת רות

ב. בספר יונה

ג. במגילת אסתר

ב. מה אתם יודעים על היחס לזרים שהתגיירו ובאו מרצונם לחיות בין יהודים בארצנו?

תהלים

דוד מנגן בנבל, פסיפס מבית כנסת עתיק בעזה.
בפינה הימנית העליונה כתוב השם "דוד".

ספר תהלים הוא הראשון בקובץ "כתובים" שבתנ"ך. תהלים הוא אוסף של 150 מזמורים, שהם שירי תפילה לאל, ביניהם מזמורי תחינה, תלונה, בקשה ותודה. הכותרות ברוב המזמורים מייחסות את חיבורם לדוד, אך זוהי מסורת בלבד. במסכת בבא בתרא (דף יד ב), כתוב: "דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים". בכותרת למזמור המצוי בסוף ספר שמואל מכונה דוד "נעים זמירות ישראל", (שמואל ב כג, 1).

חוקרי התנ"ך סבורים שהמזמורים נכתבו בזמנים שונים ובמקומות שונים הן בארץ ישראל והן בגולה. הדבר מעמיד בספק את ייחוס הספר לדוד המלך.

מזמורים משובצים בספרים רבים בתנ"ך, אך ספר תהלים הוא האוסף הגדול ביותר שלהם.

בספר תהלים יש מזמורים המתאימים למצבים שונים בחיי האדם. לכן משובצים מזמורי תהלים רבים בסידור התפילה. יש גם שנוהגים לקרוא פרקי תהלים כאשר צפויה סכנה, בשעת מסע, ליד מיטתו של חולה, באזכרות ובכל זמן שהאדם מרגיש צורך לפנות לאלוהים. לפי המסורת היהודית קריאת פרקי תהלים עשויה לעורר את רחמי האל.

קראו את המזמור

לכל סוגי השירה יש אמצעים ספרותיים משותפים, כגון דימויים, השאלות ועוד. לשירה בתנ"ך יש, בנוסף לכך, אמצעים ספרותיים המיוחדים אותה, והבולט שבהם היא "תקבלת". נעסוק בהם במהלך לימוד מזמורי התהלים שבתוכנית הלימודים.

1. א. המשורר פותח במשל. הוא ממשיל את ה' לרועה שלו. שערך מדוע?

ב. לפי תוכן המשל, למה ממשיל המשורר את עצמו?

2. המשורר מתאר במשל קצר את יחס הרועה לצאנו.

א. קראו את פסוקים 2-3. בפסוקים אלה המשורר "מצייר" במילים תמונה. תארו אותה כפי שהיא מצטיירת בדמיונכם.

ב. לאילו תחומים חשובים דואג אלוהים, המכונה "רועי", לבן הצאן?

ג. הביטוי "מי מנוחות" מתאר מקום שבו זורמים לאט ובשלווה מים. גם בימינו משתמשים בביטוי זה במשמעות המקראית ובעיקר כביטוי משאל, תיאור מצב של רוגע ושלווה. למשל: הוויכוח בכיתה התנהל על מי מנוחות. כתבו גם אתם משפט והשתמשו בביטוי זה במשמעות המושאלת.

ד. בפסוק 4 כתוב: "נְפִישֵׁי יִיגֹג". הסבירו מה כוונת הביטוי

"מְשׁוֹבֵב נֶפֶשׁ" בכול אחד מהמשפטים הבאים:

- סבי אומר שביקורי אצלו משובבים את נפשו.
- לאחר שהבריא מפציעתו אמר האיש לאחות שטיפלה בו במסירות: "שׁוֹבֵבֶת אֶת נַפְשִׁי".

1 יִמְזַח רָעִי - ה' בעבורי הוא כמו רועה

האחראי על העדר

2 בְּאֵיזֵי קֶדֶף יִרְבִּיצֵנִי - ירביצני,

יגרום לי לרבוץ, יוביל אותי בשלום

במקומות מרעה טובים

מִי מְנַחֵם - מים שקטים

נְפִישֵׁי יִיגֹג - ייתן לי מנוחה ושלווה

יִמְנַחֵנִי בְּמַעְלֵי-קָדֶשׁ - ידריך אותי ללכת

בדרך הישרה

4 אֵיךְ מְנַחֵם - גיא אפל ומפחיד

למקל הרועה, בהתאם לשימוש

שנעשה בו

שנעשה בו

יִמְנַחֵנִי - ינחמו אותי. ירגיעו אותי

בזמן מצוקה

דְּשֵׁת בְּשֵׁן רֵעִי - תמרח בשמן את

ראשי

כֹּסֵי רוּחַ - כוס היין שלי מלאה

ומרווה אותי

6 וְלִבִּי - אשב בנחת

3. א. קראו את פסוק 4: במה מנוגד תיאור מצבו של המשורר בפסוק זה ממצבו בפסוקים 2-3?
- ב. מהו הצליל החוזר במשפט: "לִיל-כִּירָא קָרַע"?
- ג. כיצד מבטא המשורר את ביטחונו באל – הרועה – בזמן מצוקה?
4. א. לאילו שני תפקידים שונים מרמזים הכינויים של מקל הרועים "שבט" ו"משענת"?
- (השוו: "זְכִי-יִפֶּה אֵישׁ אֶת-עֲגָדוֹ אֶת-כַּתְּוֹ בַּשֶּׁבֶט", שמות כא, 20).
- ב. באילו ביטויים מביע המשורר את אמונתו בעזרת האל. בחרו שלושה ביטויים.
- בעל המזמור מאמין שהאל משגיח עליו, הוא פונה אליו ואומר: "שֶׁבֶטְךָ וּמִשְׁעֲנֶתְךָ הֵאֵהָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ" – כיצד מוצא האדם נחמה בשני תפקידים אלו של האל?
5. קראו את פסוקים 5-6:
- א. באילו ביטויים מושאלים משתמש המשורר כדי להוסיף ולתאר מה עושה האל למענו?
- ב. מה מסמלים הביטויים המושאלים?
6. אילו דברים שלא אמר המשורר בפסוקים 1-4, הוא מוסיף בפסוקים 5-6?
7. מהי תקוותו של המשורר לפי הפסוק המסיים את המזמור?
8. באילו מצבים הייתם גם אתם רוצים להרגיש את הביטחון שמרגיש המשורר?
9. מזמור כג הוא אחד מהפרקים הידועים והאהובים בספר תהלים. נסו להסביר מדוע.

10. נוהגים לשיר את מזמור כג בהזדמנויות שונות. מצאו ביוטיוב את שירת המזמור והשמיעו אותה בכיתה.

רועה וצאנו.

שיר הלל לירושלים

מזמור קכב מתאר את התרגשותו והתלהבותו של עולה לרגל, שמתכונן לקראת ביקורו בירושלים, ואת שמחתו ורגשותיו כשהוא מגיע לשעריה. המזמור פותח בכותרת "שיר המעלות". לכותרת זו הוצעו פירושים אחדים. לפניכם שניים מהם:

א. בבית המקדש היו מדרגות, מעלות שעליהן עמדו מקהלות לווים ששרו בלוויית כלי נגינה את המזמור הזה.

ב. המילה "מעלות" קשורה לשורש על"ה והכוונה אולי לעולי הרגל ששרו את השיר בהגיעם לירושלים.

1. לפניכם חלוקת הפרק לנושאים. כתבו את מספרי הפסוקים המתאימים לכל נושא:
 - א. פתיחה: הבשורה על העלייה לרגל וביצועה
 - ב. מראה העיר ירושלים
 - ג. תפקידיה של ירושלים בחיי העם
 - ד. תפילה למען ירושלים

2. כיצד באה לידי ביטוי בשיר חשיבותה של ירושלים בעיני הדובר (רשמו את הפסוקים):
 - א. מבחינה דתית
 - ב. מבחינה חברתית
 - ג. היותה עיר הצדק והמשפט

3. ר' יהושע בן לוי הסביר את המשפט: "כְּעִיר שְׂאֵבֶה לְפָנֵי יְהוָה", כך: "עיר שהיא עושה כל ישראל חברים" (תלמוד ירושלמי, חגיגה פרק ג הלכה ו).

- 1 שְׂאֵבֶה בְּאֵמֶת לֵי... - שמחתי מהרגע שהציעו לי להצטרף לעלייה לרגל לירושלים
- 2 עֲמֻדוֹת הַיָּם רָעִינוּ... - הגענו לשערי ירושלים
- 3 יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה - העיר הבנויה בשלמותה
- 4 כְּעִיר שְׂאֵבֶה לְפָנֵי יְהוָה - עיר שכל חלקיה קשורים זה לזה; אולי גם עיר שיש בה אחדות וחברות בין עולי הרגל לבין תושבי העיר
- 5 עֲמֻדוֹת הַיָּם - עם ישראל על כל שבטיו הוא עם אחד
- 6 עֲמֻדוֹת יְרוּשָׁלַם - כשהם מקיימים את החוק לעלות לרגל על פי מצוות התורה
- 7 עֲמֻדוֹת יְרוּשָׁלַם - התפללו למען שלום העיר
- 8 עֲמֻדוֹת יְרוּשָׁלַם - ותזכו בשלווה בזכות תפילתכם
- 9 כְּעִיר שְׂאֵבֶה לְפָנֵי יְהוָה - בחומתך (משום שלא יעזו לתקוף את העיר אויבים).
- 10 פסוק 7 הוא נוסח הברכה לירושלים
- 11 עֲמֻדוֹת יְרוּשָׁלַם - בני עמי

איזו השפעה יש לירושלים על העם לפי הסברו של ר' יהושע
בן לוי?

הפסוק בשירה התנ"כית בנוי בדרך כלל משני חלקים, שהמקצב שלהם (מספר המילים או ההברות) זהה או דומה:
א. לעתים החלק השני מביע במילים אחרות את הרעיון המובע בחלק הראשון.

ב. לעתים החלק השני משלים את הכתוב בחלק הראשון.
ג. לעתים מוצאים בחלק השני רעיון זהה לכתוב בחלק הראשון, אך הוא מובע בצורה מנוגדת לו.

לצורת כתיבה שירית זו קוראים **תקבולת**.

• דוגמה ל**תקבולת נרדפת** (משפט שבו הרעיון שבחלק הראשון מובע גם בחלק השני אבל במילים אחרות):

בְּנֵי אֵלֶּיךָ יְהוָה, יְרֵבִיצוּנִי, אֵל-אֵי אֲנָחֹת יְנַחֵנִי.

• דוגמה ל**תקבולת משלימה** (משפט שבו החלק השני במשפט משלים את הנאמר בחלק הראשון):

שָׂבַטְךָ וּמַשְׁעֲנֶתְךָ הִנֵּה יְנַחֵנִי.

אין במזמור זה תקבולת ניגודית, אבל הנה דוגמה לה:

בְּן אָכַס יְשֻׁלֵּם-אֶבֶן וּבֶן כְּסִיל תִּזְעַת אֱלֹהִים (משלי י, 1)

4. כתבו מכתב שכתב בימינו נער שהגיע מחוץ לארץ בפעם הראשונה לירושלים וכתב את רשמיו.

5. צטטו את המשפט שממנו אפשר ללמוד שמחבר המזמור מאמין שאושרו של האדם מותנה במצבה הטוב של ירושלים.

6. א. מצאו וכתבו שתי דוגמאות לתקבולת נרדפת בפרק קכב.
ב. מצאו וכתבו שתי דוגמאות לתקבולת משלימה בפרק קכב.

7. בחרו אחת משתי המשימות הבאות:

א. המשורר קורא לבאים אל העיר לברך את ירושלים. מצאו את הפסוק המתאים והכינו כרזה. תוכלו לתלות את הכרזות בכיתה או בחדרכם בבית.

ב. הכינו רקע של חומת ירושלים והדביקו עליה את תמונותיכם ואת תמונות בני משפחתכם, כאשר הם עומדים בשערי העיר. הוסיפו לכל דמות בועה וכתבו בכל בועה ברכות לירושלים מהכתוב או משלכם.

בחג העלייה לרגל הגיעו יהודים באלפיהם, מרחבי הגולה ומארץ ישראל לירושלים. הם התקבלו במאור פנים על ידי תושבי העיר. התושבים פתחו את בתיהם בפני האורחים והזמינו אותם ללון בבתיהם ובחצרותיהם. למרות הצפיפות בעיר בשל מספרם הרב של עולי הרגל, מסופר כי: **"מעולם לא אמר אדם לחברו לא מצאתי מיטה שאשן עליה בירושלים"** (על פי אבות דרבי נתן* פרק לה).

* אבות דרבי נתן היא "תוספתא" – סוג של פרשנות על מסכת אבות שבמשנה.

האדם ההולך בדרכי ה' זוכה באושר

- 1 אֱלֹהֵי - מאושר
- 2 זֵאֵץ פִּסְיֵק כִּי תִפְרַנֵּס - תתפרנס מעבודת ידיך
- 3 אֱלֹהֵיךָ | כְּאֵן פְּרִיֵּיךָ - אשתך דומה לשיח גפן שמניב ענבים רבים. כלומר היא ולדנית, אם לבנים רבים
- כִּי־רַבֵּי בֵּיתְךָ - בקצה הבית, בחדרי המנוחה
- בְּנֵיךָ כְּשֵׂתֵי זֵיתִים - בניך דומים לשתילי זיתים, שיצמחו לעצים חסונים מניבי פרי

1. לפי פסוק 1, מי נחשב ל"אֱלֹהֵי"?

2. א. "דֶּרֶךְ ה'" משמעותה גם לעבוד עבודה מאומצת, שנותנת לאדם אפשרות להתפרנס. מצאו וכתבו את הפסוק המרמז לכך.

ב. עיינו בבראשית פרק ג, פסוקים 17-18. איך נתפסת העבודה הקשה בבראשית ואיך היא נתפסת במזמור?

3. א. קראו את פסוק 3: באילו דימויים משתמש המשורר כדי לתאר את האושר במשפחתו של ירא ה'?

ב. מאיזה תחום לקוחים דימויים אלה?

4. מה מאחל המשורר:

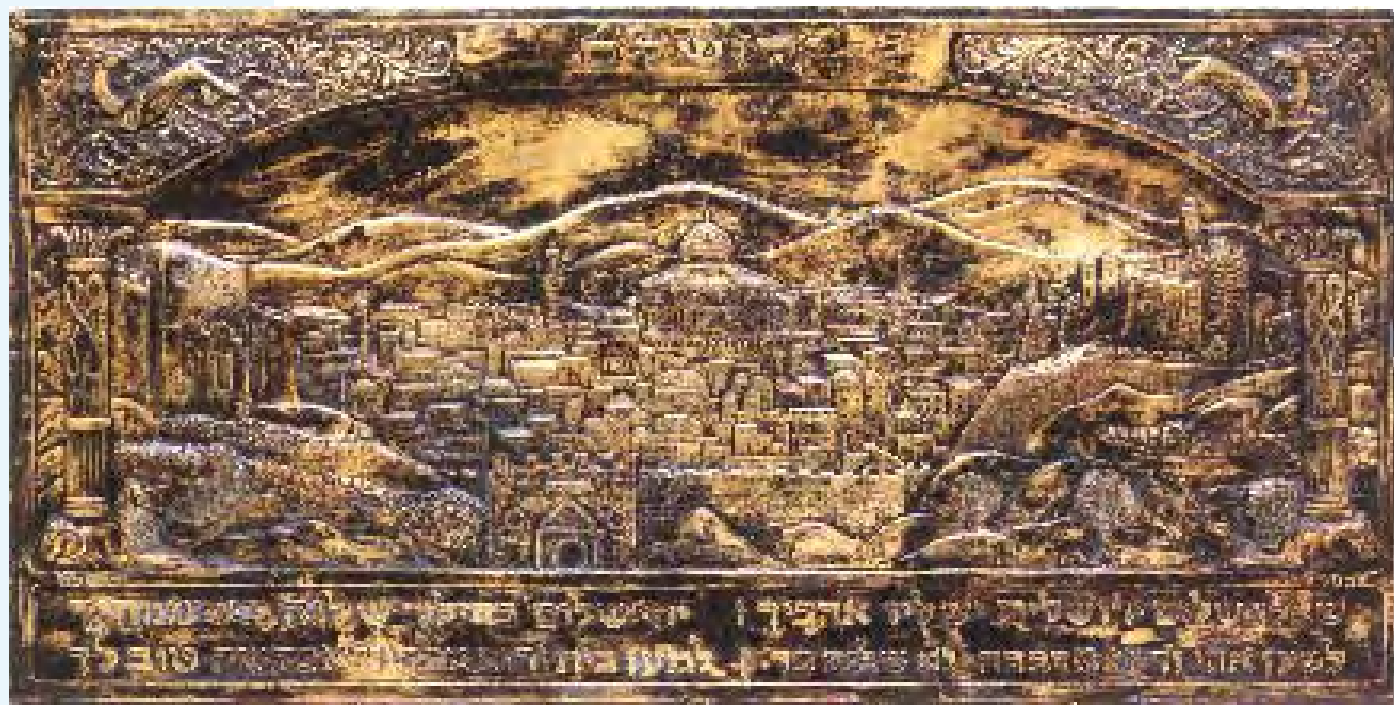
א. לירא ה'

ב. לעיר ירושלים

ג. לעם ישראל

5. א. כיצד ניתן ללמוד מהמזמור שאושרו של האדם הפרטי מותנה במצבה הטוב של ירושלים?

6. חישבו והציעו דרך יצירתית לבטא את הפרק (איור, מחול, מוסיקה, התאמת מנגינה, ראיון עם ירא ה' ועוד). תוכלו לעבוד לבד או בקבוצה.

"שָׁלוֹם שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם יִשְׁלִי אֶהְיֶה. יְהִי-שְׁלוֹם בְּאֵיֶךְ שְׁלוֹה בְּאַרְמוֹתֶיךָ"
(תהלים קכ"ב, 6-7), עבודת פליז מבצלאל, שנות ה-90 המאה העשרים.